

UCHWAŁA NR LX-377-2022
RADY GMINY NĘDZA

z dnia 30 maja 2022 r.

w sprawie przyjęcia „Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2022-2025 i aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków”

Na podstawie art. 18 ust.2 pkt 15 ustawy z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (Dz. U. z 2022. 559 t.j.) i w związku z art.87 ust. 3 i 4 ustawy z dnia 23 lipca 2003r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t.j. Dz. U. z 2021r. , poz.710 , ze zm.), po uzyskaniu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków w Katowicach

Rada Gminy Nędza
uchwala, co następuje:

§ 1. Przyjmuje się „Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2022-2025 i aktualizację Gminnej Ewidencji Zabytków ”, stanowiący załącznik do niniejszej uchwały.

§ 2. Wykonanie uchwały powierza się Wójtowi Gminy Nędza.

§ 3. Uchwała wchodzi w życie po upływie 14 dni od dnia ogłoszenia w Dzienniku Urzędowym Województwa Śląskiego .

Przewodniczący Rady Gminy

Gerard Przybyła

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NĘDZA NA LATA 2022 - 2025

**Nędza
2021 r.**

ZLECENIODAWCA:

Gmina Nędza
47-440 Nędza
ul. Jana III Sobieskiego 5
tel. 32 410 20 18, 32 66 60 460
ug@nedza.pl
www.nedza.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec
Kornel Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	5
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	15
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	16
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2018-2021	17
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"	18
4.2.3 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+	18
4.2.4 Strategia Rozwoju Przyrody Województwa Operacyjny Śląskiego do roku 2030.....	19
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	19
5.1.1 Program Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017-2023	19
5.1.2 Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza	20
5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza.....	22
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	31
5.2.1 Charakterystyka gminy	31
5.2.2 Rys historyczny gminy	33
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	33
5.2.4 Zabytki ruchome	45
5.2.5 Zabytki archeologiczne.....	45
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	46
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	46
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	48
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	48
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	49
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	51
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	52
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	54
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	55
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	56
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	62
ANEKS 1.....	64
ANEKS 2.....	67

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2018 - 2021, który został przyjęty uchwałą nr LXXII-435-2018 Rady Gminy w Nędzy z dnia 3 września 2018 r.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego). Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji - zadań. Natomiast w końcowym IX rozdziale opisano realizację i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,

2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela

pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2021 poz. 710, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1372, ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 741, ze zm.). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 11, ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 802, ze zm.). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisanym do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1098, ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1899). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
- art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów

niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,

- art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2020, poz. 194). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1038, ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1641). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:
- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
 - 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
 - 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
 - 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
 - 5) urządzanie wystaw,
 - 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
 - 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
 - 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
 - 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,

10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonemu zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2019, poz. 1479). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawa z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2020, poz. 164).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019 r. poz. 1721);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków, jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- **Karta Ateńska** uchwalona na IV Kongresie CIAM w Atenach w 1933 r. poruszała jako pierwsza w historii problematykę postaw wobec dziedzictwa kulturowego, doktryn konserwatorskich, panujących w poszczególnych krajach praktyk konserwatorskich. Postulatem Karty jest unikanie rekonstrukcji, tak by zachować autentyczność obiektów zabytkowych, dopuszczalność restauracji

w określonych przypadkach, unikanie zasady puryzmu. Karta dopuszcza rekonstrukcję ruin, jako anastylozę, natomiast nowe uzupełnienia - tylko jeżeli miałyby być odróżnialne od autentycznej substancji zabytku. Przy konserwacji zabytku zaleca stosowanie najnowszych metod, a w przypadku budynków uszkodzonych w czasie nagłych kataklizmów dziejowych (wojny) - przywracanie form, jakie posiadały one przed zniszczeniem.

➤ **Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych - Karta Wenecka** to międzynarodowa konwencja kontynuująca i precyzująca zasady ochrony zabytków zawarte w Karcie Ateńskiej. Określa zasady konserwacji i restauracji zabytków architektury, definicję budynku zabytkowego rozszerza o grupy i zespoły budowli. Przyjęta została 1964 r. przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji. Karta Wenecka jest podstawowym zbiorem wytycznych konserwatorskich dla prac przy obiektach zabytkowych: Konserwacja zabytków jest konieczna dla zachowania trwałości budowli, ale w jej trakcie nie należy zmieniać układu przestrzennego budynku ani jego wystroju. Chronić powinno się również otoczenie zabytku. Nie powinno się przenosić, ani usuwać żadnych elementów zabytku, chyba że jest to konieczne dla jego ratowania.

Restauracja powinna być podejmowana tylko w razie konieczności. Nie powinno się przeprowadzać rekonstrukcji zabytku - należy uszanować oryginalną substancję konstrukcji oraz materiały. Wszystkie nowo dodane elementy zabytkowego budynku powinny być rozróżnialne od oryginalnych. Tam, gdzie niemożliwe jest zastosowanie technologii tradycyjnych, dopuszczalne jest zastosowanie sprawdzonych technologii nowoczesnych. Fragmenty budowli pochodzące z wszystkich etapów powstawania powinny być chronione. Niedopuszczalne jest umieszczanie wiernych kopii elementów budynku w miejsce oryginalnych.

Prace archeologiczne mogą być wykonywane wyłącznie przez specjalistów. Wykonując prace archeologiczne nie należy modyfikować zabytkowego budynku w celach ukazania dawniejszych warstw archeologicznych.

W trakcie każdych prac konserwatorskich należy wykonywać dokumentację konserwatorską i projektową, którą należy udostępnić w publicznych archiwach.”

➤ **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego** została przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. na siedemnastej sesji Konferencji Generalnej ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO). 6 maja 1976 r. konwencja w całości została ratyfikowana przez Polskę (Dz. U. 1976 r., Nr 32, poz. 190). Utworzono Polski Komitet ICOMOS. W lutym 1996 r. opracowane zostały „Wytyczne dla realizacji Konwencji...” określające m.in. kryteria kwalifikacji dziedzictwa na Listę Światową Dziedzictwa.

W myśl dokumentu „za dziedzictwo kulturalne i naturalne uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;

- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

- dziedzictwo naturalne: pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne lub biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania, miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia, zachowania lub naturalnego piękna.

Konwencja określa zakres ochrony dziedzictwa na poziomie krajowym i międzynarodowym i w tym celu ustanowiła Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzyła Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego oraz określiła warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej. Państwa, jako strony przyjmujące Konwencję, zobowiązują się „wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”. Ponadto zobowiązują się do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości,

zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki. Realizacja tych zadań polegać ma m.in. na włączaniu ochrony dziedzictwa do programów planowania ogólnego, podejmowaniu środków prawnych, naukowych i technicznych oraz administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywienia tego dziedzictwa.

➤ **Rezolucja Parlamentu Europejskiego** dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego została przyjęta przez Parlament Europejski 13 maja 1974 r. wyraża potrzebę działania Wspólnoty Europejskiej w obszarze kultury, w szczególności w celu ochrony dziedzictwa kulturowego. Parlament Europejski zalecił znaczne przyspieszenia wysiłków na rzecz zachowania zagrożonego dziedzictwa architektoniczno-przyrodnicze, które odzwierciedla tożsamość kulturową Europy.

➤ **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** (Granada 3 października 1985 r.) weszła życie 1 grudnia 1987 r. Została ratyfikowana przez Polskę 18 marca 2010 r. Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego, zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony na poziomie europejskim. Dokument zwraca również uwagę na konieczność rozpoznania zasobów mających podlegać ochronie oraz tworzenia i wdrażania systemu ich ochrony. Sygnatariusze zobowiązują się do prowadzenia działań systemowych w celu zapewnienia ochrony i opieki nad dziedzictwem architektonicznym, przyjęcia zintegrowanej polityki konserwacji zabytków, a także do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków. Konwencja mówi o dużej roli społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla wagę promocji dziedzictwa i budowania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków.

➤ **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) tzw. Konwencja Maltańska** (La Valetta, 16 stycznia 1992 r.) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej przyjął i ratyfikował Konwencję 13 grudnia 1995 r. (opublikowana w Dz. U. z 1996 r., Nr 120 poz. 564). Jej celem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego, jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej oraz jako instrumentu do badań historycznych i naukowych. Konwencja definiuje i identyfikuje dziedzictwo archeologiczne oraz podaje metody jego ochrony. Zobowiązuje strony do ustanowienia prawnego systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego. Zapisy traktują o finansowaniu badań i konserwacji, gromadzeniu i rozpowszechnianiu badań naukowych, kształtowaniu świadomości publicznej, zapobieganiu nielegalnemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, oraz międzynarodową wzajemną pomocą techniczną i naukową.

➤ W **Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską** w 1993 r., w myśl art. 151 Wspólnota wspiera oraz uzupełnia działania państw członkowskich w celu zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim. Początkowa współpraca Wspólnoty dotycząca wspierania prac restauratorskich zostały rozszerzone na muzea, zbiory, biblioteki, archiwa oraz na dziedzictwo archeologiczne i architektoniczne, dziedzictwo przyrody (krajobrazy i tereny przyrodnicze), dziedzictwo językowe i kulinarne oraz tradycyjne zajęcia. Działania Wspólnoty w obszarze kultury polegać mają na stworzeniu przestrzeni kulturowej wspólnej dla Europy, opartej na wspólnym dziedzictwie kulturowym.

➤ **Europejska konwencja krajobrazowa** (Florencja, 22 października 2000 r.) została ratyfikowana 24 czerwca 2004 r. przez Prezydenta Rzeczypospolitej (opublikowana w Dz. U. z 2006 r., Nr 14 poz. 98). Konwencja uznaje krajobraz za elementarny składnik europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Stawia za cel zrównoważenie i zachowanie proporcji pomiędzy potrzebami społecznymi, działalnością gospodarczą i środowiskiem. Promuje ochronę i planowanie krajobrazu oraz organizowanie współpracy europejskiej w tematyce krajobrazu. Postuluje prawne uznanie krajobrazu, jako ważnego komponentu otoczenia ludzi oraz podstawy ich tożsamości, ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie jego ochrony, zintegrowanie krajobrazu z lokalną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz z własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz. Konwencja zobowiązuje do działań na rzecz szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu, tworzenia programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania

w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym, i dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem, a ponadto do promowania w szkołach i na uniwersytetach nauk związanych z krajobrazem i zagadnieniami jego ochrony, gospodarki i planowania. Zobowiązuje także do podejmowania działań na rzecz rozpoznawania krajobrazów na obszarach własnych terytoriów.

➤ **Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (Paryż, 2000 r.) to konwencja UNESCO przyjęta w Polsce i ogłoszona w Dz. U. z 2007 r., Nr 215 poz. 1585. Dokument porusza kwestie promowania szacunku dla różnorodności kulturowej, uświadamianie jej wartości na poziomach lokalnych, krajowych i międzynarodowych oraz jej znaczenia dla ludzkości. Konwencja uznaje, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, a kulturowe aspekty rozwoju są tak istotne jak aspekty ekonomiczne, bowiem są nośnikami tożsamości, wartości oraz znaczeń. Konwencja akcentuje wielokulturowość jako bogactwo jednostek i społeczeństw. Wskazuje na potrzebę jej ochrony i promowania oraz uznaje, że jest ona podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju.

➤ **Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego** (Paryż, 17 października 2003 r.) za cel stawia ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup oraz jednostek, doprowadzenie na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym do wzrostu świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy w celu realizacji postanowień tejże Konwencji. Konwencja zobowiązuje państwa do podjęcia kroków mających zapewnić ochronę dziedzictwa niematerialnego znajdującego się na ich terytorium, określenie i zdefiniowanie jego elementów oraz prowadzenie rejestrów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

➤ **Dokument w sprawie edukacji konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki i warunków uprawniających do wykonywania zawodu** (Toruń, 8-9 maja 2003 r.) został zatwierdzony przez IV Generalne Zgromadzenie ENCORE (Europejskiej Sieci Wyzszego Szkolnictwa Konserwatorskiego, wspólny z ECCO). Dokument Europejskiego Zrzeszenia Krajowych Związków Konserwatorów Restauratorów ECCO przyjęty przez Komisję Europejską w Brukseli w § 20 mówi: „Dziedzictwo kulturowe jest częścią definicji europejskiej tożsamości. Stanowi fundamentalny wyraz bogactwa i różnorodności europejskiej kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego, niezastąpionego świadectwa przeszłości, leży we wspólnym interesie Państw Członkowskich, które muszą zapewnić przekazanie tego dziedzictwa przyszłym pokoleniom. Dlatego opieka i konserwacja oraz wymogi użytkowania i umożliwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym leży w publicznym interesie.”

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPONZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022¹

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

¹ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030²

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030³

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny

²Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030, przyjęta uchwałą nr 155 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

³Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Podczas wykonywania Gminnego Programu opieki nad Zabytkami omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim i powiatowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2018-2021

Program Opieki nad Zabytkami województwa śląskiego na lata 2018-2021 został przyjęty do realizacji przez Samorząd Województwa Śląskiego Uchwałą Nr V/50/14/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19 marca 2018 r.

Program jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec zabytków zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Program nie obejmuje zakresu działań związanych z ochroną zabytków, wynikających z kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków, ale jego realizacja będzie wymagała ścisłej współpracy z WKZ. Celem głównym Programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju

W dokumencie sformułowano misję Programu *"Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyzm materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie"* której realizacja została wyznaczona przez dwa cele strategiczne programu oraz podporządkowane im cele operacyjne:

Cel strategiczny I – Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze:

- ✓ Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa,
- ✓ Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
- ✓ Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu:

- ✓ Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami,
- ✓ Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"

Obecnie obowiązująca *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"* została przyjęta uchwałą nr IV/38/13 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 1 lipca 2013 r. Strategia określa wizję rozwoju, cele i główne sposoby ich osiągania w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie do 2020 roku. Cele są odzwierciedlone w zdefiniowanych obszarach priorytetowych polityki rozwoju województwa tj. w obszarze: nowoczesnej gospodarki, szans rozwojowych mieszkańców, kształtowania przestrzeni regionu z otoczeniem i partnerstw wewnątrz regionalnych.

Główne cele strategiczne jakie określono to:

CEL I – Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność.

CEL II – Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie.

CEL III – Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni.

CEL IV – Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

4.2.3 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Śląskiego został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r.

Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Program opieki nad zabytkami współdziała z Planem przy realizacji celów polityki przestrzennej zapisanych w ustaleniach Planu w zakresie:

Celu I – Dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa;

Celu II – Wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej;

Celu III – Ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

4.2.4 Strategia Rozwoju Przyrody Województwa Operacyjny Śląskiego do roku 2030

Strategia już w preambule zakłada działania na rzecz zachowania i odtwarzania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu. Strategia ta stanowi rozwinięcie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu.

Misją województwa śląskiego jest zachowanie i odtwarzanie dziedzictwa przyrodniczego i przyrodniczo - kulturowego oraz zrównoważone korzystanie z zasobów przyrody i kształtowanie środowiska przyrodniczego na jego obszarze, uwzględniające potrzeby przyszłych pokoleń oraz nie naruszające potrzeb i praw w tym zakresie mieszkańców sąsiadujących województw. (...) Ochrona prawna krajobrazu na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody na terenie województwa śląskiego realizowana jest w formie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu oraz zespołów przyrodniczo - krajobrazowych. Ochrona kulturowych elementów krajobrazu realizowana jest również na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Program Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017-2023

Program Rewitalizacji Gminy Nędza został przyjęty Uchwałą Nr LIV-305-2017 Rady Gminy Nędza z dnia 25 lipca 2017 r.

Program jest podstawowym dokumentem dotyczącym gminnej polityki w zakresie rewitalizacji obszarów, które zostały uznane w toku delimitacji za zdegradowane. Jest to wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysowego, poprzez nadanie mu nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do jego rozwoju. Jednocześnie działania rewitalizacyjne, w tym związane z rewitalizacją przestrzenną, będą podporządkowane celom społecznym związanym z redukcją zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Celem rewitalizacji jest poprawa warunków przestrzennych, ekonomicznych oraz społecznych dla mieszkańców, podnoszących jakość życia, co jest również głównym celem polityki władz gminy. Poza aplikowaniem o środki pomocowe zostaną również rozważone inne możliwości finansowania przedsięwzięć zmierzających do rewitalizacji zagrożonego obszaru gminy Nędza.

Zasięg oddziaływania *Programu* obejmuje jeden obszar zdegradowany, zlokalizowany w centrum miejscowości Nędza.

Program jest podstawą do ubiegania się o środki z funduszy Unii Europejskiej na projekty w nim zapisane. Wśród projektów zgłoszonych do *Programu* podczas otwartego naboru występują również projekty dotyczące kultury i szeroko pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego:

Wiązka 1 - projekty na obszarze rewitalizacji:

- ✓ Ziola w glinie - integracyjny cykl wykładowo - warsztatowy.
- ✓ "Łączymy pokolenia"- cykl imprez integracyjnych, festynów rodzinnych mających na celu integrację lokalnej społeczności i kultywowanie śląskich tradycji.
- ✓ **Zagospodarowanie stacji kolei wąskotorowej w Nędzy.**
- ✓ Budowa transgranicznej ścieżki rowerowej Nędza – Pietrowice Wielkie – Velke Hostice.
- ✓ Zagospodarowanie Skweru w Centrum miejscowości Nędza.

5.1.2 Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co zresztą wynika także z obowiązujących przepisów.

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nędza uchwalona została Uchwałą Nr XXXVI-294-2013 Rady Gminy Nędza z dnia 13 maja 2013 r.

W Studium zawarto postulaty dotyczące ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej (obiekty wpisane do rejestru zabytków):

- a) dworek myśliwski z 1781 r. nr A/1743/974/98, wraz z przylegającym terenem i relikdami zabudowy gospodarczej,
- b) linia kolejki wąskotorowej Gliwice-Racibórz na odcinku Rudy-Markowice, układ torowy, budynki lokomotywni w Rudach i Nędzy, budowle inżynierskie, nr A/1476/92,

Strefa „B” częściowej ochrony konserwatorskiej:

- a) „B1” - Nędza: zabudowa wsi rozlokowana po obu stronach ul. Sobieskiego i ul. Borowiec, historyczny układ ruralistyczny w typie ulicówki z sięgaczami, zespół kościoła par. pw. Matki Boskiej Różańcowej z cmentarzem przykościelnym i budynkiem plebani oraz zabudową mieszkaniową rozlokowaną wzdłuż ul. Borowiec;
- b) „B2” - Nędza: zespół tzw. domów celnych z 1925 r., usytuowany przy ul. Mickiewicza 22-58, jednorodny układ urbanistyczny budynków mieszkalnych, usytuowanych na planie czworoboku z budynkami gospodarczymi;
- c) „B3” - Nędza: zespół budynków kolejowych wraz ze Stacją PKP Nędza, zespół budynków mieszkalnych przy ul. Pocztovej, stację PKP oraz budynki stacyjne przy ul. Jesionowej, m.in. dawną lokomotywnię;
- d) „B4” - Nędza: zespół budynków mieszkalnych kolejowych i celnych przy ul. Jesionowej, zespół budynków mieszkalnych - domów kolejowych z 1924 r. wraz z zabudową gospodarczą oraz domów celnych z 1923 r. zlokalizowanych przy ul. Jesionowej;
- e) „B5” - Nędza: zespół budynków mieszkalnych - domów celnych przy ul. Jesionowej, zespół budynków mieszkalnych - domów celnych z 1923 r. wraz z zabudową gospodarczą, zlokalizowanych przy ul. Jesionowej;
- f) „B6” - Babice: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi, historyczny układ ruralistyczny z neoromańskim kościołem parafialnym p.w. św. Anny (lata 30. XX w.), z cmentarzem przykościelnym oraz zachowaną w dużym stopniu tradycyjną, zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX w., rozlokowaną przy ul. Wiejskiej, ul. Wyzwolenia, ul. Szkolnej, ul. Arki Bożka;
- g) „B7” - Górki Śląskie: zespół budynków mieszkalnych kolejowych przy ul. Nowej, zespół budynków mieszkalnych z lat 30. XX w. - domów kolejowych usytuowanych w czworoboku wraz z zabudową gospodarczą, zlokalizowanych w sąsiedztwie torów kolejowych;
- h) „B8” - Górki Śląskie: zespół budynków mieszkalnych - domy celne przy ul. Ofiar Oświęcimskich, zespół budynków mieszkalnych - domów celnych wybudowanych w latach 1920 - 1925, usytuowanych wraz z zabudową gospodarczą przy ul. Ofiar Oświęcimskich;
- i) „B9” - Trawniki: założenie dawnego folwarku, zabudowa mieszkaniowa wraz z zabudową gospodarczą z 2 poł. XIX w. i początku XX w.: ul. Trawniki 18 budynek mieszkalny-dawna rządcówka; ul. Trawniki 10-12-14-16 budynek mieszkalny-dawne czworaki; ul. Trawniki 20-22, 24-26 budynki mieszkalne bliźniacze z lat 1939-1940 na rzucie litery T; ul. Trawniki budynki inwentarsko-gospodarcze: stodoła, warsztaty, kuźnia, chlewnia, obora.

j) „B10” - Ciechowice: kompleks budynków szkolnych z lat 30. XX w.

k) „B11” - Zawada Książęca: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi z kościołem parafialnym p.w. św. Józefa Robotnika oraz zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z końca XIX i początku XX w., rozlokowaną przy ul. Raciborskiej, Betonowej i Dzwonkowej.

l) „B12” - Łęg: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi z zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX w.,

m) „B13” - Rogoń: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi, z zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego oraz gospodarczego z k. XIX i 1 ćw. XX w.,

n) „B14” - Szymocice: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi z zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z k. XIX i pocz. XX w.,

o) „B15” - Szymocice: zespół budynków mieszkalnych - tzw. domy celne przy ul. Wiejskiej wybudowane w latach 20. XX w.

Strefa „K” ochrony krajobrazu:

a) „K1” - Piła - Przysiółek Nędzy, strefą objęto obszar terenów otwartych zbiorników wodnych, łąk, pastwisk i lasów, rozciągający się wzdłuż rozlewiska rzeki Suminy wraz z zespołem zabudowy leśniczówki, drewnianą kapliczką pw. Matki Boskiej Bolesnej oraz zespołem budynków kolejowych przy ul. Gliwickiej oraz miejscami lokalizacji historycznych młynów wodnych;

b) „K2” - Łęg, rozległy obszar terenów otwartych – pól uprawnych, łąk, pastwisk, zbiorników wodnych, pomiędzy Odrą a Rezerwatem Przyrody „Łęczczok” z elementami krajobrazu naturalnego i kulturowego, stanowiący część historycznej kompozycji krajobrazowej związanej z rozwojem przestrzennym jednostek osadniczych: wsi Łęg, Zawada Książęca oraz pomocniczego gospodarstwa - zespołu dawnego folwarku Orzeszków;

c) „K3” - Kępa - zespół stawów: Brzezinian, Babiczak, Grabowiec, Ligotnik, Maćkowiak, Tatusiak, Duży Salm, Mały Salm, założonych w dolinie starorzecza Odry przez zakon Cystersów z Rud na przełomie XIV i XV w. wraz z zespołem alei na groblach pomiędzy stawami, stanowiących założenia zieleni komponowanej o pomnikowych okazach starodrzewu (200 i 300-letnie dęby i buki), a także zespołem dawnego folwarku Kępa (ob. Gospodarstwo Rybackie “Markowiak”),

d) „K4” - Zawada Książęca/Łęg: obszar starego cmentarza przy ul. Raciborskiej, o regularnym układzie, założony ok. 1870 r. z krzyżami nagrobnymi z końca XIX w. Na obszarze cmentarza zachowane zbiorowe mogiły i relikty starodrzewu;

e) „K5” - Górki Śląskie: założenie cmentarza, przy ul. Ofiar Oświęcimskich ze zbiorową mogiłą ofiar obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu.

Strefa „E” - ekspozycji:

a) „E1” – panorama wsi Nędza z bryłą kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Różańcowej – ciąg widokowy w kierunku północnym z ul. Sienkiewicza i ul. Gliwickiej,

b) „E2” otoczenie kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej – widok na bryłę kościoła z ul. Jana Pawła II oraz z ul. Sobieskiego,

c) „E3” panorama wsi Nędza z bryłą kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Różańcowej - widok w kierunku południowo-wschodnim z ul. 1 Maja, ul. Rogoń, ul. Wiejskiej,

d) „E4” panorama wsi Babice z bryłą kościoła parafialnego p.w. św. Anny - widok w kierunku północnym z ul. Wyzwolenia,

e) „E5” ciąg widokowy z ul. Kanałowej w kierunku wschodnim na założenie dawnego folwarku Trawniki,

f) „E6” ciąg widokowy z ul. Powstańców Śląskich w Trawnikach, obejmujący rozległą panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego pw. św. Józefa Robotnika na południowym – zachodzie,

g) „E7” widok z ul. Raciborskiej we wsi Zawada Książęca w kierunku południowym na wieżę kościoła parafialnego pw. św. Józefa Robotnika,

h) „E8” ciąg widokowy z ul. Wyzwolenia w Łęgu, w kierunku północnym na wieżę kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika we wsi Zawada Książęca,

i) „E9” ciąg widokowy w kierunku południowym – z ul. Odrzańskiej w Ciechowicach, na panoramę wsi Zawada Książęca z bryłą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika.

Strefa „W” ochrony archeologicznej:

a) „W ” - Nędza, obejmująca południową część wsi Nędza jako teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych związanych ze śladami osadnictwa w miejscu pierwotnej lokalizacji wsi;

b) „W2” - Górki Śląskie, obejmująca grodzisko stożkowe z XIII-XV w. oraz osadę z okresu wczesnego średniowiecza;

c) „W3” - Górki Śląskie, obejmująca teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych północnej części wsi.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej:

a) „OW1” - Zawada Książęca/Łęg, tzw. stary cmentarz przy ul. Raciborskiej, założony ok. 1870 r., z krzyżami nagrobnymi z końca XIX w. oraz zbiorowymi mogiłami wojennymi,

b) „OW2” - Babice, strefa obejmująca rozległy teren pól uprawnych, pastwisk i częściowo lasów, rozciągający się na północny-wschód od wsi Babice, o znacznym nagromadzeniu stanowisk archeologicznych,

c) „OW3” - Ciechowice, strefa obejmująca tereny przeznaczone pod urządzenia oczyszczania ścieków - gminną oczyszczalnię ścieków oraz tereny przyległe,

d) „OWx” - strefy ochrony poszczególnych stanowisk archeologicznych, poza obszarami większych skupisk, obejmujące obszar w promieniu 150 m od centrum stanowiska.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

a) grodzisko wczesnośredniowieczne z XIII w. nr rej. C/1739/100/98 w Górkach Śląskich,

b) stanowisko archeologiczne nieokreślonego typu z neolitu - w pld. części wsi na terenie rzeki Suminy, nr rej. C/1740/91/98, w Nędzy,

c) osada z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza na wysokiej, lewobrzeżnej terasie rzeki Suminy, nr rej. C/1740/91/98, w Nędzy.

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Miejską/Gminy, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Gmina Nędza posiada 8 obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Spośród nich w 7 uwzględniono obiekty i obszary zabytkowe obejmując je jednocześnie ochroną konserwatorską. Poniżej przedstawiono wyciąg z *Planów* dotyczący zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego obejmujące tereny zabytkowe.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza w obrębie wsi Babice. Uchwała Nr V-20-2015 z dnia 26 stycznia 2015 r.
§ 25. 1. Obiekty chronione, na mocy przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego i oznaczone na rysunku planu, zgodnie z poniższym wykazem: 1) Rezerwat Łęczczok, pomiędzy stawami Brzezian i Grabowiec. Pałacyk myśliwski, 1783r. wraz z przylegającym terenem i relikdami zabudowy gospodarczej. A/1743/974/98 z dnia 31.12.2007r. 2) Linia kolei wąskotorowej Gliwice – Racibórz, na przebiegu w granicach planu układ torowy oraz budowle inżynierskie. A/1477/93 z dnia 01.03.1993r. 2. Obszary i obiekty chronione na mocy ustaleń planu: 1) ustala się strefę B ochrony konserwatorskiej, w granicach wyznaczonych na rysunku planu, obejmującą historyczny układ ruralistyczny wsi z kościołem parafialnym p.w. św. Anny i cmentarzem

przykościelnym;

2) dla strefy B ustala się:

a) zachowanie układu dróg i placów,

b) utrzymanie dominanty – wieży kościoła,

c) dopuszczenie rozbudowy istniejącej zabudowy, nawiązującej do dotychczasowej podstawowej formy rzutu budynku, z zachowaniem kąta nachylenia połaci dachu i zastrzeżeniem lit. e,

d) formy nowych budynków proste, każdorazowo na rzucie prostokąta, z dopuszczeniem elementów drugorzędnych, takich jak w szczególności ganki wejściowy, taras,

e) dla zabudowy zagrodowej brak obowiązku stosowania formy budynku na rzucie prostokąta,

f) zachowanie przestrzennego założenia wiejskiego, w tym historycznego przebiegu dróg.

3. Ustala się obiekty o wartościach zabytkowych, chronione prawem miejscowym, znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków i oznacza na rysunku planu:

1) ul. Wiejska, Kościół rzymskokatolicki pw. św. Anny, 1937-39r, styl nawiązujący do tendencji modernistycznych.

2) skrzyżowanie ul. Wiejskiej i Wyzwolenia, Kapliczka p. w. Św. Jana Nepomucena u zbiegu ulic Wiejskiej i Wyzwolenia z kamienną figurą św. Jana Nepomucena z 1722 roku, pocz. XIX w.

4. Ustala się obiekty o wartościach zabytkowych, chronione prawem miejscowym i oznacza na rysunku planu:

1) ul. Rudzka 7, budynek mieszkalny,

2) ul. Rudzka 13, budynek mieszkalny,

3) ul. Rudzka 40, budynek mieszkalno-gospodarczy,

4) ul. Piaskowa 18, budynek mieszkalny,

5) ul. Piaskowa 15, budynek mieszkalny,

6) ul. Arki Bożka 2, budynek mieszkalny, murowany,

7) ul. Arki Bożka 4, budynek mieszkalno-gospodarczy, z końca XIXw., murowany, z częścią gospodarczą usytuowaną pod wspólnym dachem, przykład zabudowy tradycyjnej

8) ul. Drzewna 30A, dom mieszkalny z częścią gospodarczą.

5. Dla obiektów o wartościach zabytkowych, o których mowa w punktach 3 i 4 ustala się:

1) zachowanie kątów nachylenia połaci dachów z dopuszczeniem przebudowy i remontu,

2) zachowanie szerokości elewacji frontowej oraz wysokości, z zastrzeżeniem punktu 3,

3) dopuszczenie zmiany wysokości w sytuacji zmiany użytkowania istniejącego poddasza nieużytkowego na poddasze użytkowe,

4) zachowanie wyglądu elewacji budynków, w tym podziałów architektonicznych, rytmu otworów okiennych i drzwiowych, z dopuszczeniem przebudowy wnek okiennych na drzwiowe w parterach budynków,

5) zachowanie elementów wykończenia, w szczególności detalu architektonicznego, podziałów stolarki okiennej,

6) dopuszczenie zewnętrznej termomodernizacji oraz licowania elewacji budynków, pod warunkiem zachowania lub odtworzenia detali architektonicznych,

7) dopuszczenie realizacji okien połaciowych, zadaszeń nad wejściami do budynków,

8) w sytuacji, kiedy względy techniczne (zły stan techniczny) uniemożliwiają użytkowanie obiektu budowlanego o wartościach zabytkowych, dopuszczenie rozbiórki częściowej lub całkowitej obiektu.

6. Ustala się zachowanie kapliczek, figur i krzyży przydrożnych oznaczonych na rysunku planu, z dopuszczeniem prac renowacyjnych:

1) ul. Rudzka 46, krzyż kamienny, 1937 r.,

2) skrzyżowanie ul. Wiejskiej i ul. Wyzwolenia, krzyż, koniec XIX w.,

3) ul. Wyzwolenia, krzyż, 1913 r.,

4) Skrzyżowanie ul. Arki Bożka i Rudzkie, krzyż Bożej Męki, 1914 r.

§ 26. 1. Dla ochrony zabytków archeologicznych ustala się granicę strefy „OW” obserwacji archeologicznej, każdorazowo w obszarze wyznaczonym na rysunku planu. Strefa, o której mowa w ust. 1, obejmuje tereny, w których mieści się każdorazowo archiwalne stanowisko archeologiczne oraz otulina o promieniu 30m:

L.p.	nr obszaru AZP	nr stan. na obszarze	typ stanowiska	przynależność chronologiczna, kulturowa
1.	101-41	1	nieokreślona	epoka kamienia, okres wpływów rzymskich
2.	101-41	2	nieokreślona	neolit, okres wpływów rzymskich
3.	101-41	3	śląd osadnictwa	pradzieje, XIX w
4.	101-40	21	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
5.	100-41	24	nieokreślona	okres wpływów rzymskich
6.	100-41	25	nieokreślona	pradzieje
7.	100-41	26	śląd osadnictwa	neolit, pradzieje

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Ciechowice. Uchwała Nr XXVII-214-2016 z dnia 13 października 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

- a) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Bocznej 2,
- b) dom mieszkalny z około 1910 r., przy ulicy Bocznej 6,
- c) dom mieszkalny z początku XX w., przy ulicy Dojazdowej 5,
- d) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Dojazdowej 12, 15,
- e) dom mieszkalny z 1931 r., przy ulicy Kuźnicka 7,
- f) zagroda wiejska z przełomu XIX - XX w., przy ulicy Odrzańskiej 5,
- g) kapliczka murowana z początku XIX w., przy ulicy Odrzańskiej 18,
- h) dom mieszkalny z pierwszej połowy XIX w. przebudowany w 1 ćw. XX w., przy ulicy Odrzańskiej

18,

- i) dom mieszkalny z lat 20-tych XX w., przy ulicy Odrzańskiej 28,
- j) dom mieszkalny z 1900 r., przy ulicy Odrzańskiej 30,
- k) dom mieszkalny z lat 20-tych XX w., przy ulicy Powstańców Śląskich 5,
- l) dom mieszkalny z 1930 r., przy ulicy Powstańców Śląskich 15,
- m) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Powstańców Śląskich 23,
- n) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Raciborskiej 5,
- o) szkoła z około 1910 r., przy ulicy Raciborskiej 35,
- p) zagroda wiejska z ok. 1900 -1910 r. rozbudowana w latach 30-tych XX w., przy ulicy Wodnej 2,
- r) zagroda wiejska z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Wodnej 7, 10;

2) zakres ochrony obiektów, o których mowa w pkt 1 obejmuje:

- a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,
- b) zakaz:

- rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,
- lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,
- sytuowania masztów,

c) z zastrzeżeniem pkt 2 lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 1, pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych;

d) w przypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym, złym stanem technicznym zabytków architektury i budownictwa oraz utratą ich wartości zabytkowych dopuszcza się rozbiórkę tych obiektów zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmujące kompleks budynków szkolnych z lat 30 XX w.;

2) strefy „E” - ochrony ekspozycji, obejmujące:

a) rozległą panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika od strony północnej i wschodniej (widok z ul. Powstańców Śląskich w Trawninkach),

b) ciąg widokowy z ul. Odrzańskiej w Ciechowicach w kierunku południowym na panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika;

3) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „B” ustala się: a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,

- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,
- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej,

b) zakaz tworzenia nowych dominant w krajobrazie;

4) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 3 w granicach strefy „E” ustala się:

a) ochronę widoków, przedpola widokowego oraz ekspozycji i panoram historycznych jednostek osadniczych wraz z charakterystycznymi dominantami w krajobrazie,

b) zakaz lokalizacji nowych budynków oraz zieleni wysokiej w sposób ograniczający ekspozycje krajobrazu.

3. Ustala się granice strefy „OW” - obserwacji archeologicznej obejmujące obszar ochrony stanowiska archeologicznego Nr 100-40/48 AZP pokazanego na rysunku planu wraz z otoczeniem w promieniu 150 m od centrum stanowiska.

4. W strefach „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom,

związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych.

5. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/49, 100-40/50.

6. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Łęg. Uchwała Nr XXXVII-216-2016 z dnia 13 października 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów zabytkowych i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) kaplica p.w. św. Jana Nepomucena z 1909 r. przy ulicy Okrężnej z polichromowaną figurą św. Jana Nepomucena z połowy XIX w.,

b) neogotycka kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny z 1883 r. przy ulicy Saperskiej,

c) kaplica Matki Boskiej z końca XIX w. przy ulicy Żwirowej usytuowana za wsią w miejscu dawnego cmentarza cholerycznego,

d) zespół dawnego pomocniczego gospodarstwa folwarcznego Orzeszków;

2) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. a - lit. c dopuszcza się roboty budowlane związane z utrzymaniem obiektów w dobrym stanie technicznym;

3) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. d ustala się:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) dopuszcza się remont obiektów, o których mowa w pkt 1 lit. d, pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmujące historyczny układ ruralistyczny z charakterystycznym układem zabudowy siedliskowej z końca XIX i początku XX wieku;

2) strefy „K” - ochrony krajobrazu, obejmujące rozległe obszary terenów otwartych pomiędzy rzeką Odrą a rezerwatem przyrody „Łęczczok” z elementami krajobrazu kulturowego, stanowiący część historycznej kompozycji krajobrazowej związanej z rozwojem przestrzennym jednostek osadniczych: wsi Łęg, Zawady Książęcej oraz pomocniczego gospodarstwa folwarcznego Orzeszków;

3) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 3 w granicach strefy „B” ustala się:

a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,

- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,

- utrzymania historycznego rozmieszczenia placów,

- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej;

b) zakaz tworzenia nowych dominant w krajobrazie;

4) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 3 w granicach stref „K” ustala się:

a) nakaz zachowania elementów przyrodniczych, takich jak zespoły zieleni, aleje drzew, cieki wodne, kanały, źródła, stawy,

b) pozostawienie terenów, jako terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne.

3. Ustala się granice strefy „OW” - obserwacji archeologicznej obejmującą obszar ochrony stanowisk archeologicznych Nr 100-40/80 i 81 AZP pokazanych na rysunku planu wraz z otoczeniem w promieniu 150 m od centrum stanowiska.

4. W strefach „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych.

5. Na obszarze objętym planem występuje stanowisko archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerze 100-40/82.

6. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego, obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Górki Śląskie. Uchwała Nr XXVIII-169-2016 z dnia 5 maja 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony grodziska wczesnośredniowiecznego z XIII w. nr rej. C/1739/100/98, wpisanego do rejestru zabytków Województwa Śląskiego na podstawie przepisów odrębnych;

2) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) budynek leśniczówki z zabudową gospodarczą z 2 połowy XIX w., przy ulicy Basenowej 2,
b) dom młynarza - obecnie dom wielorodzinny w zespole zabudowy młyna z pierwszej połowy XIX w., przy ulicy Bogunickiej 5,

c) młyn w zespole zabudowy młyna z XIX w., przy ulicy Bogunickiej 5,

d) zespół zabudowy domów kolejowych z lat 1925-1930 przy ulicy Jasnej 7-11,

e) domy mieszkalne w zespole domów kolejowych z lat 1925 - 1930 przy ulicy Jasnej 7, 8, 9-10, 11,

f) dom mieszkalny z ok. 1890 roku przy ulicy Ofiar Oświęcimskich 34, 53,

g) kaplica z początku XX w. przy ulicy Ofiar Oświęcimskich obok nr 54,

h) zespół szkolno - przedszkolny im. Jana Pawła II z 1905 r. przy ulicy Ofiar Oświęcimskich 57;

3) zakres ochrony obiektów, o których mowa w pkt 2 obejmuje:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) zakaz:

- rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,

- lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,

- sytuowania masztów,

c) z zastrzeżeniem lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 2 pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmującej:

a) zespół usytuowanych na planie czworoboku kolejowych budynków mieszkalnych z lat 30. XX wieku wraz z zabudową gospodarczą przy ul. Nowej,

b) zespół budynków mieszkalnych - domów celnych z lat 1920-1925 wraz z zabudową gospodarczą przy ul. Ofiar Oświęcimskich;

2) strefy "OW" - obserwacji archeologicznej obejmującej: a) grodzisko stożkowate z XIII-XV wieku oraz osadę z okresu wczesnego średniowiecza, b) teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych w północnej części wsi;

3) strefy „K” - ochrony krajobrazu, obejmującej:

a) tereny otwarte (zbiorniki wodne, łąki, pastwiska, lasy) rozciągające się wzdłuż rozlewiska rzeki Suminy, wraz z zespołem zabudowy leśniczówki, drewnianą kapliczką p.w. Matki Boskiej Bolesnej oraz zespołem budynków kolejowych przy ul. Gliwickiej, a także miejscami lokalizacji historycznych młynów wodnych,

b) cmentarz przy ul. Ofiar Oświęcimskich ze zbiorową mogiłą ofiar obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu;

4) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „B” ustala się:

a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,

- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,

- utrzymania historycznego rozmieszczenia placów,

- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej poprzez zastosowanie dachów dwuspadowych ze spadkiem połaci dachowych od 30° do 45°,

b) zakaz tworzenia nowych dominant układu przestrzennego;

5) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych;

6) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „K” ustala się:

a) nakaz zachowania elementów przyrodniczych, takich jak zespoły zieleni, aleje drzew, cieki wodne, kanały, źródła, stawy,

b) pozostawienie terenów, jako terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne.

3. Na obszarze objętym planem nie występują dobra kultury współczesnej.

Miejskowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Nędza. Uchwała Nr XLVII-265-2017 z dnia 9 marca 2017 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów wpisanych do rejestru zabytków Województwa

Śląskiego na podstawie przepisów odrębnych:

a) linia kolejki wąskotorowej Gliwice - Racibórz wraz z budynkiem stacji Mała Nędza z 1902 r. przy ulicy Gliwickiej 46, układem torów i budowlami inżynierskimi, Nr rejestru 1476/92 z dnia 01.03.1993 r.,

b) stanowisko archeologiczne nieokreślonego typu, neolit, epoka brązu, kultura łużycka, Nr rejestru OP 91/68,

c) osada z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza, Nr rejestru OP 380/73, d) grodzisko wczesnośredniowieczne, Nr rejestru OP 289/70;

2) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. MB Różańcowej z 1908 r., rozbudowany w 1929 r., przebudowany w latach 1945-48,

b) kaplica neogotycka z 1878 r. ul. Jana Pawła II, obok nr 27,

c) dom mieszkalny, tzw. dom celny z ok. 1925 r. przy ulicy Jesionowej 11, 13,

d) plebania z 1926 r. przy ulicy Kościelnej 2,

e) budynek klasztoru S. Służebniczek NMP, obecnie przedszkole z 1919 r.; przebudowany w latach 60-tych XX w., XX/XXI w. przy ulicy Mickiewicza 53,

f) dom mieszkalny chałupa z około 1890 r. przy ulicy Mickiewicza 55,

g) zespół stacyjny PKP Nędza obejmujący główny budynek dworcowy, dawną lokomotywnię z budynkami nastawni, warsztatem, ekspedycją, magazynem oraz układem peronów,

h) wiadukt nad torami PKP w ciągu ulicy 1 Maja (Drogi Wojewódzkiej Nr 421),

i) kaplica drewniana z 1 połowy XIX w., przy ulicy Gliwickiej na przeciw nr 72;

3) zakres ochrony obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 2 obejmuje:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) zakaz:

- rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,

- lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,

- sytuowania masztów,

c) z zastrzeżeniem lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków i obiektów, o których mowa w pkt 2 pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych,

d) w przypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym, złym stanem technicznym zabytków architektury i budownictwa oraz utratą ich wartości zabytkowych dopuszcza się rozbiórkę tych obiektów zgodnie z przepisami odrębnymi;

4) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów zabytkowych, podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) cmentarz przykościelny z początku XX w., z kaplicą z XVIII/XIX w. oraz kamiennym krzyżem Boża Męka z 1910 r. w granicach ogrodzenia cmentarza,

b) krzyż betonowy przy ulicy Kopernika 15,

c) krzyż betonowy przy ulicy Jana Pawła II 54,

d) kaplica murowana przy ulicy Kopernika 1;

e) budynek szkoły z 1908 r. przy ulicy Sobieskiego 53,

f) budynek mieszkalny przy ulicy Jana Pawła II 30,

g) budynek mieszkalny przy ulicy Pocztowej 8,

h) budynek leśniczówki wraz z kompleksem zabudowy gospodarczej przy ulicy Myśliwskiej 1,

i) zespół dawnego folwarku Trawniki obejmujący zabudowę mieszkalną i gospodarczą z 2 połowy XIX w. i początku XX w. obejmujący: - budynki mieszkalne - rządówka, dawne czworaki, dwa budynki bliźniacze z lat 30 XX w. przy ulicy Trawniki 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, - budynki inwentarsko - gospodarcze;

5) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 4 lit. a - lit. d dopuszcza się roboty budowlane związane z utrzymaniem obiektów w dobrym stanie technicznym;

6) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 4 lit. e - lit. i ustala się:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) z zastrzeżeniem pkt 6 lit. a dopuszcza się rozbudowę, przebudowę i remont budynków pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych.

2. Ustala się granice: 1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmującej:

a) historyczny układ ruralistyczny wsi Nędza w typie ulicówki z kościołem parafialnym, budynkami towarzyszącymi oraz cmentarzem i budynkiem plebanii,

b) zespół tzw. domów celnych z 1925 r. przy ulicy Mickiewicza - układ urbanistyczny usytuowanych

na planie czworoboku budynków mieszkalnych i gospodarczych połączonych przewiązką,

c) zespół budynków kolejowych wraz ze stacją PKP Nędza, budynki mieszkalne przy ulicy Pocztowej, budynki stacyjne przy ulicy Jesionowej oraz budynek lokomotywni,

d) zespoły budynków mieszkalnych - domów celnych z 1923 roku, przy ulicy Jesionowej,

e) zespoły budynków mieszkalnych - domów celnych z 1924 roku, przy ulicy Dworcowej,

f) zespół budynków dawnego folwarku Trawniki - zabudowę mieszkalną i gospodarczą z 2 poł. XIX i początku XX wieku, budynki mieszkalne (rządcówka, dawne czworaki, dwa budynki bliźniacze z lat 30-tych XX wieku) oraz budynki gospodarcze (stodoła, warsztaty, kuźnia, chlewnia i obora),

g) historyczny układ ruralistyczny ulicy Rogoń z zachowaną w dużym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX wieku;

2) strefy "W" - ochrony archeologicznej obejmującej południową część wsi jako teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych związanych ze śladami osadnictwa w miejscu pierwotnej lokalizacji wsi;

3) strefy "OW" - obserwacji archeologicznej obejmującej obszar w promieniu 150 m od centrum stanowisk archeologicznych o numerach 100-40/9-16.

4) strefy „E” - ochrony ekspozycji, obejmujące:

a) panoramę wsi z bryłą kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej - widok w kierunku północnym z ulic: Gliwickiej i Sienkiewicza, w kierunku południowo-wschodnim z ulic: 1 Maja, Rogoń i Wiejskiej,

b) otoczenie kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Nędzy, widok na bryłę kościoła z ulic Jana Pawła II i Sobieskiego,

c) panoramę wsi Nędza z bryłą kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej - widok w kierunku południowo - wschodnim z ulic 1 Maja, Rogoń i Wiejskiej,

d) panoramę obejmującą założenie dawnego folwarku Trawniki z ulicy Kanałowej w kierunku wschodnim,

e) panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika od strony północnej i wschodniej z ulicy Powstańców Śląskich;

5) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „B” ustala się:

a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,
- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,
- utrzymania historycznego rozmieszczenia placów,
- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej poprzez zastosowanie dachów dwuspadowych ze spadkiem połaci dachowych od 30° do 45°,

b) zakaz tworzenia nowych dominant układu przestrzennego;

6) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „W” - ochrony archeologicznej i „OW” - obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych;

7) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „E” ustala się:

a) ochronę widoków, przedpola widokowego oraz ekspozycji i panoram historycznych jednostek osadniczych wraz z charakterystycznymi dominantami w krajobrazie,

b) zakaz lokalizacji nowych budynków oraz zieleni wysokiej w sposób ograniczający ekspozycję krajobrazu.

3. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/17-21.

4. Ustala się granice obszaru wymagającego rehabilitacji kolejki wąskotorowej Gliwice - Racibórz wraz z budynkiem stacji Mała Nędza przy ulicy Gliwickiej 46, układem torów i budowlami inżynierskimi.

5. Rehabilitacja, o której mowa w ust. 4 związana będzie z inwestycjami infrastrukturalnymi w dziedzinie transportu i komunikacji oraz rewitalizacji obiektów znajdujących się w granicach rehabilitacji.

6. Na obszarze objętym planem nie występują dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Szymocice. Uchwała Nr XXV-155-2016 z dnia 14 marca 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji

zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

- a) zespół domów celnych z lat 20-tych XX w. przy ulicy Wiejskiej 43-45,
- b) kaplica neogotycka p.w. Matki Boskiej z pocz. XX w. przy ulicy Gliwickiej 24,
- c) kapliczka drewniana z poł. XX w. z polichromowaną figurą Jana Nepomucena przy ulicy Wiejskiej naprzeciw nr 16;

2) zakres ochrony obiektów, o których mowa w ust. 1 obejmuje:

- a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,
- b) zakaz:
 - rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,
 - lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,
 - sytuowania masztów;
- c) z zastrzeżeniem pkt 2 lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 1 pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych;

3) ustala się nakaz ochrony kaplicy drewnianej o konstrukcji słupowej z początku XIX w. przy ul. Gliwickiej, jako obiektu zabytkowego, podlegającego ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu;

4) dla ochrony obiektu wymienionego w pkt 3 dopuszcza się roboty budowlane związane z utrzymaniem obiektu w dobrym stanie technicznym.

2. Ustala się granice:

- 1) strefy „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmujące:
 - a) historyczny układ ruralistyczny wsi z zachowaną w dużym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX wieku,
 - b) zespół budynków mieszkalnych wraz z zabudową gospodarczą z lat 20-tych XX wieku - tzw. domy celne przy ul. Wiejskiej;
- 2) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „B” ustala się:
 - a) nakaz:
 - konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,
 - ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni, - utrzymania historycznego przebiegu dróg i rozmieszczenia placów,
 - dostosowanie lokalizacji nowej zabudowy do historycznego układu przestrzennego,
 - nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej poprzez zastosowanie dachów dwuspadowych ze spadkiem połaci dachowych od 30° do 45°,
 - b) zakaz tworzenia nowych dominant układu przestrzennego.
3. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/22, 100-40/23.
4. Ustala się granice obszaru wymagającego rehabilitacji kolejki wąskotorowej Gliwice – Racibórz wraz z układem torów i budowlami inżynierskimi.
5. Rehabilitacja, o której mowa w ust. 4 związana będzie z inwestycjami infrastrukturalnymi w dziedzinie transportu i komunikacji oraz rewitalizacji obiektów znajdujących się w granicach rehabilitacji.
6. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Zawada Książęca. Uchwała Nr XLVII-264-2017 z dnia 9 marca 2017 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- 1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:
 - a) kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. św. Józefa Robotnika z lat 1954-1956 r., przy ulicy Raciborskiej 43,
 - b) cmentarz parafialny z około 1870 r., przy skrzyżowaniu ulic Raciborskiej i Okrężnej,
 - c) szkoła z 1900 r., przy ulicy Szkolnej 2;
- 2) zakres ochrony obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 obejmuje:
 - a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,
 - b) zakaz:
 - rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów, - lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako

elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,
 - sytuowania masztów,
 c) z zastrzeżeniem pkt 2 lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 1, pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych,
 d) w przypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym, złym stanem technicznym zabytków architektury i budownictwa oraz utratą ich wartości zabytkowych dopuszcza się rozbiórkę tych obiektów zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmujące historyczny układ ruralistyczny wsi z kościołem parafialnym p.w. św. Józefa Robotnika z charakterystycznym układem zabudowy siedliskowej z końca XIX i początku XX wieku;

2) strefy „OW” - obserwacji archeologicznej, obejmujące:

a) teren starego cmentarza przy ulicy Raciborskiej z 1870 r. z drewnianą bramą wejściową, krzyżami nagrobnymi, kamienną Pietą, kamiennym krzyżem Boża Męka oraz zbiorowymi mogiłami kamiennymi,

b) obszar ochrony stanowiska archeologicznego Nr 100-40/83 AZP pokazanego na rysunku planu wraz z otoczeniem w promieniu 150 m od centrum stanowiska;

3) strefy „E” - ochrony ekspozycji, obejmujące:

a) rozległą panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika od strony północnej i wschodniej (widok z ul. Powstańców Śląskich w Trawniskach),

b) ciąg widokowy z ul. Odrzańskiej w Ciechowicach w kierunku południowym na panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika,

c) ciąg widokowy z ulicy Wyzwolenia w Łęgu w kierunku północnym na sylwetę kościoła p.w. św. Józefa Robotnika w Zawadzie Książęcej;

4) strefy „K” - ochrony krajobrazu, obejmujące:

a) rozległy obszar terenów otwartych (pól uprawnych, łąk, pastwisk, zbiorników wodnych) pomiędzy Odrą a rezerwatem przyrody "Łęczczok" z elementami krajobrazu naturalnego i kulturowego, stanowiący część historycznej kompozycji krajobrazowej związanej z rozwojem przestrzennym jednostek osadniczych: wsi Łęg, Zawada Książęca oraz pomocniczego gospodarstwa folwarcznego Orzeszków,

b) teren starego cmentarza przy ulicy Raciborskiej z 1870 r. z drewnianą bramą wejściową, krzyżami nagrobnymi, kamienną Pietą, kamiennym krzyżem Boża Męka oraz zbiorowymi mogiłami kamiennymi;

5) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „B” ustala się:

a) nakaz: - konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy, - ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni, - utrzymania historycznego rozmieszczenia placów, - nawiązania architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej,

b) zakaz tworzenia nowych dominant w krajobrazie;

6) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych;

7) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „E” ustala się:

a) ochronę widoków, przedpola widokowego oraz ekspozycji i panoram historycznych jednostek osadniczych wraz z charakterystycznymi dominantami w krajobrazie,

b) zakaz lokalizacji nowych budynków oraz zieleni wysokiej w sposób ograniczający ekspozycje krajobrazu;

8) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „K” ustala się:

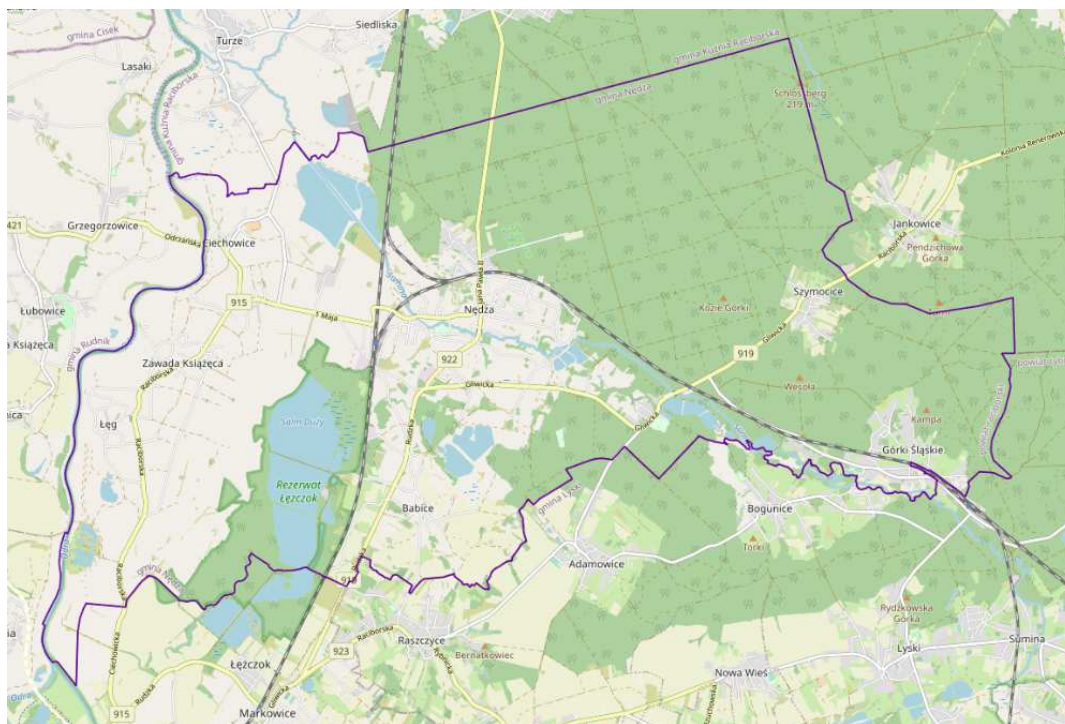
a) nakaz zachowania elementów przyrodniczych, takich jak zespoły zieleni, aleje drzew, ciek naturalne, kanały, źródła, stawy,

b) pozostawienie terenów, jako terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne.

3. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/84-87. 4. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Ryc. 1. Mapa Gminy Nędza (źródło: http://mapa.inspire-hub.pl/#/gmina_nedza).

Gmina Nędza leży w środkowo-zachodniej części województwa śląskiego w górnym biegu rzeki Odry, w północno-zachodniej części powiatu raciborskiego. Pod względem podziału fizyczno-geograficznego południowa część gminy przynależy do Kotliny Raciborskiej (Nizina Śląska) wraz ze stawami rybnymi i miejscowościami Lęg, Zawada Książęca i Ciechowice oraz terenem wsi Nędza, natomiast wschodnia część położona jest na Płaskowyżu Rybnickim (Wyżyna Śląska).

Gmina zajmuje obszar 5 714 km², składa się na nią 7 sołectw: Nędza, Ciechowice, Zawada Książęca, Lęg, Babice, Szymocice oraz Górki Śląskie. Liczba mieszkańców wynosi ok. 7 385 tys. osób (wg danych z 2020 r.).

Obszar Gminy charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną oraz posiada bardzo wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe, związane z występowaniem rozległych obszarów leśnych. Naturalnymi ramami krajobrazowymi jest dolina rzeki Odry oraz chroniony kompleks Lasów Rudzkich (Park Krajobrazowy), na które w wyniku działalności człowieka nałożyły się osie komunikacyjne w postaci dwóch linii kolejowych (Racibórz - Kędzierzyn i Rybnik - Kędzierzyn) oraz dróg wojewódzkich, wszystkie spotykające się w Nędzy.

Dominującym krajobrazem w gminie jest krajobraz leśny, który jest elementem **Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich**. Praktycznie cały obszar gminy (z wyjątkiem granicznej rzeki Odry) leży w jego granicach. Same kompleksy leśne stanowią prawie połowę powierzchni gminy: w północno-wschodniej części Lasy Rudzkie, w południowo-zachodniej części lasy otaczające stawy rybne, stanowiące **Rezerwat Przyrody „Łęczok”**. Cały Park obejmuje obszar 493,87 km². Ochroną prawną objęto zwarte połączenie lasów rudzkich i pszczyńskich, łąki i nieużytki towarzyszące gęstej sieci rzecznej, a także stawy rybne oraz inne elementy przestrzenne, bezpośrednio lub pośrednio związane z zapoczątkowaną tu 750 lat temu działalnością Zakonu Cystersów. Wzajemne przenikanie się elementów przyrodniczych i kulturowych stanowi charakterystyczną cechę tego obszaru. Dominują tu drzewostany sosnowe, rosnące na siedliskach borowych, wykształconych na glebach bielicowych, ale także wprowadzone sztucznie na siedliska żyznych lasów liściastych. Wykaz objętych ochroną ścisłą roślin naczyniowych Parku obejmuje współcześnie 47 gatunków. Natomiast fauna kręgowców Parku liczy 14 gatunków płazów, 6 gadów,

236 ptaków oraz 56 ssaków. Spośród ptaków 154 gatunki należą do awifauny lęgowej, a pozostałe to gatunki przelotne, zimujące bądź zalatujące przypadkowo.

Najbogatszym przyrodniczo terenem w obrębie Parku, i jednocześnie w większości leżącym w granicach gminy Nędza, jest kompleks leśno-stawowy „Łęczczok”, będący obecnie jedynym rezerwatem w granicach Parku. Ochronę prawną wprowadzono w celu zachowania starorzecza Odry, wielogatunkowego lasu lęgowego, alei zabytkowych drzew uformowanych wzdłuż grobli, stanowisk rzadkich roślin oraz ochrony miejsc lęgowych ptactwa. Obszar ten należy również do ogólnoeuropejskiej sieci Natura 2000.

Obok walorów przyrodniczych, ważnym powodem utworzenia Parku była troska o zachowanie materialnych i niematerialnych zabytków kultury regionu, nawiązując do dawnych tradycji zakonu Cystersów, który wielką wagę przykładał do świadomej i celowej gospodarki swoimi majątkami i kształtowania tegoż krajobrazu, z jego naturalnymi i antropogenicznymi komponentami. Na terenie gminy Nędza pamiątką budownictwa cysterskiego jest tzw. dworek myśliwski z 1781 r., czyli już z końcowego okresu działalności Cystersów, wybudowany w sąsiedztwie stawów hodowlanych, dziś należących do Rezerwatu „Łęczczok”. Niestety obecnie obiekt jest w bardzo złym stanie technicznym.

Rezerwat jest zdecydowanie najcenniejszym przyrodniczo miejscem w gminie, jedna z nielicznych ostoj naturalnej roślinności w dolinie górnej Odry z wyjątkową w skali kraju awifauną (drugie miejsce pod względem liczby gatunków ptaków w kraju).

Obecny teren rezerwatu już od XIII w. związany był z gospodarką stawową uprawianą przez miejscową ludność. Dalszy rozwój następował od XIV w. za sprawą Zakonu Cystersów z Rud, do którego teren ten należał do pocz. XIX w. Cystersi uregulowali istniejące stawy i stworzyli system nowych sztucznych zbiorników regulujących obrzeża Odry budując na nich groble i śluzy. Po kasacie klasztoru cystersów oraz ich majątku w 1810 r. następowały zmiany ze szkodą dla pierwotnej przyrody związane z przebudową stawów i terenów leśnych. Gospodarka rybicka przetrwała zaś do czasów współczesnych.

Rezerwat Łęczczok jest terenem bardzo zróżnicowanym i interesującym pod względem przyrodniczym oraz turystycznym. Liczne stawy wplecione w malowniczy krajobraz naturalnych lasów i sztucznych zadrzewień tworzą dziś niepowtarzalną kompozycję.

Na terenie Gminy występują również obszary rolnicze, rozciągające się głównie w zachodniej jej części, wzdłuż rzeki Odra. Użytki rolne zajmują niecałe 45% jej powierzchni, z czego połowa przypada na grunty orne, reszta na łąki i pastwiska. Gmina Nędza nie jest więc gminą typowo rolniczą, ze względu na małą przydatność do produkcji rolniczej większości występujących tutaj gleb.

Ryc. 2. Mapa rezerwatu przyrody "Łęczczok" (źródło: <https://www.nedza.pl/turystyka/przyroda.html>).

5.2.2 Rys historyczny gminy

Pierwsze osady, które pojawiły się nad Odrą na początku XIV w. to Zawada i Ciechowice. Ziemia raciborska wchodzi wówczas w skład piastowskiego księstwa raciborskiego. W 1532 r. umiera ostatni książę piastowski. Księstwo przejmuje margrabia brandenburski Jerzy Hohenzollern, który w 1512 r. na mocy woli króla czeskiego Władysława Jagiellończyka wygrał spór o sukcesję raciborsko-opolską. Rozpoczyna się okres wojen religijnych. W 1551 r. księstwo przejmuje Habsburgowie.

Ziemia raciborska staje się przedmiotem licznych zastawów w kłopotach finansowych i interesach dynastycznych. Po wojnach śląskich, w latach 1741-1763, ziemia raciborska przechodzi pod panowanie pruskie. Zarówno Habsburgowie, jak i Prusacy dążyli do germanizacji miejscowej ludności. Jednak pomimo słabych związków z Rzeczpospolitą mieszkańcy Nędzy i okolicznych wsi oparli się naciskowi germanizacji. W 1918 r. odżyły nadzieje przyłączenia ziemi raciborskiej do odrodzonej Polski. Wybory do rad gminnych w 1919 r. wygrali Polacy. O ostatecznym losie Górnego Śląska miał zadecydować plebiscyt. Wynik plebiscytu był dla Polaków mniej korzystny w porównaniu z wyborami gminnymi. 20 marca 1921 r. odbyły się wybory: 1379 głosów za Polską, natomiast 1648 za Niemcami. 3 maja 1921 r. wybuchło III powstanie śląskie. Po początkowym entuzjazmie i sukcesach IV Raciborskiego Pułku Piechoty Wojsk Powstańczych nastąpił czas walk wzdłuż Odry, a później ustaliła się linia demarkacyjna na osi Rudy - Brzeziny. 7 lipca 1921 r. zakończono walki. Postanowieniem Ligi Narodów teren obecnej gminy Nędza znalazł się na granicy polsko-niemieckiej, po stronie niemieckiej. Przypominają o tym fakcie tzw. domy celne w Nędzy i w Górkach Śląskich.

29 stycznia 1945 r. oddziały armii radzieckiej dotarły do Zawady Książęcej nad Odrą. Rozpoczęły się uciążliwe walki niemiecko-radzieckie o przyczółek na prawym brzegu Odry, w rejonie Ciechowice - Podlesie. Do końca marca 1945 r. wsie obecnej gminy Nędza leżały na linii frontu. Wiele domostw legło w gruzach.

Po wojnie na terenie ówczesnego województwa śląsko-dąbrowskiego powołano Zarząd Gminy w Markowicach, do którego należała również wieś Nędza. W 1950 r. w wyniku reformy administracyjnej, Nędza znalazła się na terenie nowo utworzonego województwa opolskiego. W 1957 r. zlikwidowano gminę, a na ich miejsce powołano Gromadzkie Rady Narodowe i taką właśnie Radę utworzono również we wsi Nędza. Po ponownej reorganizacji systemu administracyjnego, 1 stycznia 1973 r. powstała gmina Nędza w powiecie raciborskim, w której skład wchodziły wsie: Nędza, Babice, Szymocice, Górki Śląskie, Zawada Książęca, Łęg i Ciechowice. W 1975 r. gminę z pozostałymi miejscowościami ziemi raciborskiej wyłączono z województwa opolskiego i przyłączono do województwa katowickiego. W wyniku reformy samorządu terytorialnego, dokonanej w 1999 r., gminę przyłączono do województwa śląskiego. Na podstawie Uchwały Rady Gminy (nr VII/34/99 z dnia 3 lutego 1999 r.) gmina Nędza przystąpiła do Stowarzyszenia Gmin Dorzecza Górnej Odry, z siedzibą w Raciborzu.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

UKŁADY RURALISTYCZNE

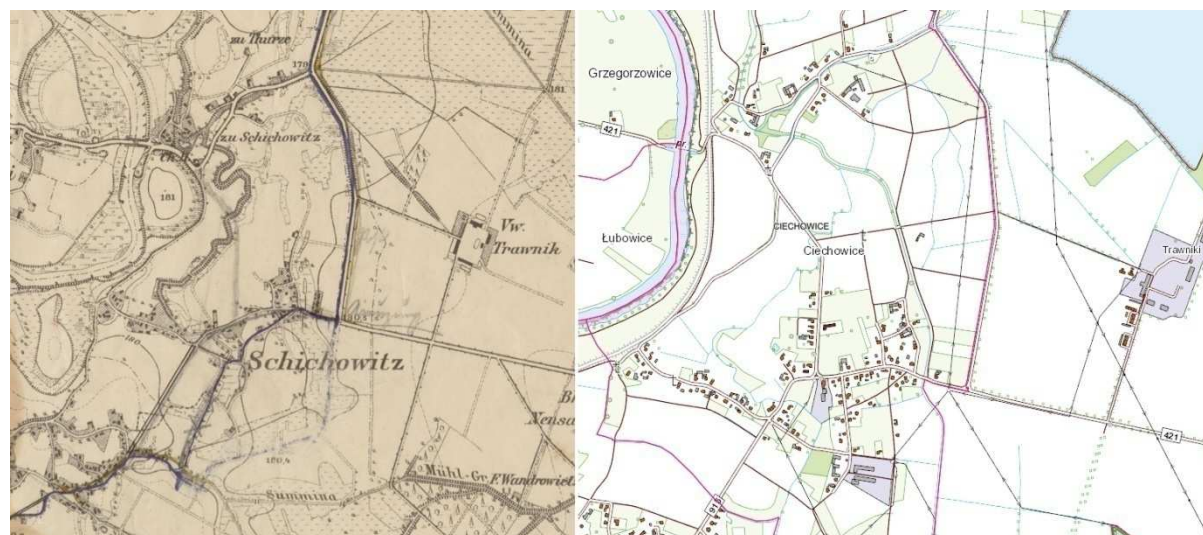
Pomimo stosunkowo dużego stopnia przekształceń (przebudowań, rozbiórek) substancji zabytkowej, część wsi Gminy Nędza zachowało swój dawny układ przestrzenny.

Babice

Jest to zwarta wieś położona na krawędzi Płaskowyżu Rybnickiego, opadającego ku dolinie Odry, przy trakcie z Rud do Raciborza. Założona została prawdopodobnie w XIV w., choć w dokumentach nazwa Babice pojawia się w 1531 r. (nazwa Babice wywodzi się od nazwy właściciela: Baby). W 1712 r. właścicielem wsi był hrabia Sobek. Jego dobra wchodziły w skład klucza raciborskiego i obejmowały folwarki Trawniki i Kępę (dzisiaj: Kępek), leśnictwo Łączek (dzisiaj: Łęczczok), stawy rybne Babiczak o powierzchni 2000 mórg. Ówczesny folwark Kępa należy lokalizować w obecnym rezerwacie przyrody Łęczczok nad stawem Babiczak. W końcu XIX w. był to wzorowy majątek z piękną bażantarnią.

Ryc. 3. Babice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) Babice, stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 4. Ciechowice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ciechowice

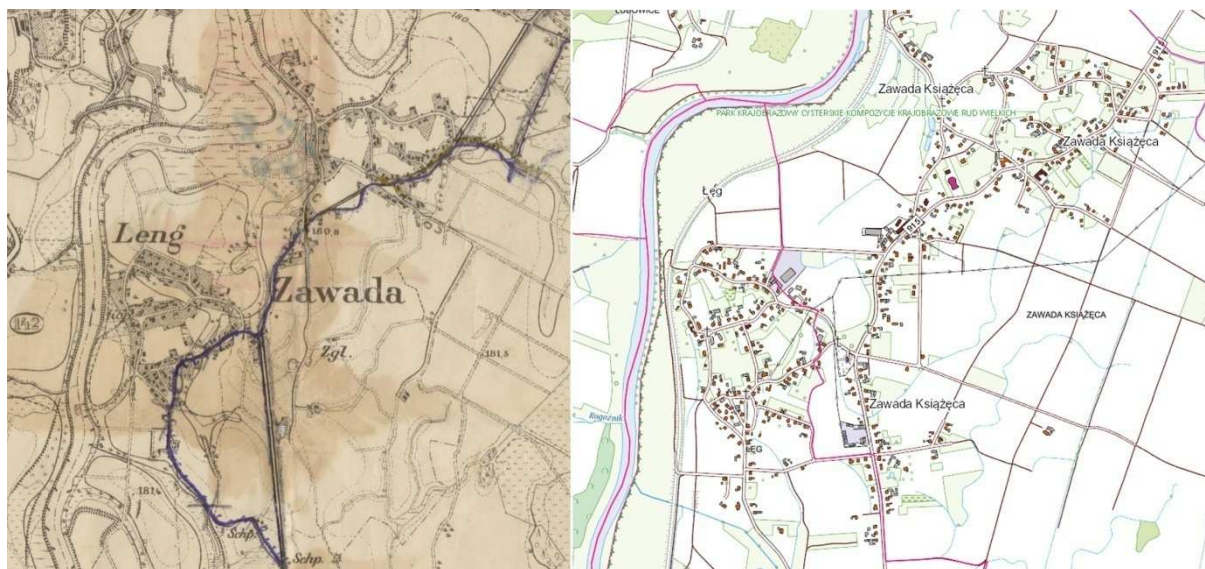
Wieś położona jest na prawym brzegu Odry, naprzeciw Łubowic. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1292 r., w której to mówi się o powinnościach wójta z „Czechowicz”. W materiałach datowanych na 1531 r. występuje wieś Czykowitze, a w 1920 r. nazwa wsi przyjmuje formę Szychowice. Obecna nazwa, czyli Ciechowice pojawia się w 1945 r. W końcu XIX w. wieś obejmowała obszar 200 mórg roli, 5 mórg ogrodów i 21 mórg łąk. Obecnie na Odrze czynna jest przeprawa promowa pomiędzy Ciechowicami i Grzegorzowicami, gdyż podczas II wojny światowej istniejący w tym rejonie most na Odrze został wysadzony w powietrze.

Górki Śląskie

Wieś położona wśród lasów, przy linii kolejowej Nędza - Rybnik, na prawym brzegu rzeki Suminy. Pierwsza wzmianka o wsi, w której pojawia się nazwa Gurky, pochodzi z 1642 r. W XIX w. istniał już folwark Górek należący do majątku Suminiec (dawna nazwa Suminy). Obejmował on obszar 2000 mórg lasu i 756 mórg roli. We wsi było 53 gospodarzy, czynna była szkoła, młyn i tartak. W latach 1980-86 zbudowano przy ul. Ofiar Oświęcimskich 5, kościół parafialny pw. Dobrego Pasterza.

Ryc. 5. Górki Śląskie: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 6. Łęg oraz Zawada Książęca: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Łęg

Jest to zwarta wieś położona na prawym brzegu Odry. Pierwsza wzmianka pojawiła się w 1370 r. i brzmiała następująco: „ultra Langanam versus Odrum”. W 1532 r. wystawiono dokumenty z nazwami Lug i Lenge, odnoszącymi się do dzisiejszego Łęgu. W końcu XIX w. we wsi było 76 gospodarzy i 466 mieszkańców, a jej obszar obejmował 414 mórg ziemi ornej.

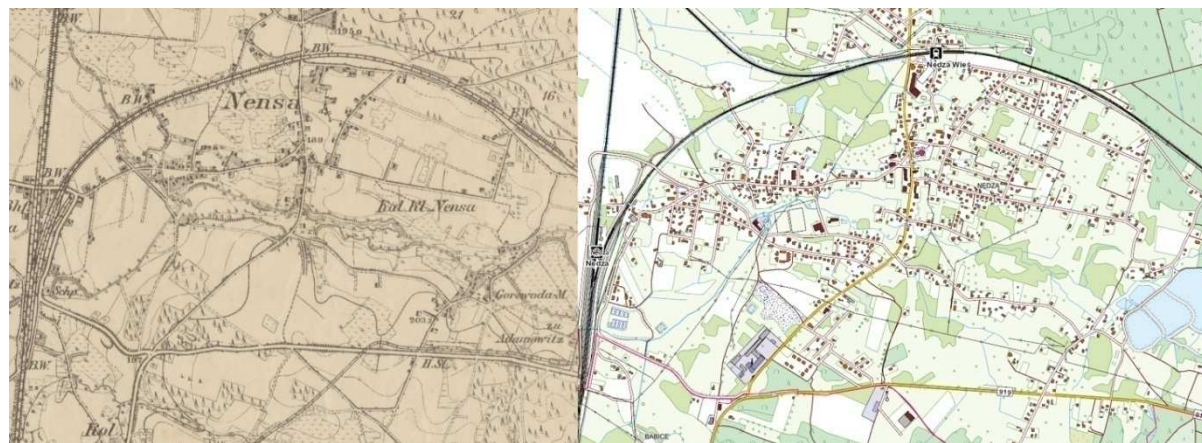
Nędza

Obecnie jest to rozległa wieś położona nad rzeką Suminą. Do XVI w. okoliczne lasy w jej sąsiedztwie opisywane były jako „siedziba niedźwiedzi i wilków”. W pobliżu chaty gajowego w 1620 r. baron Hans Freiherr von Mettich urządził gorzelnię i założył osadę, zwaną Bogata Nędza (do końca XVII w. określenie „bogata” oznaczało „pod opieką Boga”). W odległości 1/5 mili w kierunku północno-wschodnim założył drugą osadę, zwaną Mała Nędza. Osada rozrastała się i pod koniec XIX w. obejmowała 680 mórg ziemi, 38 mórg ogrodów, 140 mórg łąk i 80 mórg nieużytków.

Rozwój wsi związany był z budową linii kolejowych. Już w 1847 r. powstała linia z Koźła do Bogucina przez Nędzę i Racibórz, a w 1850 r. odgałęzienie z Nędzy do Katowic przez Rybnik. Węzeł

kolejowy w Nędzy uzupełniła w 1902 r. linia kolejki wąskotorowej z Trynku do Raciborza Płoni. Od 1832 r. w Nędzy czynna była szkoła powszechna, a w 1939 r. Ernest Exner zbudował roszarnię lnu. W 1909 r. powołana została do życia Ochotnicza Straż Pożarna, która istnieje w Nędzy do dzisiaj. Z roku na rok przybywało też mieszkańców wsi, w 1830 r. w Nędzy mieszkało 376 osób, w 1943 r. było ich już 2630, obecnie wieś liczy około 3500 mieszkańców. Od 1973 r. jest siedzibą gminy.

Nazwa wsi zmieniała się wielokrotnie i przyjmowała formy Nendza, Nensa, od 1936 r. Buchenau i od 1945 r. Nędza.

Ryc. 7. Nędza: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 8. Szymocice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Szymocice

Mała wieś położona wśród lasów przy traktcie z Rud do Raciborza. Założona została ok. 1300 r. jako Samotitz. W dokumencie pochodzącym z 1450 r. widnieje zapis Ssamoticzom, odnoszący się do wsi. W 1532 r. pojawia się nazwa Schamotzitz, która w 1845 r. zmienia się na Schymotzytz. Obecnie stosowana nazwa Szymocice obowiązuje od 1945 r. Etymolodzy wywodzą nazwę wsi od niejakiego Samoty (znanego w 1425 r.). W końcu XIX w. wieś liczyła 158 mieszkańców, stało w niej 25 domów, a do jej obszaru należały jedynie 54 hektary ziemi (w tym 44 hektary roli).

Zawada Książęca

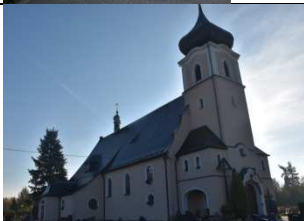
Rozległa wieś położona na prawym brzegu Odry. Zawadę założono w 1310 r., prawdopodobnie jako osadę przy drodze do pobierania myta. W 1885 r. we wsi było 110 budynków mieszkalnych, a liczba mieszkańców wynosiła 640 (katolików). Do wsi należało 253 ha ziemi, a do folwarku 147 ha. W okresie międzywojennym powstał pomysł budowy nowego kościoła, jednak dopiero po wojnie doczekał się on realizacji. Kościół parafialny pw. św. Józefa Robotnika zbudowano w latach 1954-56 staraniem ks. Ewalda Pelki.

OBIEKTY SAKRALNE

Architekturę sakralną na terenie Gminy Nędza reprezentuje trzy kościoły rzymskokatolickie w miejscowości Babice, Nędza oraz Zawada Książęca. Świątynie pełnią rolę dominant architektonicznych w obrębie historycznych układów przestrzennych. Charakteryzuje je najbogatsza forma architektoniczna. Wszystkie zabytki sakralne są w stanie bardzo dobrym i dobrym.

Do zabytków sakralnym należy również budynek dawnego żeńskiego klasztoru ss. Służebniczek NMP w Nędzy, który obecnie pełni funkcję przedszkola.

Tabela 2. Obiekty sakralne na terenie Gminy Nędza.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Fotografia
1.	Babice ul. Wiejska	Kościół rzym.-kat. pw. Św. Anny	1937-1939	
2.	Nędza ul. Jana Pawła II	Kościół parafialny rzym.-kat. pw. MB Różańcowej	1908 r., rozb. 1929 r., przeb. 1945-48	
3.	Zawada Książęca ul. Raciborska	Kościół parafialny rzym.-kat. pw. Św. Józefa Robotnika	1954-1956	
4.	Nędza ul. Mickiewicza 53	Budynek klasztoru ss. Służebniczek NMP, ob. Przedszkole	1919 r., przeb. l. 60 XX w., XX/XXI w.	

Babice. Kościół pw. św. Anny. Kościół zbudowany w latach 1937-39. Posiada symetryczny, regularny rzut zbliżony kształtem do litery T. Prezbiterium skierowane na płu., zamknięte prosto, połączone z prostokątną nawą i bocznymi aneksami, występującymi przed lica ścian nawy. Oś symetrii akcentowana od pld. kwadratową, 5-kondygnacyjną wieżą, poprzedzoną kwadratową kruchtą. Dachy dwuspadowy, pulpitarne i brogowe. Otwory z zamknięciami pełnołukowymi. Budowla prezentuje surowy i oszczędny styl, nawiązujący do tendencji modernistycznych.

Nędza. Kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej. Kościół powstał w 1908 r. jako kościół filialny parafii w Markowicach, a w 1929 r. został rozbudowany w stylu neobarokowym. Po

zniszczeniach dokonanych w 1945 r., remont świątyni trwał do 1948 r. Budowniczym kościoła był ks. Alojzy Reif, proboszcz parafii św. Jadwigi w Markowicach. Kościół jest świątynią murowaną, potynkowaną, trójnawową. Posiada prosto zamknięte prezbiterium, koliste i półkoliste okna, obramione wejścia. Od strony zachodniej znajduje się czworoboczna, trójkondygnacyjna wieża, zwieńczona cebulastym hełmem z krzyżem. Powyżej półkolistego portalu, z kłamrowym obramowaniem, widać owalne okno. Partia dzwonnicy zwieńczona jest falistym gzymsem. Nad nawą góruje czworoboczna wieżyczka sygnaturki z cebulastym hełmem i krzyżem. Dwuspadowy dach świątyni (nad prezbiterium trójpołaciowy), z powiekami i lukarną, oraz hełmy wieży i wieżyczki, pokryte są blachą miedzianą (wcześniej dach pokryty był dachówką). Wewnątrz kościoła znajduje się neobarkowy ołtarz główny z trójdzielną nastawą. W centralnej jego części znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, wręczającej różaniec św. Dominikowi. W skrzydłach, na konsolach, usytuowano rzeźby św. Jana Chrzyciela i św. Jadwigi Śląskiej, a w zwieńczeniu Głorię i aniołki. Ołtarze boczne poświęcone są Sercu Pana Jezusa (obraz Serca Pana Jezusa jest nieznanego autorstwa), Krzyżowi Świętemu i św. Józefowi (XX-wieczna drewniana rzeźba świętego).

Zawada Książęca. Kościół parafialny pw. św. Józefa Robotnika. Kościół zbudowany w latach 1954-1956. Monumentalna, rozłożysta budowla, murowana, tynkowana, złożona z prostokątnej nawy, połączonej z półkoliście zamkniętym prezbiterium z niższym obejściem, nakrytymi wspólnym ceramicznym dachem dwuspadowym, przechodzącym w stożkowy. Przy prezbiterium para symetrycznych aneksów bocznych, przy fasadzie, częściowo wbudowana w korpus. Kwadratowa 6-kondygnacyjna wieża z ażurową ostatnią kondygnacją, nakryta cebulastym hełmem z latarnią. Nad prezbiterium mała sygnaturka. Ściany nawy rozczłonkowane pełnołukowymi arkadowymi niszami. Otwory z zamknięciami pełnołukowymi.

Nędza. Budynek klasztoru ss. Służebniczek NMP, ob. Przedszkole. Obiekt wybudowany w 1919 r., przebudowany w latach 60-tych XX w. oraz na przełomie XX/XXI w. Budynek na rozczłonkowanym nieregularnym rzucie, z charakterystyczną cylindryczną wieżą od północy. Dwukondygnacyjny, z jednokondygnacyjnymi przybudówkami, nakryty dachami wielopołaciowymi i dachem stożkowym nad wieżą. Murowany i tynkowany, o gładkich ścianach artykułowanych tylko prostokątnymi otworami.

CMENTARZE

Na terenie Gminy Nędza istnieje kilka cmentarzy. W Babicach założony w latach 30-tych XX w., zlokalizowany jest na płn. - wsch. od kościoła pw. św. Anny. W Górkach Śląskich usytuowany przy drodze Racibórz-Rybnik, również z lat 30-tych XX w., gdzie znajduje się zbiorowa mogiła upamiętniająca ofiary Marszu Śmierci więźniów KL Auschwitz (1945). Cmentarz w Nędzy znajduje się wokół kościoła parafialnego i pochodzi z pocz. XX w. Natomiast najstarszy cmentarz zlokalizowany jest w Zawadzie Książęcej (przy wjeździe do miejscowości Łęg), pochodzi z 1869 r. W centralnej jego części, na prostopadłościennym postumencie stoi kamienna figura Pieta z 1870 r.

Tabela 3. Cmentarze z terenu Gminy Nędza.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie
1.	Babice	Cmentarz parafialny	1938 r.
2.	Górki Śląskie	Cmentarz parafialny	1939 r.
3.	Nędza	Cmentarz parafialny	1907 r.
4.	Zawada Książęca	Cmentarz parafialny	1869 r.

OBIEKTY REZYDENCJONALNE

Na terenie Gminy występuje tylko jeden przykład obiektu o charakterze rezydencjonalnym, jest to pałac myśliwski w Babicach (rejestr zabytków nr A/1974/72 z 30.11.1972 oraz A/1743/98 z 31.12.1998). Znajduje się na terenie rezerwatu przyrody Łęczczok, w pld. jego części, pomiędzy stawami Ligotnik i Brzeziniak. Wybudowany w 1783 r. przez Zakon Cystersów. Od 1810 r. był w rękach książąt raciborskich, za sprawą kasaty zakonu cystersów. Na początku XX w. w polowaniach

przy dworku brał udział cesarz niemiecki Wilhelm II. W czasie II Wojny Światowej, Niemcy ukryli w nim zbiory archiwum komory książęcej. Po wojnie dworek przekształcono w gajówkę.

Obiekt murowany, na planie prostokąta, z dwutraktowym układem wnętrza. Na skutek posadowienia na wzniesieniu nastąpiło zachwianie wysokości pomieszczeń i ilości kondygnacji - w trakcie przednim obiekt jest jednokondygnacyjny. W trakcie tylnym dwukondygnacyjny. Podpiwniczony z mieszkalnym poddaszem. Na osi parteru sieni z klatką schodową. Po obu stronach sieni dwa duże pomieszczenia, lewe mieści duży kominek i zabytkowe uszakowane drzwi, prawe stylowy piec. W pomieszczeniach poddasza resztki stiukowej dekoracji. Elewacje wzdłużne pięcioosiowe z centralnie ustawionymi kamiennymi portalami. Elewacje boczne oszkarpowane, jedna z dwoma, druga z pięcioma oknami. Okna w obramieniach uszaty. Dach mansardowy z lukarnami.

Obiekt jest przykładem nielicznych domków myśliwskich typu dworkowego w architekturze Śląska opolskiego. Ze względu na czas powstania i walory artystyczne posiada wartość historyczną, artystyczną i zabytkową. Obecnie w stanie ruiny, grozi katastrofą budowlaną, konieczne są prace zabezpieczające.

Fot. 1. Babice. Pałacyk myśliwski.

ZABYTKI TECHNIKI

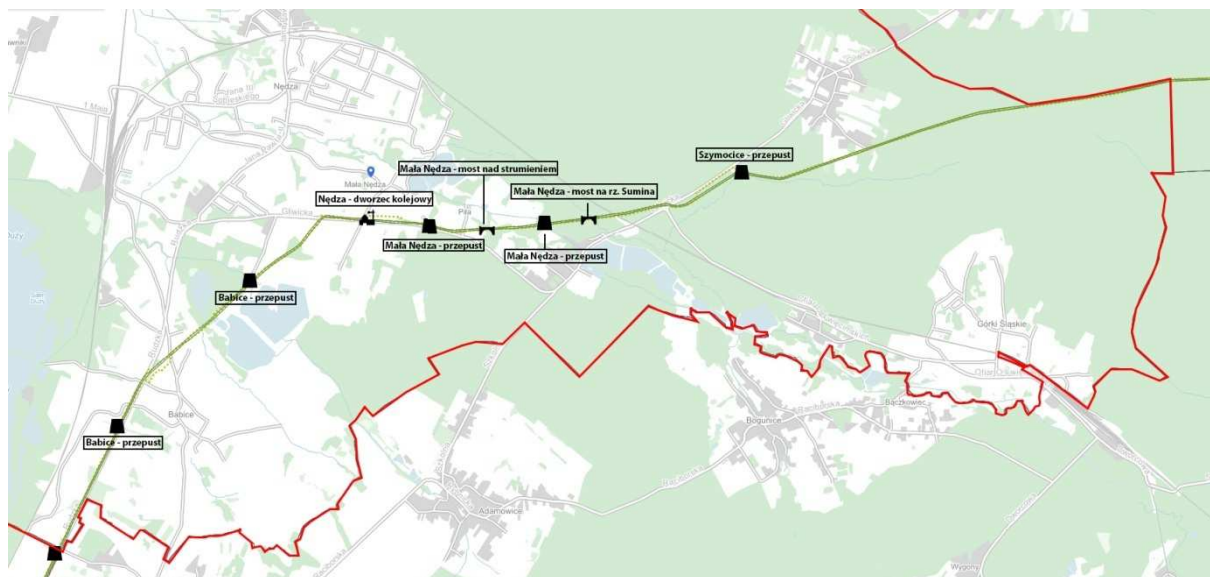
Do zabytków techniki z terenu gminy należą:

Linia kolejki wąskotorowej (rejestr zabytków nr A-1476/92 z 1.03.1993). Kolej wąskotorowa na odcinku Gliwice - Markowice powstała na przełomie XIX i XX w. i funkcjonowała do 1991 r. Ma długość 42 km i przebiega głównie przez tereny rolnicze i leśne. Odcinek Rudy - Markowice powstał w 1901 r. Na terenie gminy Nędza linia przebiega przez miejscowości Szymocice, Nędza i Babice. W Nędzy zachowany jest dworzec kolei wąskotorowej z 1902 r., usytuowany w południowej części wsi, tuż przy zachodniej stronie drogi Racibórz - Rudy. Jest to budynek murowany, o zwartej bryle, parterowy z poddaszem. Elewacje z nietynkowanej cegły urozmaicone są boniowaniem w narożnikach i opaskami wokół okien. W szczytach znajdują się ozdobne elementy snycerskie oraz okrągłe okienka. Ponieważ linia przebiegała nad ciekami wodnymi, konieczne było wybudowanie przepustów oraz mostów rozpiętych nad większymi ciekami. Na terenie gminy są to:

- most nad strumieniem w Małej Nędzy (54,942 km),
- most z 1901 r. na rzece Sumina (54,105 km),
- ceglane, sklepione przepusty: w Babicach (1. ul. Rudzka; 2. w pobliżu ul. Wyrobiskowej), w Małej Nędzy (1. ul. Skośna, 2. pomiędzy mostami) oraz w Szymocicach (na obszarze leśnym).

Kolejka wąskotorowa, będąc świadectwem dawnych sposobów podróżowania, silnie związana ze środowiskiem i krajobrazem Górnego Śląska, stanowi cenny zabytek techniki w skali kraju.

Obecnie stan zachowania linii jest zróżnicowany. Budynek dworca w Nędzy jest nieużytkowany, zaniedbany wymaga bieżących prac remontowych. Odcinki torowisk są w większości słabo zachowane: zdemontowane, zalane asfaltem lub porośnięte trawą. Podobnie zaniedbane są nieużytkowane mosty i przepusty na trasie. Należałoby poddać rewitalizacji linię kolejki w celu utworzenia Parku Kulturowego Kolejki Wąskotorowej, co umożliwiłoby efektywne zarządzanie zabytkiem przy jego złożonej sytuacji własnościowej.

Ryc. 9. Linia kolejki wąskotorowej wraz z budowlami inżynierskimi na terenie Gminy Nędza (mapa: autor na podstawie <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>).

Fot. 2. Nędza. Budynek stacji kolejki wąskotorowej oraz ślad po dawnym torowisku, obecnie pokryte asfaltem (fot. autor).

Pozostałości mostu w Ciechowicach. W latach 80-tych XX w. podjęto decyzję o Ciechowic i Grzegorzowic (gm. Rudnik) mostem. Pierwszy most na rzece Odrze zbudowano pod koniec XIX w. Otwarcie mostu nastąpiło w 1885 r. Obiekt został spalony w 1921 r. podczas działań powstańczych w III powstaniu śląskim. Nową przeprawę mostową w jego miejscu zbudowano w latach 1922-24. Był to betonowy most, składający się z siedmiu łukowych przęseł. Betonowy most został wysadzony 29.01.1945 r. Wycofujące się wojska niemieckie podłożyły ładunki wybuchowe, które odpalono gdy na most wjechały czołgi Armii Czerwonej. Zniszczono główne przęsło mostu, natomiast w latach 50-tych XX w., z rzekomych względów bezpieczeństwa, wysadzono kolejne cztery. Po II wojnie światowej mostu nieodbudowano. W bezpośrednim sąsiedztwie uruchomiono przeprawę promową.

Na terenie gminy Nędza, w miejscowości Ciechowice zachowały się przyczółki, wraz z ponemieckim metalowym szlabanem fortecznym (w pozycji zamkniętej, obydwie słupki są ze sobą spięte stalowymi profilami leżącymi dawniej pod jezdnią (ul. Raciborska), zapadka przytrzymuje ramię, do wystającego elementu była przykręcona podobnego kształtu blacha, zapadkę otwierana kluczem przytrzymuje sprężyna).

Zachowana substancja obiektu świadczy o jego proveniencji i pierwotnym przeznaczeniu. Pozostałości betonowego mostu nad rzeką Odrą to dzieło minionej epoki, które jest ważne dla regionu, ze względu na swoją wartość architektoniczną i historyczną.

Fot. 3. Ciechowice. Pozostałości mostu (fot. autor).

BUDYNKI MIESZKALNE I INNE

Budynki mieszkalne na terenie Gminy Nędza to w większości zabudowa jednorodzinna, zlokalizowana na terenie historycznych układów wiejskich, rzadziej wielorodzinna, tworząca zespoły zabudowy kolejowej (Górki Śląskie, ul. Jasna 7-11) i domów celnych (Szymocice, ul. Wiejska 43-45). Stan ich zachowania jest różny, niektóre budynki wymagają odnowienia elewacji zewnętrznych.

W większości są to obiekty powstałe na przełomie XIX i XX w., murowane i tynkowane, bez charakterystycznych elementów dekoracyjnych (niekiedy występują obramienia okien, podziały ramowe, gzymsy kostkowe, uskokowe obramienia szczytów), często powiązane z zabudową gospodarczą, z którą tworzą skromne zagrody. Jednym z ciekawszych obiektów jest chałupa z ok. 1890 r. w Nędzy przy ul. Mickiewicza 55, będąca jedynym zachowanym przykładem drewnianego budownictwa mieszkalnego z tego terenu. Wzniesiona została w konstrukcji zrębowej, parterowa z użytkowym poddaszem. Szczyt szalowany deskami w układzie poziomym, pod oknami dekoracyjne elementy snycerskie. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Stolarka okienna i drzwiowa wymieniona na współczesną, o niehistorycznej formie i materiale.

W Górkach Śląskich znajdują się także leśniczówka z budynkiem gospodarczym z 2 poł. XIX w. (przy ul. Gliwickiej, droga Nędza-Górki Śląskie) oraz budynek nieczynnego młyna wraz z dawnym domem młynarza, ob. wielorodzinnym domem mieszkalnym z 1 poł. XIX w. (ul. Bogunicka 3).

Fot. 4. Ciechowice, ul. Kuźnicka 7, budynek mieszkalny; Górki Śląskie, ul. Bogunicka 3, dawny dom młynarza (fot. autor).

Fot. 5. Górkę Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich 53, budynek mieszkalny; Górkę Śląskie, leśniczówka (fot. autor).

Fot. 6. Nędza, ul. Jesionowa 11, dawny dom celny; ul. Mickiewicza 55, dom mieszkalny (fot. autor).

OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Do budynków użyteczności publicznej ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków należą: trzy budynki szkolne (Ciechowice, Górkę Śląskie, Zawada Książęca) oraz dworzec PKP w Nędzy.

Tabela 4. Obiekty użyteczności publicznej z terenu Gminy Nędza.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Fotografia
1.	Ciechowice, ul. Raciborska 35	Szkoła	ok. 1910-1920	
2.	Górkę Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich 57	Szkoła, ob. Zespół szkolno-przedszkolny, im. Jana Pawła II	1905 r.	
3.	Zawada Książęca Ul. Szkolna 2	Szkoła, ob. Zespół szkolno-przedszkolny	1900 r.	

4.	Nędza, ul. Pocztowa	Budynek stacji kolejowej	2 poł. XIX w.	
----	---------------------	--------------------------	---------------	---

Szkoła w Ciechowicach przy ul. Raciborskiej 35 powstała w latach 1910-1920. Tworzy ją zespół połączonych budynków na rzucie zbliżonym do kształtu litery L, murowanych i otynkowanych, o zróżnicowanej wysokości. W części narożnej jednej z nich znajduje się podcień wsparty na kamiennym słupie, z arkadami obramionymi kamieniem.

Szkoła w Górkach Śląskich przy ul. Ofiar Oświęcimskich 57, wybudowana została w 1905 r. na planie litery L. Niższa część-parterowa, z wysokim użytkowym poddaszem, ustawiona jest frontem na południe, wyższa-trzykondygnacyjna, z wejściem od strony zachodniej. W obu częściach otwory okienne i drzwiowe ujęte są ceglanyymi opaskami, a elewacje zdobione ceglanyymi podziałami ramowymi.

Budynek szkolny w Zawadzie Książęcej przy ul. Szkolnej 2 powstał ok. 1900 r. Jest to obiekt murowany z cegły, nietynkowany, parterowy z użytkowym poddaszem. Część zabytkowa założona na planie prostokąta, z trzysioowym ryzalitem pośrodku elewacji frontowej. W latach 1925 - 1933 działała tu polska szkoła mniejszościowa, do której uczęszczało 11 uczniów, co zostało upamiętnione żeliwną tablicą pamiątkową na ścianie budynku.

Jednym z najbardziej okazałych budynków na terenie gminy jest budynek dworca PKP z 2 poł. XIX w., znajdujący się przy ul. Pocztowej w Nędzy. Posiada rzut wydłużonego prostokąta, o dwuczłonowej bryle. Południowa część dwukondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym, o elewacjach dzielonych gzymsem i z dwuosioowymi ryzalitami pośrodku. Część północna jest krótsza, jednokondygnacyjna, kryta dachem łamanym, z dwuosioowymi wybudówkami pośrodku połaci. Budynki murowane z cegły, tynkowane, kryte dachówką. Obiekt jest obecnie nieużytkowany i zaniedbany, wymaga przeprowadzenia prac remontowych.

KAPLICZKI

W Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się 10 kapliczek. Wszystkie prezentują dobry stan zachowania. W większość prezentują jednolity typ budowli murowanych z cegły, tynkowanych, jednokondygnacyjnych, założonych na planie zbliżonym do kwadratu. Ich jednoprzestrzenne wnętrza dostępne jest przez otwór drzwiowy, zamknięty łukiem pełnym lub prostokątny. Elewacja frontowa podkreślona jest szczytem schodkowym (Łęg, kaplica na domniemanym cmentarzu cholerycznym) lub sygnaturką z niewielkim dzwonem (Górki Śląskie, Ciechowice). Dwie kapliczki wzniesione zostały w konstrukcji drewnianej: w Nędzy przy ul. Gliwickiej 72 z 1 poł. XIX w. (ob. 2013 r.) oraz w Szymolicach przy ul. Wiejskiej z 2 poł. XIX w.

Kapliczki przy ul. Gliwickiej 24 w Szymolicach oraz św. Jana Nepomucena przy ul. Okrężnej i pw. NMP przy ul. Saperskiej w Łęgu wzniesiono w stylu neogotyckim. Są one murowane z cegły, a ich elewacje w dekoracyjny sposób łączą białe, tynkowane płaszczyzny z ceglany detalami - obramieniami otworów okiennych i drzwiowych, narożnymi lizenami sterczynami i fryzem kostkowym. Wewnątrz znajdują się ołtarzyki z figurą świętego lub obrazem, będące obiektem kultu.

Oprócz powyższych, częścią krajobrazu kulturowego gminy są kamienne krzyże, zlokalizowane w sąsiedztwie kaplic lub wolnostojące, przydrożne lub polne.

Tabela 5. Kapliczki z terenu Gminy Nędza.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Fotografia
1.	Babice, skrzyżowanie ul. Wiejskiej i ul. Wyzwolenia	Kapliczka	pocz. XIX w.	

2.	Ciechowice, ul. Odrzańska 18	Kapliczka	pocz. XIX w.	
3.	Górki Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich, obok nr 54	Kaplica	pocz. XX w.	
4.	Łęg, skrzyżowanie ul. Okrężnej i ul. Wyzwolenia	Kaplica pw. Św. Jana Nepomucena	1909 r.	
5.	Łęg, skrzyżowanie ul. Saperskiej i ul. Wita Stwosza	Kaplica pw. NMP	pocz. XX w.	
6.	Łęg, przy drodze gruntowej, przedłużenie w kierunku płd. ul. Wita Stwosza, niedaleko stawów dawny cmentarz choleryczny	Kaplica Matki Boskiej	k. XIX w.	
7.	Nędza, ul. Jana Pawła II, obok nr 27	Kaplica	1878 r.	
8.	Nędza, ul. Gliwicka, naprzeciw nr 72 (przysiółek Piła)	Kaplica	1 poł. XIX w.	
9.	Szymocice, ul. Gliwicka, obok nr 24	Kaplica	poł. XIX w.	

10.	Szymocice, ul. Wiejska, naprzeciw nr 16	Kaplica	2 poł. XIX w.	
-----	---	---------	---------------	---

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie Gminy Nędza nie występują zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Na terenie Gminy Nędza zewidencjonowano 73 stanowiska archeologiczne (Aneks 2 na końcu opracowania), z czego 4 wpisane są do rejestru zabytków. 41 stanowisk znanych jest jedynie z literatury i źródeł archiwalnych, a ich dokładna lokalizacja nie została określona. Stan ten może jednak ulec zmianie w wyniku przyszłych odkryć i prowadzonych badań. Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego w latach 80 i 90-tych XX w. - Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP).

Obszar Gminy Nędza znajduje się na 5 obszarach AZP: 99-41, 100-40, 100-41, 101-40, 101-41. Większość stanowisk archeologicznych to stanowiska wielokulturowe, na obszarze których wyróżniono materiał zabytkowy z różnych epok. Występują tutaj stanowiska od czasów epoki kamienia po nowożytność, wyraźna jest jednak przewaga stanowisk o chronologii nowożytnej.

Zabytkami archeologicznymi o najwyższej wartości są:

Średniowieczne grodzisko stożkowate w Górkach Śląskich (Górki Śląskie 7, AZP 101-41/59, rejestr zabytków nr A-100/68 z 30.03.1968 r.) zlokalizowane ok. 60 m na płn. od rzeki Suminy, na skraju wsi. Założone zostało na obrysie koła o średnicy 48 m, z majdanem o średnicy ok. 32 m. Obecnie dawny kształt założenia jest słabo czytelny, widoczny jest głównie częściowo niszczonego kopiec, porośnięty drzewami iglastymi i krzewami. Stanowisko znajduje się na terenie prywatnym.

Grodzisko w Nędzy (Nędza 14, AZP 100-41/16, rejestr zabytków nr A-289/70 z 01.05.1985 r.) opisywane w literaturze jako domniemane grodzisko pierścieniowate, być może porzucone w trakcie budowy. W okolicy brak czytelnej formy terenowej pozwalającej zlokalizować grodzisko, a wzniesienie na którym ma się znajdować jest obecnie zabudowane (znajdują się na nim m.in. ujęte w ewidencji zabytków chałupa i przedszkole-d. klasztor oraz zespół domów celnych). Stanowisko wymaga przeprowadzenia badań w celu potwierdzenia lokalizacji

Osada wielokulturowa (kultura pucharów lejkowatych, przeworska, wczesne średniowiecze) w Nędzy (Nędza 7, AZP 100-41/9, rejestr zabytków nr A-380/73 z 24.04.1973 r.). Stanowisko zlokalizowane jest we wschodniej części wzniesienia, będącego wysoką terasą rzeki Suminy. Obszar był badany wykopaliskowo w latach 1978, 1980 i 1981, obecnie jest częściowo zabudowany domami jednorodzinnymi.

Stanowisko archeologiczne Nędza 8 (AZP 100-41/10, rejestr zabytków nr A-91/68 z 30.03.1968 r.) położone jest na terenach rolniczych w pobliżu zabudowy wiejskiej, obecnie nieużytkowanych. Jego pierwotna funkcja nie została ustalona, wydatkowane na okres neolitu, epokę brązu, okres wpływów rzymskich oraz prądzieje.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Nędza funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 23-31 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie Gminy Nędza w rejestrze zabytków nieruchomych i archeologicznych znajduje się łącznie 7 obiektów zabytkowych (4 stanowiska archeologiczne, 3 obiekty nieruchome)⁴.

Tabela 6. Zabytki nieruchome Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Lokalizacja	Obiekt objęty ochroną	Nr rejestru zabytków
1.	Babice	Pałacyk myśliwski na terenie Rezerwatu Łęczczok	A/1974/72 z 30.11.1972 r. (opolskie) A-1743/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
2.	Na terenie gminy Nędza linia przebiega przez miejscowości: Szymocice, Nędza i Babice.	Linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rudy - Markowice: - układ torowy, - Nędza: ✓ budynek dawnego dworca (ul. Gliwicka 46), ✓ most nad strumieniem w Małej Nędzy (54,942 km), ✓ most na rzece Sumina (54,105 km), ✓ przepust w Małej Nędzy (ul. Skośna), ✓ przepust w Małej Nędzy (pomiędzy mostami), - Babice: ✓ przepust - ul. Rudzka, ✓ przepust - w pobliżu ul. Wyrobiskowej, - Szymocice: ✓ przepust (na obszarze leśnym).	A/1476/93 z 01.03.1993 r. (katowickie)
3.	Ciechowice	Przyczółki mostowe (po wschodniej stronie rzeki Odry) wraz z metalowym szlabanem fortecznym	A/687/2020 z 20.08.2020 r. (ślaskie)

Tabela 7. Zabytki archeologiczne Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Stanowisko archeologiczne	Chronologia i funkcja	Nr rejestru zabytków
1.	Górki Śląskie	Stanowisko nr 7 (AZP 101-41/59)	Grodzisko stożkowate XIII-XIV w., XV w.	A/100/68 z 30.03.1968 r. (opolskie) A/1739/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
2.	Nędza	Stanowisko nr 7 (AZP 100-41/9)	Osada - neolit (kultura pucharów lejkowatych) Osada - faza C2 (kultura przeworska) Osada - wczesne średniowiecze V-X w.	A/380/73 z 24.04.1973 r. (opolskie) A/1742/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
3.	Nędza	Stanowisko nr 8 (AZP 100-41/10)	Chronologia nieokreślona - neolit Chronologia nieokreślona - epoka brązu (kultura łużycka) Chronologia nieokreślona - okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) Chronologia nieokreślona - pradzieje	A/91/68 z 30.03.1968 r. (opolskie) A/1740/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
4.	Nędza	Stanowisko nr 14 (AZP 100-41/16)	Grodzisko? pierścieniowate, owalne	A/289/70 z 01.05.1985 r. (opolskie) A/1741/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)

⁴ Wykaz wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków (stan na 18 października 2021 r. dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Nędza została opracowana w 2013 r., aktualizowana w 2017 r., 2018 r. oraz obecnie (2021 r.) Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych i archeologicznych. Zawiera 59 zabytków nieruchomych oraz 73 stanowiska archeologiczne.

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Nędza przedstawiają Aneksy 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Na terenie Gminy Nędza odbywa się **wielkanocna procesja konna**, zainicjowana przez mieszkańców Zawady: Jana Cyconia i Tadeusza Szczyrbowskiiego. Trasa procesji tradycyjnie przebiega od Zawady Książęcej, w kierunku Ciechowic i Łęgu. Uczestnicy - gospodarze zatrzymują

się na modlitwę przy krzyżach i kapliczkach przydrożnych, prosząc o urodzaj. W procesji uczestniczą powozy, jeźdźcy, towarzyszą jej piesi i rowerzyści, a także akompaniament orkiestry dętej. Po procesji odbywa się poczęstunek i wyścig konny. Tradycja ta wpisuje się w zwyczaj konnych procesji wielkanocnych zwanych „rajtowaniem”, który zachował się głównie w zachodniej części województwa śląskiego. Kilkusetletni zwyczaj kultywowany jest w okolicach Raciborza, w Bieńkowicach, Pietrowicach Wielkich, Raciborzu-Sudole oraz dzielnicy Gliwic - Ostropie. Podobne procesje organizowane są także na Śląsku Opolskim. Innymi żywymi tradycjami w regionie jest chodzenie z goikiem, zwyczaj wielkanocne: pisanki i śmigus dyngus, a także Dożynki i kołędowanie.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Nędza w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 8. Analiza SWOT Gminy Nędza.

MOCNE STRONY
• Wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe - Rezerwat Przyrody „Łęczczok”. • Cenne kompleksy leśne należące do Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich. • Niski poziom zanieczyszczenia środowiska. • Wyznaczone atrakcyjne szlaki turystyczne (rowerowe i piesze) • Dobre oznakowanie szlaków, ważnych historycznych miejsc w gminie oraz atrakcji turystycznych. • Dobre warunki sprzyjające rozwojowi agroturystyki i ekoturystyki. • Cała powierzchnia gminy objęta aktualnymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, uwzględniających problematykę dziedzictwa kulturowego. • Harmonia wybitnych walorów przyrodniczych (PK) oraz kulturowych (układy ruralistyczne historycznych jednostek osadniczych). • Niewielki stopień przekształcenia układów przestrzennych zlokalizowanych na obszarze pogranicza (tzw. domy celne). • Opracowania dotyczące historii i zabytków gminy dostępne na stronach internetowych Urzędu Gminy i Parafii oraz w formie tradycyjnych wydawnictw książkowych. • Rozwinięta współpraca zagraniczna oraz krajowa z gminami partnerskimi. • Duże poczucie tożsamości lokalnej. • Zaangażowanie mieszkańców w pielęgnowanie lokalnych tradycji.
SŁABE STRONY
• Pogarszający się stan zachowania infrastruktury kolejowej wzdłuż nieczynnej linii kolejki wąskotorowej. • Zły stan zachowania części obiektów zabytkowych (m.in. dworek myśliwski w Babicach). • Brak wystarczających środków finansowych potrzebnych do prowadzenia prac konserwatorskich przy zabytkach. • Brak lokalnego muzeum lub izby tradycji. • Niewystarczająca ilość gospodarstw agroturystycznych, brak rozwiniętej bazy turystycznej. • Niewykorzystanie potencjału agroturystycznego gminy. • Migracja młodszych pokoleń i związane z tym zatracanie więzi z regionem. • Mała świadomość posiadanych wartości krajobrazu wiejskiego związanych z architekturą. • Brak aktualnej Strategii Rozwoju Gminy.

- Przekształcenia w obszarze historycznych struktur osadniczych, powodujące „zatarcia” układu przestrzennego oraz zmianę skali zabudowy
- Likwidacja kolejki wąskotorowej wraz z budynkami stacji i przystanków kolejowych, stanowiącej potencjał turystyczny.

SZANSE

- Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego,
- Położenie w rozwiniętym gospodarczo regionie przemysłowym,
- Dogodne położenie w sąsiedztwie dróg, łączących gminę z ważnymi ośrodkami miejskimi, jakimi są Rybnik i Racibórz.
- Istniejące możliwości pozyskania środków finansowych na wykonanie prac restauratorskich, konserwatorskich z różnych źródeł.
- Wzrost świadomości mieszkańców gminy w zakresie poprawy estetyki otoczenia i właściwego użytkowania obiektów zabytkowych.
- Popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych.
- Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy.
- Przeznaczanie środków z budżetu Gminy i pozyskiwanie dotacji na konserwację zabytków.
- Możliwość wykorzystania potencjału środowiskowego w rozwoju agroturystyki.
- Wprowadzenie tzw. uchwały reklamowej, normującej zasady umieszczania nośników reklamowych w przestrzeni publicznej.
- Przeprowadzenie rewitalizacji najcenniejszych układów ruralistycznych.
- Rewitalizacja linii kolei wąskotorowej.
- Możliwość wykorzystania linii kolejowej dla celów upowszechniania turystyki.
- Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach.
- Rozwój współpracy między gminami sąsiednimi i podmiotami gospodarczymi, szczególnie w zakresie turystyki.
- Opracowanie „produktu turystycznego” gminy.
- Rosnące zainteresowanie usługami agroturystycznymi i oferowanymi produktami turystycznymi.
- Wykorzystanie potencjału zasobów przyrodniczych gminy i zagospodarowanie cennych architektonicznie obiektów zabytkowych dla potrzeb agroturystyki.
- Moda na agroturystykę, folklor i wypoczynek na wsi.
- Promocja terenów atrakcyjnych turystycznie.
- Tworzenie nowych miejsc pracy w oparciu o walory środowiska kulturowego np. rozwój agroturystyki, tradycyjnej turystyki weekendowej.
- Położenie na terenie gminy Rezerwatu Przyrody „Łęczczok”, stanowiącego niezmiernie cenny obszar przyrodniczo-krajobrazowy z cysterskimi stawami o XV w. genezie.

ZAGROŻENIA

- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację.
- Brak bieżącej konserwacji obiektów zabytkowych, powodujący pogłębianie pierwotnie niewielkich problemów (np. niewielkie ubytki w zadaszeniu, powiększające się latami i prowadzące do zawilgocenia i zawalenia konstrukcji dachowej).
- Emigracja młodych, wykształconych osób z terenu gminy.
- Zmniejszenie środków finansowych dla samorządów.
- Postępująca modernizacja wsi.
- Negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń.

- Niedobór środków finansowych w budżecie gminy.
- Istniejące i projektowane napowietrzne linie energetyczne na obszarach krajobrazu gminy, a szczególnie na obszarach chronionych krajobrazu naturalnego.
- Zmiana form użytkowania terenów - postępujące odłogowanie gruntów i tendencje do zabudowy,
- Tendencja do rozproszenia zabudowy jednorodzinnej bez poszanowania zasad ładu przestrzennego, spowodowana brakiem zrozumienia naturalnych uwarunkowań terenu wynikających z jego ukształtowania.

Największym atutem Gminy Nędza jest środowisko naturalne oraz kulturowe, które w połączeniu z atrakcyjnym położeniem tworzy stosunkowo duży potencjał turystyczny. Szansą jest tworzenie oferty agroturystycznej, zwłaszcza z wykorzystaniem gospodarstw w zabytkowych obiektach. Malownicze położenie gminy, z rozległymi polami i łąkami wzdłuż Odry, Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich wraz z Rezerwatem „Łęczczok” wraz z zachowanymi historycznymi układami ruralistycznymi tworzą harmonijny krajobraz kulturowy śląskiej wsi.

Do obszarów problemowych, wymagających podjęcia zdecydowanych działań rewitalizacyjnych należy zdegradowana linia kolei wąskotorowej. Zagrożeniem dla dziedzictwa kulturowego jest modernizacja obiektów mieszkalnych, podczas których znika zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa oraz detal architektoniczny, przez co zatracany jest dawny charakter budynków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Nędza. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: ***"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy"***.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2018-2021 wyznaczono trzy priorytety oraz ich kierunki i zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez Gminę Nędza zostało zaprezentowane w rozdziale 11. *Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków.*

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2022 - 2025.

PRIORYTET I OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	➤ Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Gminy: ✓ przegląd stanu technicznego obiektów; ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja; ✓ opracowanie planu remontów. ➤ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. ➤ Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. ➤ Wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym. ➤ Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania. ➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. ➤ Realizacja zadań z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego w „Programie Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017 - 2023”, m.in.: ✓ "Łączymy pokolenia" - cykl imprez integracyjnych, festynów rodzinnych mających na celu integrację lokalnej społeczności i kultywowanie śląskich tradycji. ✓ <u>Zagospodarowanie stacji kolei wąskotorowej w Nędzy.</u> ✓ Budowa transgranicznej ścieżki rowerowej Nędza - Pietrowice Wielkie - Velke Hostice. ✓ Zagospodarowanie Skweru w Centrum miejscowości Nędza. ➤ Kompleksowa inwentaryzacja zachowanych elementów linii kolei wąskotorowej w celu jej rewaloryzacji oraz jednolitego oznakowania (m.in. opracowanie Kart Ewidencyjnych Zabytku Nieruchomego). ➤ Restytucja linii kolei wąskotorowej wraz z zachowanymi budynkami stacji i przystankami - jako elementu zintegrowanej komunikacji turystycznej, ew. rewitalizacja linii w celu uruchomienia połączenia turystycznego na trasie Nędza - Rudy Raciborskie. ➤ Bieżąca pielęgnacja na terenie cmentarzy na obszarze gminy (m.in. poprzez wycinkę samosiejek). ➤ Prace zabezpieczające przy pałacyku myśliwskim w Babicach.

	➤ Zachowanie najcenniejszych kompozycji i dekoracji ścian szczytowych (pierwotny układ otworów okiennych, niewielkie kapliczki, inicjały właścicieli, itp.), zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków, wtórne wykorzystanie detalu. ➤ Przeprowadzenie inwentaryzacji kapliczek i krzyży na terenie gminy, wypracowanie strategii ich ochrony oraz ujednolicenie ich oznakowania. ➤ Ochrona stanowisk archeologicznych: ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; ✓ zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	➤ Wszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. ➤ Wszystkie prace ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać decyzję na prace (zabytek rejestrowy), ➤ Prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim.
PRIORYTET II: KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I JEGO OCHRONA	
Kierunki działań:	Zadania:
Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego	➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. ➤ Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb zachowania krajobrazu kulturowego gminy. ➤ Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: ✓ aktualizacja i weryfikacja istniejącego zbioru kart adresowych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdania z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
PRIORYTET III: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELEGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Edukacja i popularyzacja	➤ Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy.

wiedzy o dziedzictwie kulturowym	➤ Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy. ➤ Organizowanie konkursów artystycznych poruszających tematykę zabytków. ➤ Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków. ➤ Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie gminy. ➤ Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, bibliotek oraz innych instytucji kultury. ➤ Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego. ➤ Organizacja wydarzeń kulturalnych zwiększających wrażliwość na historię i tradycję regionu: ✓ kontynuowanie corocznych Procesji Konnych w Zawadzie Książęcej, ✓ realizacja projektu: „Łączymy pokolenia” – cykl imprez integracyjnych, festynów rodzinnych mających na celu integrację lokalnej społeczności i kultywowanie śląskich tradycji ✓ organizacja innych wydarzeń, np. konkursu fotograficznego dotyczącego dawnych tradycji i życia codziennego. ➤ Udział Gminy a także lokalnych społeczności w Europejskich Dniach Dziedzictwa. ➤ Edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu przedszkolnego i szkoły podstawowej, nauka historii na przykładzie zachowanych zabytków - promowanie działań związanych z ochroną zabytków w szkołach, włączanie zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego do programów nauczania. ➤ Tworzenie i promowanie szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych, w szczególności realizacja projektu: „Budowa transgranicznej ścieżki rowerowej Nędza – Pietrowice Wielkie - Velke Hostice”.
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	➤ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy. ➤ Promocja i rozwój istniejących szlaków turystycznych. ➤ Stworzenie interaktywnej mapy dziedzictwa kulturowego. ➤ Opracowanie produktu turystycznego Gminy, np. związanego z Rezerwatem Przyrody „Łęczczok”. ➤ Utworzenie regionalnej izby tradycji oraz promocja tworzenia lokalnych izb o charakterze muzealnym przez mieszkańców i lokalne stowarzyszenie. ➤ Opracowanie i wydanie, np. w oparciu o bogaty zbiór fotografii archiwalnych Parafii w Nędzy, albumu dokumentującego życie codzienne gminy, mieszkańców, wydarzenia z historii regionu. ➤ Aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza jest Wójt gminy. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne - wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych (np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach);
- instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne - aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;
- instrumenty koordynacji - realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne - działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie opieki nad zabytkami dla Gminy Nędza będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Nędza, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (światlice wiejskie, biblioteki),
- monitoring postępu prac powoływaniem gminnego ośrodka kultury,
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,

- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Nędza będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 r. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- ✓ dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- ✓ dotacje wojewódzkie,
- ✓ dotacje powiatowe,
- ✓ dotacje gminne,
- ✓ inne źródła.

Źródła zagraniczne:

- ✓ źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- ✓ źródła pozaunijne.

➤ Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku

złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
 - przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
 - wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
 - opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
 - wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
 - sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
 - zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
 - stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
 - odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
 - odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
 - odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
 - modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
 - wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
 - uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
 - działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu; - zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
 - zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.
- Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Dotacje przyznawane są zgodnie z Zarządzeniem wewnętrznym nr 2/2021 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 lutego 2021 r. w sprawie trybu weryfikacji wniosków, przyznawania oraz rozliczania dotacji celowej Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ze środków finansowych budżetu państwa, w części której dysponentem jest Wojewoda Śląski na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji, zmienionego zarządzeniami wewnętrznymi nr: 2/2020 z dnia 28 lutego 2020 r., 4/2020 z dnia 4 maja 2020 r., 1/2021 z dnia 3 lutego 2021 r. oraz 3/2021 z dnia 12.05.2021 r.

Dodatkowo od 22 kwietnia 2021 r. ŚWKZ posiada możliwość przyznawania dotacji na prace konieczne do wykonania ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku. Wnioski można składać przez cały rok na specjalnie przygotowanym druku.

Dotacje samorządowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Śląskiego - zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Dotacje z budżetu Powiatu Raciborskiego. Z budżetu Powiatu Raciborskiego mogą być udzielane dotacje na podstawie uchwały Nr XXIX/234/2021 Rady Powiatu Raciborskiego z dnia 25 maja 2021 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Udzielenie dotacji może nastąpić na podstawie pisemnego wniosku o udzielenie dotacji złożonego w Starostwie Powiatowym w Raciborzu w terminie od 1 stycznia do końca lutego danego roku. Dotacja może być udzielona w wysokości do 80 % nakładów koniecznych do wykonania prac lub robót przy zabytku.

Dotacje gminne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

➤ Źródła zewnętrznego finansowania - krajowe

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

Program Kultura - Interwencje

Organizatorem Programu Kultura - Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzane przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powodzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program „Niepodległa” na lata 2017-2021

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle, wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

➤ Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych). Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

➤ Źródła zewnętrzne finansowania - pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W 2020 r. skończył się okres obowiązywania funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad konkretnymi programami w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027 z funduszy Unii Europejskiej.

Program Kultury, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego na lata 2014-2021

Program Kultura, o całkowitym budżecie ponad 88 mln euro (z których 75 mln euro stanowią środki Mechanizmu Finansowego EOG, a przeszło 13 mln euro wkład krajowy) wdrażany jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako Operatora Programu, we współpracy z partnerami z państwudarczyńców: Norweska Rada Sztuki (ACN) i Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Program jest kontynuacją programów z obszaru wsparcia kultury wdrażanych przy wsparciu dwóch poprzednich edycji Funduszy norweskich i EOG. Program koncentruje się na roli, jaką kultura i dziedzictwo kulturowe odgrywają w rozwoju lokalnym i regionalnym z uwzględnieniem nacisku na zatrudnienie, przedsiębiorczość w obszarze kultury i szkolenie zawodowe.

Program powinien uwzględniać działania i inicjatywy w sztuce i kulturze, które promują włączenie mniejszości etnicznych i narodowych.

O wsparcie w ramach uruchamianego Programu mogą ubiegać się m.in. publiczne instytucje kultury, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego czy kościoły i związki wyznaniowe.

Dofinansowanie projektów może sięgać do 85% ich wartości.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 – Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

- Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
- Działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina,

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobyków.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2022 - 2025 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. Regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie)

gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia, parafie).

Wydatki budżetu Gminy Nędza na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego:

- ✓ **I półrocze 2021 r.⁵ - 1.307.043,81, m.in.:**
 - Dotacja celowa z budżetu jednostek samorządu terytorialnego - "Nędza i Velke Hostice wczoraj i dziś – transgraniczna panorama" (10 229,03).
 - Dotacja celowa z budżetu jednostek samorządu terytorialnego - "Wydanie pamiątkowej płyty audio z udziałem Orkiestry Dętej Gminy Nędza" (13 740,00).
- ✓ **2020 r.⁶ - 525 392,00** (Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, Biblioteki).
- ✓ **2019 r.⁷ - 562 541,73** (Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, Biblioteki).
- ✓ **2018 r.⁸ - 515 603,64** (Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, Biblioteki).

⁵ Zarządzenie Nr 20/2017 Burmistrza Łochowa z dnia 28 marca 2017 r.

⁶ Sprawozdanie Wójta Gminy Nędza z dnia 4 marca 2021 r. w sprawie przedstawienia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu gminy, sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury oraz informacji o stanie mienia gminy

⁷ Sprawozdanie Wójta Gminy Nędza z dnia 12 marca 2020 r. w sprawie przedstawienia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu gminy, sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury oraz informacji o stanie mienia gminy.

⁸ Sprawozdanie Wójta Gminy Nędza z dnia 14 marca 2018 r. w sprawie przedstawienia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu gminy, sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury oraz informacji o stanie mienia gminy.

ANEKS 1. WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU GMINY NĘDZA

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Babice	Rezerwat Łęczok między stawem Brzeziniak a Grabowiec	Pałac myśliwski	263/3	1783 r.	A/1743/974/98 z dn. 31.12.1998 r.
2	Babice	ul. Wiejska	Kościół rzymskokatolicki pw. Św. Anny	845	1937-1939 r.	
3	Babice	ul. Wiejska	Cmentarz parafialny	845	1938 r.	
4	Babice	skrzyżowanie ul. Wiejskiej i ul. Wyzwolenia	Kapliczka	899	pocz. XIX w.	
5	Ciechowice	ul. Boczna 2	Dom mieszkalny	81/5	l. 20-30-te XX w.	
6	Ciechowice	ul. Boczna 6	Dom mieszkalny	85/3	ok. 1910 r.	
7	Ciechowice	ul. Dojazdowa 5	Dom mieszkalny	507	pocz. XX w.	
8	Ciechowice	ul. Dojazdowa 12	Dom mieszkalny	334/2	l. 20-30-te XX w.	
9	Ciechowice	ul. Dojazdowa 15	Dom mieszkalny	409/2	ok. 1890; l. 20-30-XX w.	
10	Ciechowice	ul. Kuźnicka 7	Dom mieszkalny	193	1931 r.	
11	Ciechowice	ul. Odrzańska 5	Zagroda wiejska	480	XIX/XX w.	
12	Ciechowice	ul. Odrzańska 18	Kapliczka	459	pocz. XIX w.	
13	Ciechowice	ul. Odrzańska 18	Dom mieszkalny	460	1 poł. XIX w. (?), przeb. 1 ćw. XX w.	
14	Ciechowice	ul. Odrzańska 28	Dom mieszkalny	456	l. 20/30-te XX w.	
15	Ciechowice	ul. Odrzańska 30	Dom mieszkalny	455	ok. 1900 r.	
16	Ciechowice	ul. Powstańców Śląskich 5	Dom mieszkalny	345	l. 20-te XX w.	
17	Ciechowice	ul. Powstańców Śląskich 15	Dom mieszkalny	320	ok. 1930 r.	
18	Ciechowice	ul. Powstańców Śląskich 23	Dom mieszkalny	303	l. 20-30-te XX w.	
19	Ciechowice	ul. Raciborska 5	Dom mieszkalny	338/4	l. 20-30-te XX w.	
20	Ciechowice	ul. Raciborska 35	Szkoła	297/2	ok. 1910-1920 r.	
21	Ciechowice	ul. Wodna 1 (d. ul. Wodna 7)	Dom mieszkalny	109	l. 20-30-te XX w.	
22	Ciechowice	ul. Wodna 16 (d. Wodna 2)	Dom mieszkalny	108	ok. 1900-1910 w., rozb. l. 30-te XX w.	
23	Ciechowice	ul. Kuźnicka 10 (d. ul. Wodna 10)	Dom mieszkalny	115/2	l. 20-30-te XX w.	
24	Ciechowice	ul. Raciborska	Przyczółki mostowe (po wschodniej stronie rzeki Odry) wraz z metalowym szlabanem fortecznym	117/1, 117/2	1922-1924 r.	A/687/2020 z dn.20.08.2020 r.
25	Górki Śląskie	ul. Gliwicka	Budynek leśniczówki z zabudową gospodarczą	256/4	2 poł. XIX w.	
26	Górki Śląskie	ul. Bogunicka 3 (d. 5)	Dom młynarza, ob. dom wielorodzinny w zespole zabudowy młyna	270/1	1 poł. XIX w.	
27	Górki Śląskie	ul. Bogunicka	Młyn w zespole zabudowy młyna	270/1	XIX w.	

28	Górki Śląskie	ul. Jasna 7-11	Zespół zabudowy domów kolejowych	238, 248, 240/1, 237/1, 252/4	l. 1925-1930	
29	Górki Śląskie	ul. Jasna 7	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	248	l. 1925-1930	
30	Górki Śląskie	ul. Jasna 8	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	238, 252/4	l. 1925-1930	
31	Górki Śląskie	ul. Jasna 9 (d. 9-10)	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	248	l. 1925-1930	
32	Górki Śląskie	ul. Jasna 11	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	248	l. 1925-1930	
33	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich 34	Dom mieszkalny	758	ok. 1890-1900	
34	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich 53	Dom mieszkalny	231/4	ok. 1890-1900	
35	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich, obok nr 54	Kaplica	206/6	pocz. XX w.	
36	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich 57	Szkoła ob. Zespół szkolno-przedszkolny, im. Jana Pawła II	212/1	1905 r.	
37	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich	Cmentarz parafialny	285	1939 r.	
38	Łęg	skrzyżowanie ul. Okrężnej i ul. Wyzwolenia	Kaplica pw. Św. Jana Nepomucena	151, 152, 149/1	1909 r.	
39	Łęg	skrzyżowanie ul. Saperskiej i ul. Wita Stwosza	Kaplica pw. NMP	200	pocz. XX w.	
40	Łęg	przy drodze gruntowej, przedłużenie w kierunku pld. ul. Wita Stwosza, nieдалеко stawów, dawny cmentarz choleryczny	Kaplica Matki Boskiej	488	k. XIX w.	
41	Nędza	ul. Gliwicka 46	Budynek stacyjny kolejki wąskotorowej	695	1902 r.	A/1476/92 z dn. 01.03.1993 r.
42	Nędza	Babice - 2 przepusty, Nędza - budynek dworca, 2 przepusty, most nad strumieniem, most na rz. Sumina, Szymocice - przepust	Linia kolejki wąskotorowej		XIX/XX w.	A/1476/92 z dn. 01.03.1993 r.
43	Nędza	ul. Jana Pawła II	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. MB Różańcowej	270	1908 r., rozb. 1929 r., przeb. 1945-48	
44	Nędza	ul. Jana Pawła II	Cmentarz parafialny	270, 269/2	1907 r.	
45	Nędza	ul. Jana Pawła II, obok nr 27	Kaplica	269/3	1878 r.	
46	Nędza	ul. Gliwicka, naprzeciw nr 72 (przysiółek Piła)	Kaplica	340	1 poł. XIX w.	
47	Nędza	ul. Jesionowa 11	Dom mieszkalny, tzw. dom celny	1181/3	ok. 1925 r.	
48	Nędza	ul. Jesionowa 13	Dom mieszkalny	1009/1, 1223	pocz. XX w.	
49	Nędza	ul. Kościelna 2	Plebania	299/1	1926 r.	

50	Nędza	ul. Mickiewicza 53	Budynek klasztoru ss. Służebniczek NMP, ob. przedszkole	942	1919 r., przeb. l.60 XX w., XX/XXI w.	
51	Nędza	ul. Mickiewicza 55	Dom mieszkalny - chałupa	943/1	ok. 1890 r.	
52	Nędza	ul. Pocztowa	Budynek stacji kolejowej	1224	2 poł. XIX w.	
53	Nędza	ul. 1 Maja DW 421 km 23+586.5	Wiadukt w ciągu drogi wojewódzkiej nr 421	1188	k. XIX w.	
54	Szymocice	ul. Gliwicka, obok nr 24	Kaplica	78/2	poł. XIX w.	
55	Szymocice	ul. Wiejska 43-45	Zespół domów celnych	234/4, 234/5	l. 20-te XX w.	
56	Szymocice	ul. Wiejska, naprzeciw nr 16	Kaplica	129/2	2 poł. XIX w.	
57	Zawada Książęca	ul. Raciborska	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Józefa Robotnika	195	1954-1956	
58	Zawada Książęca	skrzyżowanie ul. Raciborskiej i ul. Leśna	Cmentarz parafialny	748, 749	1869 r.	
59	Zawada Książęca	ul. Szkolna 2	Szkoła ob. Zespół szkolno-przedszkolny,	285	1900 r.	

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU GMINY NĘDZA

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Babice	100-41	21	24	nieokreślona	okres wpływów rzymskich	
2	Babice	100-41	22	25	nieokreślona	pradzieje	
3	Babice	100-41	23	26	śląd osadn. śląd osadn.	neolit pradzieje	
4	Babice	101-40	24	19	śląd osadn. śląd osadn.	pradzieje późne średniowiecze	
5	Babice	101-40	25	20	śląd osadn.	epoka kamienia	
6	Babice	101-40	26	21	śląd osadn. śląd osadn.	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) późne średniowiecze	
7	Babice	101-40	27	22	śląd osadn.	epoka kamienia	
8	Babice	101-41	12	1	nieokreślona nieokreślona	epoka kamienia okres wpływów rzymskich	
9	Babice	101-41	13	2	nieokreślona nieokreślona nieokreślone	neolit? okres wpływów rzymskich średniowiecze	
10	Babice	101-41	14	3	śląd osadn. śląd osadn.	pradzieje średniowiecze XIV w.	
11	Babice	101-41	1	4	osada	epoka kamienia	
12	Babice	101-41	2	5	osada	epoka kamienia	
13	Babice	101-41	3	6	nieokreślona nieokreślona	mezolit neolit	
14	Babice	101-41	4	7	znalezisko luźne	?	
15	Babice	101-41	5	8	nieokreślona osada 2 jamy	epoka kamienia wczesne średniowiecze VI-X w.	
16	Babice	101-41	6	9	osada?	VI-X w.	
17	Babice	101-41	7	10	osada nieokreślona	kultura przeworska wczesne średniowiecze	
18	Babice	101-41	8	11	nieokreślona nieokreślona	epoka brązu(kultura łużyck) wczesne średniowiecze	
19	Babice	101-41	9	12	osada	wczesne średniowiecze - IX-X w.	
20	Babice	101-41	10	13	osada	mezolit	
21	Babice	101-41	11	14	cmentarzysko	kultura przeworska - faza C1	
22	Babice	101-41	12	15	nieokreślona	epoka kamienia?	

23	Babice	101-41	13	16	osada wydymowa	epoka kamienia	
24	Babice	101-41	14	17	nieokreślona	epoka brązu	
25	Babice	101-41	15	18	znalezisko luźne	wczesne średniowiecze	
26	Babice	101-41	16	19	osada	neolit	
27	Babice	101-41	17	20	znalezisko luźne	HB1	
28	Ciechowice	100-40	1	48	nieokreślona	pradzieje	
29	Ciechowice	100-40	2	49	śląd osadn. śląd osadn.	późny rzym (kultura przeworska) późne średniowiecze	
30	Ciechowice	100-40	3	50	nieokreślona	pradzieje	
31	Górki Śląskie	100-41	2	27	nieokreślona	epoka kamienia	
32	Górki Śląskie	100-41	3	28	nieokreślona osada nieokreślona	epoka brązu? (kultura łużycka) wczesne średniowiecze X-XIII w. średniowiecze	
33	Górki Śląskie	100-41	4	29	nieokreślona nieokreślona	epoka kamienia ?	
34	Górki Śląskie	100-41	5	30	nieokreślona	epoka kamienia	
35	Górki Śląskie	100-41	6	31	nieokreślona nieokreślona	pradzieje średniowiecze	
36	Górki Śląskie	100-41	7	32	nieokreślona	epoka kamienia	
37	Górki Śląskie	100-41	8	33	nieokreślona	neolit	
38	Górki Śląskie	100-41	9	34	nieokreślona	neolit	
39	Górki Śląskie	100-41	10	35	osada osada osada	epoka kamienia epoka brązu średniowiecze	
40	Górki Śląskie	100-41	11	36	znalezisko luźne	pradzieje	
41	Górki Śląskie	101-41	7	59	grodzisko stożkowate	XIII-XIV w., XV w.	A-100/68 z dn. 30.03.1968 r.
42	Górki Śląskie	101-41	8	60	osada	wczesne średniowiecz	
43	Łęg	100-40	1	80	nieokreślona	średniowiecze XIII-XIV w.	
44	Łęg	100-40	2	81	śląd osadn. śląd osadn.	wczesne średniowiecze X-XIII w. średniowiecze, wg. prof.. M. Gedla nowożytność	
45	Łęg	100-40	3	82	śląd osadn. nieokreślona	okres lateński późne średniowiecze	
46	Łęg	101-40	4	11	śląd osadn.	epoka kamienia	
47	Łęg	101-40	5	12	śląd osadn. osada	pradzieje późne średniowiecze i nowożytność	
48	Łęg	101-40	6	13	śląd osadn.	epoka kamienia	
49	Łęg	101-40	7	14	śląd osadn.	epoka kamienia	
50	Łęg	101-40	8	15	śląd osadn.	epoka kamienia	
51	Łęg	101-40	9	16	śląd osadn.	epoka kamienia	
52	Łęg	101-40	10	17	osada	późne średniowiecze	
53	Łęg	101-40	11	18	śląd osadn.	epoka kamienia	

54	Nędza	100-41	7	9	osada osada osada	neolit (kultura pucharów lejkowatych) faza C2 (kultura przeworska) osada - wczesne średniowiecze V-X w.	A-380/73 z dn. 24.04.1973 r.
55	Nędza	100-41	8	10	nieokreślona nieokreślona nieokreślona nieokreślona	neolit epoka brązu (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) pradzieje	A-91/68 z dn. 30.03.1968 r.
56	Nędza	100-41	9	11	nieokreślona	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	
57	Nędza	100-41	10	12	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	
58	Nędza	100-41	11	13	nieokreślona nieokreślona śląd osadn.	epoka kamienia wczesne średniowiecze pradzieje	
59	Nędza	100-41	12	14	nieokreślona śląd osadn. śląd osadn. śląd osadn.	wczesne średniowiecze mezolit (okres atlantycki) epoka kamienia pradzieje	
60	Nędza	100-41	13	15	nieokreślona nieokreślona śląd osadn.	pradzieje okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) pradzieje	
61	Nędza	100-41	14	16	grodzisko? pierścieniowate, owalne	wczesne średniowiecze?	A-289/70 z dn. 01.05.1985 r.
62	Nędza	100-41	6	17			
63	Nędza	100-41	15	18	znalezisko luźne	pradzieje	
64	Nędza	100-41	16	19	nieokreślona	neolit	
65	Nędza	100-41	17	20	cmmentarzysko ciałopalne?	?	
66	Nędza	100-41	18	21	nieokreślona osada nieokreślona	neolit wczesne średniowiecze średniowiecze	
67	Szymocice	100-41	1	22	nieokreślona	epoka kamienia	
68	Szymocice	100-41	2	23	nieokreślona	epoka kamienia	
69	Zawada Książęca	100-40	1	83	śląd osadn.	okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?)	
70	Zawada Książęca	100-40	2	84	śląd osadn.	epoka kamienia?	
71	Zawada Książęca	100-40	3	85	śląd osadn.	pradzieje	
72	Zawada Książęca	100-40	4	86	śląd osadn.	pradzieje	
73	Zawada Książęca	100-40	5	87	śląd osadn.	pradzieje	

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 710, ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1372, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2021, poz. 741, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 11, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 802, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1098, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. z U. 2021, poz. 1899).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 194).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1038, ze zm.).
- 11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1641).
- 12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019, poz. 1479).
- 13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 164).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
- 22) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 23) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 24) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 25) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 26) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Nędza.
- 27) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2018-2021.
- 28) Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"

- 29) Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+.
- 30) Strategia Rozwoju Przyrody Województwa Operacyjny Śląskiego do roku 2030.
- 31) Program Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017-2023.
- 32) Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza.
- 33) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza.
- 34) Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2018 - 2021, Uchwała nr LXXII-435-2018 Rady Gminy Nędza z dnia 3 września 2018 r.

www.zabytek.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
www.nid.pl
www.samorząd.nid.pl

Spis rycin, tabel i fotografii:

Tabela 3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego obejmujące tereny zabytkowe.
Tabela 4. Obiekty sakralne na terenie Gminy Nędza.
Tabela 3. Cmentarze z terenu Gminy Nędza.
Tabela 4. Obiekty użyteczności publicznej z terenu Gminy Nędza.
Tabela 5. Kapliczki z terenu Gminy Nędza.
Tabela 6. Zabytki nieruchome Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.
Tabela 7. Zabytki archeologiczne Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.
Tabela 8. Analiza SWOT Gminy Nędza.

Ryc. 1. Mapa Gminy Nędza (źródło: http://mapa.inspire-hub.pl/#/gmina_nedza).

Ryc. 2. Mapa rezerwatu przyrody "Łęczczok"

(źródło: <https://www.nedza.pl/turystyka/przyroda.html>).

Ryc. 3. Babice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) Babice, stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 4. Ciechowice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 5. Górki Śląskie: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 6. Łęg oraz Zawada Książęca: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 7. Nędza: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 8. Szymocice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 9. Linia kolejki wąskotorowej wraz z budowlami inżynierskimi na terenie Gminy Nędza (mapa: autor na podstawie <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>).

Fot. 1. Babice. Pałacyk myśliwski.

Fot. 2. Nędza. Budynek stacji kolejki wąskotorowej oraz ślad po dawnym torowisku, obecnie pokryte asfaltem (fot. autor).

Fot. 3. Ciechowice. Pozostałości mostu (fot. autor).

Fot. 4. Ciechowice, ul. Kuźnicka 7, budynek mieszkalny; Górki Śląskie, ul. Bogunicka 3, dawny dom młynarza (fot. autor).

Fot. 5. Górki Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich 53, budynek mieszkalny; Górki Śląskie, leśniczówka (fot. autor).

Fot. 6. Nędza, ul. Jesionowa 11, dawny dom celny; ul. Mickiewicza 55, dom mieszkalny (fot. autor).

GMINNY PROGRAM OPIEKI NAD ZABYTKAMI GMINY NĘDZA NA LATA 2022 - 2025

**Nędza
2021 r.**

ZLECENIODAWCA:

Gmina Nędza
47-440 Nędza
ul. Jana III Sobieskiego 5
tel. 32 410 20 18, 32 66 60 460
ug@nedza.pl
www.nedza.pl

WYKONAWCA:

Judyta Nawrot-Bukowiec
ul. Armii Krajowej 2/3
39-100 Ropczyce
tel. 783 798 165
e-mail: reliktarcheologia@gmail.com
www.relikarcheologia.pl

Autor opracowania:

Judyta Nawrot-Bukowiec
Kornel Bukowiec

SPIS TREŚCI

1. WSTĘP.....	4
2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	4
3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE	5
4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	14
4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym	14
4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.....	15
4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.....	16
4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030	16
4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu.....	17
4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2018-2021	17
4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"	18
4.2.3 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+	18
4.2.4 Strategia Rozwoju Przyrody Województwa Operacyjny Śląskiego do roku 2030.....	19
5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	19
5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)	19
5.1.1 Program Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017-2023	19
5.1.2 Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza	20
5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza.....	22
5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy.....	31
5.2.1 Charakterystyka gminy	31
5.2.2 Rys historyczny gminy	33
5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy	33
5.2.4 Zabytki ruchome	45
5.2.5 Zabytki archeologiczne.....	45
5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony.....	46
5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków.....	46
5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków.....	48
5.5 Dziedzictwo niematerialne.....	48
6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ	49
7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE	51
7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami.....	52
8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	54
9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	55
10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI.....	56
11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTKÓW	62
ANEKS 1.....	64
ANEKS 2.....	67

1. WSTĘP

Program ten stanowi aktualizację opracowanego dokumentu - Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2018 - 2021, który został przyjęty uchwałą nr LXXII-435-2018 Rady Gminy w Nędzy z dnia 3 września 2018 r.

Niniejszy dokument służy określeniu działań gminy w zakresie inicjowania, wspierania i koordynowania prac z dziedziny ochrony zabytków i krajobrazu kulturowego oraz upowszechniania i promowania dziedzictwa kulturowego. Działania te winny odbywać się w harmonii z działaniami gospodarczymi i społecznymi oraz zapewniać ochronę dziedzictwa kulturowego środkami prawnymi, takimi jak odpowiednie zapisy w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego oraz finansowymi, poprzez przeznaczenie części budżetu gminy na ochronę zabytków. Procesy rozwojowe zachodząc powinny przy zapewnieniu warunków trwania i zachowania dziedzictwa kulturowego dla przyszłych pokoleń oraz przy wykorzystaniu zabytków na potrzeby społeczne, gospodarcze i edukacyjne. Lokalne dziedzictwo kulturowe posiada potencjał wpływający na atrakcyjność ekonomiczną regionu poprzez rozwój turystyki w oparciu o zabytki. Poprzez wyznaczone działania może przyczynić się do wzmocnienia świadomości wspólnoty kulturowej i lokalnej tożsamości.

Pierwsze rozdziały (II-IV) dotyczą ustawowych uwarunkowań formalno-prawnych odnoszących się do ochrony dziedzictwa kulturowego, ustawowych celów *Programu* oraz analizują najważniejsze dokumenty, strategie, programy - ważne z punktu widzenia opieki nad zabytkami - zarówno opracowane na szczeblu centralnym jak i wojewódzkim. Jest to konieczne, gdyż *Program* powinien być zgodny z założeniami odnoszącymi się do ochrony i opieki nad zabytkami zarówno na szczeblu centralnym czyli do polityki państwa w tym zakresie, jak również na poziomie województwa i powiatu.

Rozdział V składa się z kilku części. W pierwszej części analizie poddane zostały dokumenty programowe gminy pod kątem uwzględnienia w nich kwestii związanych lub mających wpływ na zachowanie oraz ochronę zabytków i krajobrazu kulturowego. W części drugiej przedstawiono charakterystykę zasobu zabytkowego gminy. Wskazano w nim najważniejsze obiekty, zespoły obiektów i cechy charakterystyczne krajobrazu kulturowego gminy. Takie rozpoznanie dało podstawę do znajdującej się w dalszej części *Programu* analizy SWOT (mocne i słabe strony oraz szanse i zagrożenia) jakie dokonały się w zakresie zachowania zasobu najistotniejszych zadań do zrealizowania przez gminę. W kolejnej części rozdziału V przedstawiono dane dotyczące zabytków z terenu gminy wpisanych do rejestru (rejestr zabytków nieruchomych, ruchomych i archeologicznych), zabytki w gminnej ewidencji zabytków, jak również dziedzictwo niematerialne gminy.

Rozdział VI stanowi ocenę dziedzictwa kulturowego - Analiza szans i zagrożeń. Uwzględniono w nim aktualny stan zachowania zasobu zabytkowego i krajobrazu kulturowego. W rozdziale VII wskazano najważniejsze zadania ujęte w ramach zawartych priorytetów (Priorytet I: Rewaloryzacja dziedzictwa kulturowego jako element rozwoju społeczno - gospodarczego gminy oraz Priorytet II: Promocja i popularyzacja dziedzictwa kulturowego). Kolejne rozdziały, VIII i IX, dotyczą sposobu realizacji i oceny wdrażania *Programu*. W X rozdziale, przedstawiono źródła finansowania realizacji - zadań. Natomiast w końcowym IX rozdziale opisano realizację i finansowanie przez Gminę zadań z zakresu ochrony zabytków.

2. PODSTAWA PRAWNA OPRACOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podstawą prawną sporządzenia gminnego programu opieki nad zabytkami jest art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (*t. j. Dz. U. z 2021 r., poz. 710, ze zm.*) mówiący, że:

1. Wójt, burmistrz lub prezydenta miasta sporządza na okres 4 lat program opieki nad zabytkami,

2. Gminny program opieki nad zabytkami podlega uchwaleniu przez radę (miasta, gminy, powiatu) po uzyskaniu opinii wojewódzkiego konserwatora zabytków,
3. Program ogłaszany jest w wojewódzkim dzienniku urzędowym,
4. Z realizacji programu wójt, burmistrz lub prezydent sporządza, co dwa lata, sprawozdanie, które przedstawia Radzie.

W przypadku programów na poziomie gminnym podstawą ich sporządzenia jest Gminna Ewidencja Zabytków założona w oparciu o ustawę z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Ustalenia gminnego programu opieki nad zabytkami uwzględnione zostają w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego oraz w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Celem Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami w świetle art. 87 ust. 2 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami jest:

1. Włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
2. Uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej.
3. Zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
4. Wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
5. Podejmowanie zadań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.
6. Określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystaniem tych zabytków.
7. Podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

3. UWARUNKOWANIA PRAWNE OCHRONY I OPIEKI NAD ZABYTKAMI W POLSCE

Zabytki zostały objęte w Polsce ochroną zadeklarowaną, jako konstytucyjny obowiązek państwa i każdego obywatela. Znaczenie dziedzictwa kulturowego dla rozwoju cywilizacyjnego oraz zadania państwa w zakresie ochrony tego dziedzictwa określają artykuły 5 i 6 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej. Dookreślenie tego konstytucyjnego obowiązku państwa wraz z podziałem kompetencji na poszczególne organy administracji publicznej i instytucje państwowe następuje na poziomie ustawodawstwa zwykłego.

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r., która zastąpiła starą ustawę o ochronie dóbr kultury z 1962 r., powiązała ochronę zabytków z ochroną szeroko pojmowanego dziedzictwa kulturowego, umieszczając to zagadnienie w kontekście naszego uczestnictwa w kulturze i historii całej Europy. Nowe prawo zostało dostosowane do zasad obowiązujących w Unii Europejskiej.

Obowiązujące uregulowania prawne, dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, zostały zawarte w:

- **Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r.** (*Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm.*) w przepisach:

Art. 5: „Rzeczpospolita Polska (...) strzeże dziedzictwa narodowego oraz zapewnia ochronę środowiska, kierując się zasadą zrównoważonego rozwoju”.

Art. 6 ust. 1: „Rzeczpospolita Polska stwarza warunki upowszechniania i równego dostępu do dóbr kultury, będącej źródłem tożsamości narodu polskiego, jego trwania i rozwoju oraz (...) udziela

pomocy Polakom zamieszkałym za granicą w zachowaniu ich związków z narodowym dziedzictwem kulturalnym”.

Art. 86: „Każdy jest obowiązany do dbałości o stan środowiska i ponosi odpowiedzialność za spowodowane przez siebie jego pogorszenie. Zasady tej odpowiedzialności określa ustawa”.

- **Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami** (t. j. Dz. U. z 2021 poz. 710, ze zm.), która jest głównym aktem prawnym regulującym zasady ochrony i opieki nad zabytkami w Polsce. Przy opracowaniu programu opieki nad zabytkami należy uwzględnić przepisy tej ustawy, takie jak:

Art. 3: definiuje podstawowe pojęcia użyte w ustawie, takie jak: zabytek, zabytek nieruchomy, zabytek ruchomy, zabytek archeologiczny, instytucja kultury wyspecjalizowana w opiece nad zabytkami, prace konserwatorskie, prace restauratorskie, roboty budowlane, badania konserwatorskie, architektoniczne, archeologiczne, historyczny układ urbanistyczny lub ruralistyczny, historyczny zespół budowlany, krajobraz kulturowy, otoczenie zabytku.

W tym miejscu należy wyjaśnić pojęcie zabytku. Zabytek, jest to nieruchomość lub rzecz ruchoma, ich części lub zespoły, które są dziełem człowieka lub związane są z jego działalnością. Stanowią one świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Art. 4: objaśnia, że ochrona zabytków polega na podejmowaniu w szczególności przez organy administracji publicznej działań mających na celu: „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwałe zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie; zapobieganie zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków; udaremnianie niszczenia i niewłaściwego korzystania zabytków; przeciwdziałanie kradzieży, zaginięciu lub nielegalnemu wywozowi zabytków za granicę; kontrolę stanu zachowania i przeznaczenia zabytków; uwzględnianie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”.

Art. 5: określa, w sposób otwarty, kwestię opieki nad zabytkami: „Opieka nad zabytkami sprawowana jest przez jego właściciela lub posiadacza i polega, w szczególności, na zapewnieniu warunków naukowego badania i dokumentowania zabytku; prowadzenia prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku; zabezpieczenia i utrzymania zabytku oraz jego otoczenia w jak najlepszym stanie; korzystania z zabytku w sposób zapewniający trwałe zachowanie jego wartości; popularyzowania i upowszechniania wiedzy o zabytku oraz o jego znaczeniu dla historii kultury”.

Art. 6: klasyfikuje w układzie rzeczowym przedmioty ochrony i zarazem stanowi szczegółową definicję zabytku:

- „1. Ochronie i opiece podlegają, bez względu na stan zachowania:
- 1) zabytki nieruchome będące, w szczególności:
 - a) krajobrazami kulturowymi,
 - b) układami urbanistycznymi, ruralistycznymi i zespołami budowlanymi,
 - c) dziełami architektury i budownictwa,
 - d) dziełami budownictwa obronnego,
 - e) obiektami techniki, a zwłaszcza kopalniami, hutami, elektrowniami i innymi zakładami przemysłowymi,
 - f) cmentarzami,
 - g) parkami, ogrodami i innymi formami zaprojektowanej zieleni,
 - h) miejscami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;
 - 2) zabytki ruchome będące, w szczególności:
 - a) dziełami sztuk plastycznych, rzemiosła artystycznego i sztuki użytkowej,
 - b) kolekcjami stanowiącymi zbiory przedmiotów zgromadzonych i uporządkowanych według koncepcji osób, które tworzyły te kolekcje,

c) numizmatami oraz pamiątkami historycznymi, a zwłaszcza militariami, sztandarami, pieczęciami, odznakami, medalami i orderami,

d) wytworami techniki, a zwłaszcza urządzeniami, środkami transportu oraz maszynami i narzędziami świadczącymi o kulturze materialnej, charakterystycznymi dla dawnych i nowych form gospodarki, dokumentującymi poziom nauki i rozwoju cywilizacyjnego,

e) materiałami bibliotecznymi, o których mowa w art. 5 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach,

f) instrumentami muzycznymi,

g) wytworami sztuki ludowej i rękodzieła oraz innymi obiektami etnograficznymi,

h) przedmiotami upamiętniającymi wydarzenia historyczne bądź działalność wybitnych osobistości lub instytucji;

3) zabytki archeologiczne będące, w szczególności:

a) pozostałościami terenowymi pradziejowego i historycznego osadnictwa,

b) cmentarzyskami,

c) kurhanami,

d) reliktnami działalności gospodarczej, religijnej i artystycznej.

2. Ochronie mogą podlegać nazwy geograficzne, historyczne lub tradycyjne nazwy obiektu budowlanego, placu, ulicy lub jednostki osadniczej”.

Art 7: reguluje następujące formy ochrony zabytków:

1) Wpis do rejestru zabytków, który dla zabytków znajdujących się na terenie województwa prowadzi Wojewódzki Konserwator Zabytków.

1a) wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa.

2) Uznanie za pomnik historii, zabytku nieruchomego wpisanego do rejestru lub parku kulturowego o szczególnej wartości dla kultury przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej na wniosek ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa kulturowego.

3) Utworzenie parku kulturowego, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Park kulturowy może utworzyć, na podstawie uchwały, rada gminy po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

4) Ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. Dotyczą w szczególności: zabytków nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomych znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków oraz parków kulturowych. W studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego ustala się również, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków.

Art. 16 ust. 1: wskazuje radę gminy, jako organ tworzący park kulturowy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej. Jest on tworzony na podstawie uchwały, po zasięgnięciu opinii Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków.

Art. 17: określa zakazy i ograniczenia dotyczące terenu parku kulturowego, związane z: prowadzeniem robót budowlanych oraz działalności przemysłowej, rolniczej, hodowlanej, handlowej lub usługowej, zmianami sposobu korzystania z zabytków nieruchomych, umieszczaniem tablic, napisów, ogłoszeń reklamowych i innych znaków niezwiązanych z ochroną parku kulturowego, z wyjątkiem znaków drogowych i znaków związanych z ochroną porządku i bezpieczeństwa publicznego, z zastrzeżeniem art. 12 ust. 1, składowaniem lub magazynowaniem odpadów, zasad i warunków sytuowania obiektów małej architektury, składowania lub magazynowania odpadów.

Art. 18: „1. Ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami uwzględnia się przy sporządzaniu i aktualizacji koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju, strategii rozwoju województw, planów zagospodarowania przestrzennego województw, planu zagospodarowania przestrzennego morskich wód wewnętrznych, morza terytorialnego i wyłącznej strefy ekonomicznej, analiz i studiów z zakresu zagospodarowania przestrzennego powiatu, strategii rozwoju gmin, studiów uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gmin oraz miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego albo decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego. 2. W koncepcji, strategiach, analizach, planach i studiach, o których mowa w ust. 1, w szczególności: 1) uwzględnia się krajowy program ochrony zabytków i opieki nad zabytkami; 2) określa się rozwiązania niezbędne do zapobiegania zagrożeniom dla zabytków, zapewnienia im ochrony przy realizacji inwestycji oraz przywracania zabytków do jak najlepszego stanu; 3) ustala się przeznaczenie i zasady zagospodarowania terenu uwzględniające opiekę nad zabytkami”.

Art. 19: wskazuje, że „1. studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy oraz w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego uwzględnia się, w szczególności ochronę: zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia, innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków, parków kulturowych. 1a. W decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego uwzględnia się w szczególności ochronę: 1) zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) innych zabytków nieruchomości, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków. 1b. W uchwale określającej zasady i warunki sytuowania obiektów małej architektury, tablic i urządzeń reklamowych oraz ogrodzeń uwzględnia się w szczególności: 1) ochronę zabytków nieruchomości wpisanych do rejestru i ich otoczenia; 2) ochronę zabytków nieruchomości, innych niż wymienione w pkt. 1, znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków; 3) wnioski i rekomendacje audytów krajobrazowych oraz plany ochrony parków krajobrazowych. 2. W przypadku gdy gmina posiada Gminny program opieki nad zabytkami, ustalenia tego programu uwzględnia się w studium i planie, o których mowa w ust. 1. 3. W studium i planie, o których mowa w ust. 1, ustala się, w zależności od potrzeb, strefy ochrony konserwatorskiej obejmujące obszary, na których obowiązują określone ustaleniami planu ograniczenia, zakazy i nakazy, mające na celu ochronę znajdujących się na tym obszarze zabytków”.

Art. 20: mówi o konieczności uzgadniania projektów i zmian planów zagospodarowania przestrzennego wojewódzkich i miejscowych z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków.

Art. 21: „Ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzania programów opieki nad zabytkami przez województwa, powiaty i gminy”.

Art. 22: „1. Generalny Konserwator Zabytków prowadzi krajową ewidencję zabytków w formie zbioru kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się w wojewódzkich ewidencjach zabytków.

2. Wojewódzki Konserwator Zabytków prowadzi wojewódzką ewidencję zabytków w formie kart ewidencyjnych zabytków znajdujących się na terenie województwa.

3. Włączenie karty ewidencyjnej zabytku ruchomego niewpisanego do rejestru do wojewódzkiej ewidencji zabytków może nastąpić za zgodą właściciela tego zabytku.

4. Wójt (burmistrz, prezydent miasta) prowadzi gminną ewidencję zabytków w formie zbioru kart adresowych zabytków nieruchomości z terenu gminy.

5. W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte: 1) zabytki nieruchome wpisane do rejestru; 2) inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków; 3) inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

6. Właściwy dyrektor urzędu morskiego prowadzi ewidencję zabytków znajdujących się na polskich obszarach morskich w formie zbioru kart ewidencyjnych”.

Art. 89: wskazuje, że „organami ochrony zabytków są:

- 1) minister właściwy do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, w imieniu, którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje Generalny Konserwator Zabytków;
- 2) wojewoda, w imieniu którego zadania i kompetencje, w tym zakresie, wykonuje wojewódzki konserwator zabytków”.

- **Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym** (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1372, ze zm.), gdzie w art. 7 ust 1 pkt. 9 zostały określone zadania własne gminy: „zaspokajanie zbiorowych potrzeb wspólnoty należy do zadań własnych gminy. W szczególności zadania własne obejmują sprawy (...) kultury, w tym (...) ochrony zabytków i opieki nad zabytkami”. Pośrednio do ochrony zabytków odnoszą się zadania obejmujące kwestie: ładu przestrzennego, gospodarki nieruchomościami, ochrony środowiska i przyrody oraz gospodarki wodnej, gminnych dróg, ulic, mostów, placów oraz organizacji ruchu drogowego, bibliotek gminnych i innych instytucji kultury, kultury fizycznej i turystyki, zieleni gminnej i zadrzewień, cmentarzy gminnych, utrzymania gminnych obiektów i urządzeń użyteczności publicznej oraz obiektów administracyjnych, promocji gminy.

Istotne uregulowania prawne dotyczące ochrony zabytków i opieki nad zabytkami, znajdują się w innych obowiązujących ustawach, w tym:

- **Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 741, ze zm.). Ustawa określa zasady kształtowania polityki przestrzennej przez jednostki samorządu terytorialnego i organy administracji rządowej oraz zakres i sposoby postępowania w sprawach przeznaczania terenów na określone cele oraz ustalania zasad ich zagospodarowania i zabudowy. Ustawa, mówi także, że w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym, uwzględnia się wymagania ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.
- **Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 11, ze zm.). Ustawa normuje działalność obejmującą sprawy projektowania, budowy, utrzymania i rozbiórki obiektów budowlanych oraz określa zasady działania organów administracji publicznej w tych dziedzinach. Przepisy ustawy nie naruszają przepisów odrębnych, a w szczególności, między innymi o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami - w odniesieniu do obiektów i obszarów wpisanych do rejestru zabytków oraz obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską na podstawie miejscowego planu zagospodarowania przestrzennego. Ustawa dotyczy także obiektów budowlanych oraz obszarów niewpisanych do rejestru zabytków, a ujętych w gminnej ewidencji zabytków.
- **Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 802, ze zm.). W odniesieniu do zieleni zabytkowej objętej ochroną prawną Ustawa reguluje zasady wydawania pozwoleń na wycinkę i pielęgnację zieleni, definiuje wymóg uzgadniania z wojewódzkim konserwatorem zabytków oraz jego kompetencje w zakresie wydawania pozwoleń na podejmowanie prac polegających na usunięciu drzew lub krzewów z nieruchomości zabytkowej lub jej części będącej wpisaniem do rejestru parkiem, ogrodem lub inną formą zaprojektowanej zieleni.
- **Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1098, ze zm.), której przepisy określają między innymi kompetencje dotyczące wycinki i pielęgnacji drzew, na terenach objętych prawną ochroną konserwatorską.
- **Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1899). Ustawa reguluje zbywanie nieruchomości zabytkowych własności Skarbu Państwa bądź samorządu terytorialnego:
- art. 13 ust. 4 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub oddanie w użytkowanie wieczyste nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, a także wnoszenie tych nieruchomości, jako wkładów

niepieniężnych (aportów) do spółek, wymaga pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków,

- art. 13 ust. 5 - Sprzedaż, zamiana, darowizna lub dzierżawa nieruchomości stanowiących własność Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego, będących cmentarzami ujętymi w wojewódzkiej ewidencji zabytków, a także wnoszenie tych nieruchomości jako wkładów niepieniężnych (aportów) do spółek wymagają pozwolenia wojewódzkiego konserwatora zabytków).

- **Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej** (t. j. Dz. U. 2020, poz. 194). Ustawa precyzuje, że działalność kulturalna polega na upowszechnianiu i ochronie kultury (art. 1 ust. 1). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawuje państwo i polega on na wspieraniu i promocji twórczości, edukacji i oświaty kulturalnej, działań i inicjatyw kulturalnych oraz opieki nad zabytkami. (art. 1 ust. 2). Mecenat nad działalnością kulturalną sprawują też jednostki samorządu terytorialnego (art. 1 ust. 4). Art. 2 ustawy wymienia formy organizacyjne działalności kulturalnej, wśród których znajdują się obok teatrów, oper, operetek, filharmonii, orkiestr, kin, muzeów, bibliotek, domów kultury, ognisk artystycznych, galerii sztuki - ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury. Jednostki samorządu terytorialnego organizują działalność kulturalną, tworząc samorządowe instytucje kultury, dla których prowadzenie takiej działalności jest podstawowym celem statutowym. Prowadzenie działalności kulturalnej jest zadaniem własnym jednostek samorządu terytorialnego o charakterze obowiązkowym (art. 9 ust. 1, 2). Instytucje kultury, a zwłaszcza muzea, jednostki organizacyjne mające na celu opiekę nad zabytkami, ośrodki badań i dokumentacji, biura wystaw artystycznych, galerie i centra sztuki, Filmoteka Narodowa, biblioteki, domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, ogniska artystyczne, domy pracy twórczej - prowadzą w szczególności działalność w zakresie upowszechniania kultury. Do podstawowych zadań tych instytucji należy między innymi sprawowanie opieki nad zabytkami.
- **Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1038, ze zm.). W ramach ustawy, gminy mogą wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (między innymi stowarzyszenia).

Zasady ochrony zabytków, znajdujących się w muzeach i bibliotekach, zostały określone w:

- **Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach** (t. j. Dz. U. 2021, poz. 1641). Określa podstawowe ramy i zasady funkcjonowania polskich muzeów. Według przepisów ustawy „Muzeum jest jednostką organizacyjną nie nastawioną na osiąganie zysku, której celem jest trwała ochrona dóbr kultury, informowanie o wartościach i treściach gromadzonych zbiorów, upowszechnianie podstawowych wartości historii, nauki i kultury polskiej oraz światowej, kształtowanie wrażliwości poznawczej i estetycznej oraz umożliwianie kontaktu ze zbiorami” (art. 1).
- Zgodnie z ustawą muzeum realizuje powyższe cele poprzez:
- „1) gromadzenie dóbr kultury w statutowo określonym zakresie,
 - 2) katalogowanie i naukowe opracowywanie zgromadzonych muzealiów,
 - 3) przechowywanie gromadzonych dóbr kultury, w warunkach zapewniających im właściwy stan zachowania i bezpieczeństwo, oraz magazynowanie ich w sposób dostępny do celów naukowych,
 - 4) zabezpieczanie i konserwację muzealiów oraz, w miarę możliwości, zabezpieczanie stanowisk archeologicznych oraz innych nieruchomych obiektów kultury materialnej i przyrody,
 - 5) urządzanie wystaw,
 - 6) organizowanie i prowadzenie badań, ekspedycji naukowych oraz prac wykopaliskowych,
 - 7) prowadzenie działalności edukacyjnej,
 - 8) udostępnianie zbiorów do celów naukowych i edukacyjnych,
 - 9) zapewnianie właściwych warunków zwiedzania i korzystania ze zbiorów,

10) prowadzenie działalności wydawniczej” (art. 2).

Gmina jako podmiot tworzący (lub przejmujący) muzeum zobowiązana jest do:

- 1) zapewnienia środków potrzebnych do utrzymania i rozwoju muzeum,
- 2) zapewnienia bezpieczeństwa zgromadzonemu zbiorom,
- 3) sprawowania nadzoru nad muzeum.

- **Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach** (t. j. Dz. U. 2019, poz. 1479). Mówi, iż biblioteki i ich zbiory stanowią dobro narodowe, służą zachowaniu dziedzictwa narodowego. Biblioteki organizują i zapewniają dostęp do zasobów dorobku nauki i kultury polskiej oraz światowej.

Ochronę materiałów archiwalnych regulują przepisy:

- **Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach** (t. j. Dz. U. 2020, poz. 164).

Do aktów wykonawczych dotyczących ochrony i opieki nad zabytkami należy także:

- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019 r. poz. 1721);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019 r. poz. 1886);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017 r. poz. 928);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017 r. poz. 1674);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014 r. poz. 110);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004 r., poz. 259);
- Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004 r., poz. 2153);
- Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).

Przepisy i konwencje międzynarodowe

Problematyka ochrony zabytków, jako ważne zagadnienie dziedzictwa kulturowego znalazła swoje odbicie w międzynarodowych konwencjach. Przepisy i konwencje międzynarodowe stanowią zbiór dokumentów traktowany przez środowisko konserwatorskie jako doktrynalna podstawa ochrony dziedzictwa kulturowego. Część z tych dokumentów została ratyfikowana przez Polskę. Pozostałe, pomimo braku formalnego przyjęcia do stosowania w Polsce, współtworzą obowiązujący zbiór przepisów. Są to:

- **Karta Ateńska** uchwalona na IV Kongresie CIAM w Atenach w 1933 r. poruszała jako pierwsza w historii problematykę postaw wobec dziedzictwa kulturowego, doktryn konserwatorskich, panujących w poszczególnych krajach praktyk konserwatorskich. Postulatem Karty jest unikanie rekonstrukcji, tak by zachować autentyczność obiektów zabytkowych, dopuszczalność restauracji

w określonych przypadkach, unikanie zasady puryzmu. Karta dopuszcza rekonstrukcję ruin, jako anastylozę, natomiast nowe uzupełnienia - tylko jeżeli miałyby być odróżnialne od autentycznej substancji zabytku. Przy konserwacji zabytku zaleca stosowanie najnowszych metod, a w przypadku budynków uszkodzonych w czasie nagłych kataklizmów dziejowych (wojny) - przywracanie form, jakie posiadały one przed zniszczeniem.

➤ **Międzynarodowa Karta Konserwacji i Restauracji Zabytków i Miejsc Zabytkowych - Karta Wenecka** to międzynarodowa konwencja kontynuująca i precyzująca zasady ochrony zabytków zawarte w Karcie Ateńskiej. Określa zasady konserwacji i restauracji zabytków architektury, definicję budynku zabytkowego rozszerza o grupy i zespoły budowli. Przyjęta została 1964 r. przez II Międzynarodowy Kongres Architektów i Techników Zabytków w Wenecji. Karta Wenecka jest podstawowym zbiorem wytycznych konserwatorskich dla prac przy obiektach zabytkowych: Konserwacja zabytków jest konieczna dla zachowania trwałości budowli, ale w jej trakcie nie należy zmieniać układu przestrzennego budynku ani jego wystroju. Chronić powinno się również otoczenie zabytku. Nie powinno się przenosić, ani usuwać żadnych elementów zabytku, chyba że jest to konieczne dla jego ratowania.

Restauracja powinna być podejmowana tylko w razie konieczności. Nie powinno się przeprowadzać rekonstrukcji zabytku - należy uszanować oryginalną substancję konstrukcji oraz materiały. Wszystkie nowo dodane elementy zabytkowego budynku powinny być rozróżnialne od oryginalnych. Tam, gdzie niemożliwe jest zastosowanie technologii tradycyjnych, dopuszczalne jest zastosowanie sprawdzonych technologii nowoczesnych. Fragmenty budowli pochodzące z wszystkich etapów powstawania powinny być chronione. Niedopuszczalne jest umieszczanie wiernych kopii elementów budynku w miejsce oryginalnych.

Prace archeologiczne mogą być wykonywane wyłącznie przez specjalistów. Wykonując prace archeologiczne nie należy modyfikować zabytkowego budynku w celach ukazania dawniejszych warstw archeologicznych.

W trakcie każdych prac konserwatorskich należy wykonywać dokumentację konserwatorską i projektową, którą należy udostępnić w publicznych archiwach.”

➤ **Konwencja w sprawie ochrony światowego dziedzictwa kulturalnego i naturalnego** została przyjęta w Paryżu 16 listopada 1972 r. na siedemnastej sesji Konferencji Generalnej ONZ dla Wychowania, Nauki i Kultury (UNESCO). 6 maja 1976 r. konwencja w całości została ratyfikowana przez Polskę (Dz. U. 1976 r., Nr 32, poz. 190). Utworzono Polski Komitet ICOMOS. W lutym 1996 r. opracowane zostały „Wytyczne dla realizacji Konwencji...” określające m.in. kryteria kwalifikacji dziedzictwa na Listę Światową Dziedzictwa.

W myśl dokumentu „za dziedzictwo kulturalne i naturalne uważane są:

- zabytki: dzieła architektury, dzieła monumentalnej rzeźby i malarstwa, elementy i budowle o charakterze archeologicznym, napisy, groty i zgrupowania tych elementów, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historii, sztuki lub nauki;

- miejsca zabytkowe: dzieła człowieka lub wspólne dzieła człowieka i przyrody, jak również strefy, a także stanowiska archeologiczne, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia historycznego, estetycznego, etnologicznego lub antropologicznego.

- dziedzictwo naturalne: pomniki przyrody utworzone przez formacje fizyczne lub biologiczne albo zgrupowania takich formacji, przedstawiające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia nauki lub ich zachowania, miejsca lub strefy naturalne o ściśle oznaczonych granicach, mające wyjątkową powszechną wartość z punktu widzenia, zachowania lub naturalnego piękna.

Konwencja określa zakres ochrony dziedzictwa na poziomie krajowym i międzynarodowym i w tym celu ustanowiła Międzynarodowy Komitet Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego prowadzący Listę Dziedzictwa Światowego, utworzyła Fundusz Ochrony Światowego Dziedzictwa Kulturalnego i Naturalnego oraz określiła warunki i tryb udzielania pomocy międzynarodowej. Państwa, jako strony przyjmujące Konwencję, zobowiązują się „wszelkimi właściwymi środkami, a w szczególności przez ustalanie odpowiednich programów oświatowych i informacyjnych, wzmacniać w swoich społeczeństwach poszanowanie i przywiązanie do dziedzictwa kulturalnego i naturalnego”. Ponadto zobowiązują się do ustanowienia skutecznego systemu ochrony dziedzictwa kulturowego i naturalnego o wyjątkowym znaczeniu dla całej ludzkości,

zorganizowanego w sposób stały i zgodny z metodami współczesnej nauki. Realizacja tych zadań polegać ma m.in. na włączaniu ochrony dziedzictwa do programów planowania ogólnego, podejmowaniu środków prawnych, naukowych i technicznych oraz administracyjnych i finansowych w celu identyfikacji, ochrony, konserwacji, rewaloryzacji i ożywienia tego dziedzictwa.

➤ **Rezolucja Parlamentu Europejskiego** dotycząca ochrony dziedzictwa kulturowego została przyjęta przez Parlament Europejski 13 maja 1974 r. wyraża potrzebę działania Wspólnoty Europejskiej w obszarze kultury, w szczególności w celu ochrony dziedzictwa kulturowego. Parlament Europejski zalecił znaczne przyspieszenia wysiłków na rzecz zachowania zagrożonego dziedzictwa architektoniczno-przyrodnicze, które odzwierciedla tożsamość kulturową Europy.

➤ **Konwencja o ochronie dziedzictwa architektonicznego Europy** (Granada 3 października 1985 r.) weszła życie 1 grudnia 1987 r. Została ratyfikowana przez Polskę 18 marca 2010 r. Zasadniczym celem dokumentu jest ochrona europejskiego dziedzictwa architektonicznego. Konwencja definiuje pojęcie dziedzictwa architektonicznego, zwraca uwagę na potrzebę jego ochrony na poziomie europejskim. Dokument zwraca również uwagę na konieczność rozpoznania zasobów mających podlegać ochronie oraz tworzenia i wdrażania systemu ich ochrony. Sygnatariusze zobowiązują się do prowadzenia działań systemowych w celu zapewnienia ochrony i opieki nad dziedzictwem architektonicznym, przyjęcia zintegrowanej polityki konserwacji zabytków, a także do wymiany informacji na temat polityki konserwacji zabytków. Konwencja mówi o dużej roli społeczeństwa w procesie ochrony zabytków, podkreśla wagę promocji dziedzictwa i budowania świadomości społecznej w zakresie ochrony zabytków.

➤ **Europejska konwencja o ochronie dziedzictwa archeologicznego (poprawiona) tzw. Konwencja Maltańska** (La Valetta, 16 stycznia 1992 r.) Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej przyjął i ratyfikował Konwencję 13 grudnia 1995 r. (opublikowana w Dz. U. z 1996 r., Nr 120 poz. 564). Jej celem jest ochrona dziedzictwa archeologicznego, jako źródła zbiorowej pamięci europejskiej oraz jako instrumentu do badań historycznych i naukowych. Konwencja definiuje i identyfikuje dziedzictwo archeologiczne oraz podaje metody jego ochrony. Zobowiązuje strony do ustanowienia prawnego systemu ochrony dziedzictwa archeologicznego. Zapisy traktują o finansowaniu badań i konserwacji, gromadzeniu i rozpowszechnianiu badań naukowych, kształtowaniu świadomości publicznej, zapobieganiu nielegalnemu obiegowi przedmiotów dziedzictwa archeologicznego, oraz międzynarodową wzajemną pomocą techniczną i naukową.

➤ W **Traktacie ustanawiającym Wspólnotę Europejską** w 1993 r., w myśl art. 151 Wspólnota wspiera oraz uzupełnia działania państw członkowskich w celu zachowania i ochrony dziedzictwa kulturowego o znaczeniu europejskim. Początkowa współpraca Wspólnoty dotycząca wspierania prac restauratorskich zostały rozszerzone na muzea, zbiory, biblioteki, archiwa oraz na dziedzictwo archeologiczne i architektoniczne, dziedzictwo przyrody (krajobrazy i tereny przyrodnicze), dziedzictwo językowe i kulinarne oraz tradycyjne zajęcia. Działania Wspólnoty w obszarze kultury polegać mają na stworzeniu przestrzeni kulturowej wspólnej dla Europy, opartej na wspólnym dziedzictwie kulturowym.

➤ **Europejska konwencja krajobrazowa** (Florencja, 22 października 2000 r.) została ratyfikowana 24 czerwca 2004 r. przez Prezydenta Rzeczypospolitej (opublikowana w Dz. U. z 2006 r., Nr 14 poz. 98). Konwencja uznaje krajobraz za elementarny składnik europejskiego dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego. Stawia za cel zrównoważenie i zachowanie proporcji pomiędzy potrzebami społecznymi, działalnością gospodarczą i środowiskiem. Promuje ochronę i planowanie krajobrazu oraz organizowanie współpracy europejskiej w tematyce krajobrazu. Postuluje prawne uznanie krajobrazu, jako ważnego komponentu otoczenia ludzi oraz podstawy ich tożsamości, ustanowienie i wdrożenie polityki w zakresie jego ochrony, zintegrowanie krajobrazu z lokalną polityką w zakresie planowania regionalnego i urbanistycznego oraz z własną polityką kulturalną, środowiskową, rolną, społeczną i gospodarczą, która bezpośrednio lub pośrednio oddziałuje na krajobraz. Konwencja zobowiązuje do działań na rzecz szkolenia specjalistów w zakresie oceny krajobrazu, tworzenia programów szkolenia dotyczących polityki, ochrony, gospodarki i planowania

w zakresie krajobrazu, przeznaczonych dla specjalistów w sektorze prywatnym i publicznym, i dla stowarzyszeń związanych z krajobrazem, a ponadto do promowania w szkołach i na uniwersytetach nauk związanych z krajobrazem i zagadnieniami jego ochrony, gospodarki i planowania. Zobowiązuje także do podejmowania działań na rzecz rozpoznawania krajobrazów na obszarach własnych terytoriów.

➤ **Konwencja w sprawie ochrony i promowania różnorodności form wyrazu kulturowego** (Paryż, 2000 r.) to konwencja UNESCO przyjęta w Polsce i ogłoszona w Dz. U. z 2007 r., Nr 215 poz. 1585. Dokument porusza kwestie promowania szacunku dla różnorodności kulturowej, uświadamianie jej wartości na poziomach lokalnych, krajowych i międzynarodowych oraz jej znaczenia dla ludzkości. Konwencja uznaje, że kultura jest jedną z głównych sił napędowych rozwoju, a kulturowe aspekty rozwoju są tak istotne jak aspekty ekonomiczne, bowiem są nośnikami tożsamości, wartości oraz znaczeń. Konwencja akcentuje wielokulturowość jako bogactwo jednostek i społeczeństw. Wskazuje na potrzebę jej ochrony i promowania oraz uznaje, że jest ona podstawowym warunkiem trwałego i zrównoważonego rozwoju.

➤ **Konwencja w sprawie ochrony niematerialnego dziedzictwa kulturowego** (Paryż, 17 października 2003 r.) za cel stawia ochronę niematerialnego dziedzictwa kulturowego, zapewnienie poszanowania niematerialnego dziedzictwa kulturowego wspólnot, grup oraz jednostek, doprowadzenie na poziomie lokalnym, krajowym i międzynarodowym do wzrostu świadomości znaczenia niematerialnego dziedzictwa kulturowego oraz zapewnienie międzynarodowej współpracy i pomocy w celu realizacji postanowień tejże Konwencji. Konwencja zobowiązuje państwa do podjęcia kroków mających zapewnić ochronę dziedzictwa niematerialnego znajdującego się na ich terytorium, określenie i zdefiniowanie jego elementów oraz prowadzenie rejestrów niematerialnego dziedzictwa kulturowego.

➤ **Dokument w sprawie edukacji konserwatorów-restauratorów dzieł sztuki i warunków uprawniających do wykonywania zawodu** (Toruń, 8-9 maja 2003 r.) został zatwierdzony przez IV Generalne Zgromadzenie ENCORE (Europejskiej Sieci Wyzszego Szkolnictwa Konserwatorskiego, wspólny z ECCO). Dokument Europejskiego Zrzeszenia Krajowych Związków Konserwatorów Restauratorów ECCO przyjęty przez Komisję Europejską w Brukseli w § 20 mówi: „Dziedzictwo kulturowe jest częścią definicji europejskiej tożsamości. Stanowi fundamentalny wyraz bogactwa i różnorodności europejskiej kultury. Ochrona dziedzictwa kulturowego, niezastąpionego świadectwa przeszłości, leży we wspólnym interesie Państw Członkowskich, które muszą zapewnić przekazanie tego dziedzictwa przyszłym pokoleniom. Dlatego opieka i konserwacja oraz wymogi użytkowania i umożliwienia dostępu do dziedzictwa kulturowego zarówno w sektorze publicznym, jak i prywatnym leży w publicznym interesie.”

4. UWARUNKOWANIA ZEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

4.1 Strategiczne cele polityki państwa w zakresie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami - dokumenty o znaczeniu krajowym

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza zgodny jest z założeniami polityki państwa w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami. Dokumenty, do których odwołuje się GPONZ połączono na trzech poziomach: ogólnokrajowym, regionalnym (wojewódzkim) oraz lokalnym. Są to różnego rodzaju strategie, studia i programy, które dotyczą problematyki ochrony i popularyzacji dziedzictwa kulturowego.

4.1.1 Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022¹

Najważniejszym w skali kraju dokumentem związanym z ochroną dziedzictwa kulturowego jest Krajowy Program Opieki nad Zabytkami. Dokument ten obejmuje lata 2019-2022. Został on przyjęty Uchwałą Nr 82 Rady Ministrów z dnia 13 sierpnia 2019 r. (M.P.2019.808).

Głównym celem *Krajowego programu ochrony zabytków i opieki nad zabytkami na lata 2019-2022* jest stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami poprzez optymalizację systemu ochrony dziedzictwa kulturowego, wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami i budowanie świadomości społecznej wartości dziedzictwa kulturowego.

W ramach tego programu będą realizowane następujące cele:

Stworzenie warunków dla zapewnienia efektywnej ochrony i opieki nad zabytkami:

Cel szczegółowy 1: Optymalizacja systemu ochrony dziedzictwa kulturowego.

Kierunki działań 1.1: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie lokalnym.

Zadania:

- ✓ szkolenia dla jednostek samorządu terytorialnego w zakresie zarządzania dziedzictwem kulturowym, w tym pracowników merytorycznych, z uwzględnieniem zagadnień z zakresu planowania przestrzennego i dostępności dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ budowanie zasobu wiedzy o ochronie dziedzictwa kulturowego na poziomie lokalnym, regionalnym i centralnym.
- ✓ merytoryczne wsparcie procesu planowania i rewitalizacji w gminach.
- ✓ konkurs Generalnego Konserwatora Zabytków nagradzający gminy za modelowe wdrażanie programów opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 1.2: Wzmocnienie systemu ochrony na poziomie centralnym.

Zadania:

- ✓ wspieranie rozwijania kompetencji zawodowych przez pracowników służb konserwatorskich.
- ✓ ewaluacja stosowanych standardów i metod konserwatorskich.
- ✓ wsparcie działań dokumentacyjnych zasobu zabytkowego.
- ✓ powołanie Centrum Architektury Drewnianej.

Cel szczegółowy 2: Wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

Kierunki działań 2.1: Merytoryczne wsparcie działań w zakresie opieki nad zabytkami.

- ✓ upowszechnianie standardów i metod konserwatorskich dla wybranych zasobów zabytkowych (wybór zasobów, wypracowanie zaleceń dla opiekunów zasobu zabytkowego dotyczących metod konserwacji, adaptacji, dokumentacji i badań, upowszechnianie przez bazę wiedzy).

Kierunek działań 2.2: Podnoszenie bezpieczeństwa zasobu zabytkowego.

- ✓ podniesienie bezpieczeństwa zabytków ruchomych przez sprzyjanie intensyfikacji współpracy z opiekunami zabytków przez właściwe służby i instytucje.

Cel szczegółowy 3: Budowanie świadomości społecznej wartości kulturowego.

Kierunki działań 3.1: Upowszechnianie wiedzy na temat dziedzictwa kulturowego i jego wartości.

- ✓ kampania społeczno-edukacyjna w mediach, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami i dostępności do zabytków dla osób z niepełnosprawnościami.
- ✓ Tworzenie narzędzi edukacyjnych dla szkół i instytucji kultury, z uwzględnieniem aspektu profilaktyki w dziedzinie ochrony zabytków i opieki nad zabytkami.

Kierunek działań 3.2: Tworzenie warunków dla sprawowania społecznej opieki nad zabytkami.

- ✓ program dotacyjny dla organizacji pozarządowych w zakresie popularyzowania i upowszechniania wiedzy o dziedzictwie kulturowym, budowania świadomości lokalnej, a także włączania społeczeństwa w opiekę nad zasobem dziedzictwa kulturowego.

¹ Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022, przyjęty przez Radę Ministrów w dniu 13 sierpnia 2019 r.

4.1.2 Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030²

Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego 2030 została przyjęta uchwałą nr 61 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r. Jest ona aktualizacją poprzedniej Strategii uchwalonej 26 marca 2013 r.

Głównym celem Strategii jest wzrost jakości życia społecznego i kulturalnego Polaków. Realizacja tego celu odbywa się przez wdrażanie kierunków interwencji zaplanowanych do realizacji w trzech zasadniczych obszarach, których kluczowe znaczenie znajduje również odzwierciedlenie w nowym podtytule Strategii: współdziałanie, kultura, kreatywność. Są to:

- obszar 1: Współdziałanie - społeczeństwo obywatelskie,
- obszar 2: Kultura - tożsamość i postawy obywatelskie,
- obszar 3: Kreatywność - potencjał kulturowy i kreatywny.

W obszarze 2 wymieniono m.in.:

- ✓ niewystarczający poziom czytelnictwa wśród Polaków oraz niewykorzystany potencjał i ważna rola bibliotek publicznych,
- ✓ niska jakość oferty artystycznej dla najmłodszych oraz deficyty kompetencji kulturalnych
- ✓ zły stan zabytków oraz niewykorzystany potencjał szlaków kulturowych,
- ✓ niewystarczający poziom wykorzystania potencjału rozwojowego podmiotów działających w obszarze kultury oraz szkół artystycznych,
- ✓ niewystarczający poziom ochrony zbiorów wchodzących w skład narodowego zasobu bibliotecznego,
- ✓ braki w infrastrukturze archiwów państwowych oraz ich rola w procesach zarządzania dokumentacją elektroniczną w administracji publicznej,
- ✓ brak spójnej i aktualnej krajowej koncepcji rozwoju cyfrowych zasobów kultury,
- ✓ rosnący potencjał muzeów w zakresie budowania kapitału społecznego,
- ✓ braki w obszarze budowania wyrazistego, spójnego i atrakcyjnego wizerunku Polski za granicą.

W Strategii trzy główne cele szczegółowe, kierunki interwencji i narzędzia realizacji. W kontekście ochrony zabytków i opieki nad nimi wskazać można drugi z celów *"Wzmacnianie roli kultury w budowaniu tożsamości i postaw obywatelskich"*. Wytyczne tutaj kierunki działań takie jak:

- 2.1. Tworzenie warunków oraz budowanie kompetencji dla wzmacniania uczestnictwa w kulturze.
- 2.2. Ochrona dziedzictwa kulturowego oraz gromadzenie i zachowywanie dóbr kultury:
- 2.3. Digitalizacja, cyfrowa rekonstrukcja i udostępnianie dóbr kultury.
- 2.4. Umacnianie tożsamości i postaw obywatelskich przez kulturę.
- 2.5. Wzmocnienie promocji kultury polskiej za granicą.

4.1.3 Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030³

Dokument dotyczący ładu przestrzennego Polski przyjęty został przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r. Jego celem strategicznym jest efektywne wykorzystanie przestrzeni kraju i jej zróżnicowanych potencjałów rozwojowych do osiągnięcia: konkurencyjności, zwiększenia zatrudnienia i większej sprawności państwa oraz spójności społecznej, gospodarczej i przestrzennej w długiej perspektywie czasowej. Szczególny nacisk położony został na budowanie i utrzymywanie ładu przestrzennego, który decyduje o warunkach życia obywateli, funkcjonowaniu gospodarki i pozwala wykorzystywać szanse rozwojowe.

W ramach dokumentu zdefiniowane zostały m.in. uwarunkowania polityki przestrzennego zagospodarowania kraju w perspektywie najbliższych dwudziestu lat. Uwzględniono wśród nich także uwarunkowania wynikające z dziedzictwa kulturowego. Zdiagnozowano m.in. niski, niezgodny

²Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030, przyjęta uchwałą nr 155 przez Radę Ministrów z dnia 27 października 2020 r.

³Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, przyjęta przez Radę Ministrów 13 grudnia 2011 r., Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2012.

z posiadanym potencjałem rozwojowym, poziom wykorzystania funkcji symbolicznych i promocyjnych zasobów dziedzictwa kulturowego.

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030 uwzględnia powiązania polityki przestrzennej z ochroną i opieką nad zabytkami oraz zalecenia odnoszące się do zachowania i wykorzystania dziedzictwa kulturowego Polski:

1. rewitalizacja historycznych i zabytkowych obiektów w celu wzmocnienia i wyeksponowania ich funkcji;
2. zabezpieczenie możliwości dalszego rozwoju społeczno-gospodarczego w oparciu o zachowanie w dobrym stanie zasobów naturalnych, kulturowych i lokalnych walorów środowiska;
3. zachowanie dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego, w tym najcenniejszych fragmentów przestrzeni przyrodniczej, w procesie trwałego rozwoju społeczno-gospodarczego – przy aktywnym udziale różnorodnych partnerów, w szczególności społeczności lokalnych;
4. rozpoznanie i zachowanie charakterystycznych krajobrazów przyrodniczych i historycznych oraz związanych z nimi elementów symbolicznych o charakterze dóbr materialnych lub stanowiących część niematerialną dziedzictwa kultury oraz rozwój współczesnych krajobrazów kulturowych;
5. wykorzystanie unikalnych zasobów krajobrazu kulturowego i budowanie specjalizacji terytorialnej w celu rozwoju lokalnych rynków pracy;
6. ochrona i wykorzystanie dla harmonijnego rozwoju obszarów wiejskich ich potencjału przyrodniczego, krajobrazowego i kulturowego;
7. dbałość o zabytki oraz dziedzictwo kulturowe, kultywowanie tradycji lokalnych, sprzyjające rozwojowi turystyki i wspomagające proces budowania/wzmacniania tożsamości kulturowej;
8. kompleksowe lokalne programy rewitalizacji powinny zapewniać poprawę stanu budynków mieszkalnych i budynków użyteczności publicznej, ochronę dziedzictwa kulturowego, zapewnienie wysokiej jakości przestrzeni publicznych, poprawę transportu publicznego, itp.;
9. zintegrowana ochrona dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego;
10. prowadzenie aktywnej polityki konserwatorskiej i promocyjnej w stosunku do zasobów przyrodniczych, krajobrazowych i zabytkowych obiektów kultury, obejmującej określenie przestrzeni i obiektów poddanych ochronie lub wskazanych do ochrony, prowadzenie monitoringu zachowania zasobów; powstanie list krajobrazów i obiektów o unikatowych wartościach przyrodniczych, historycznych, archeologicznych, szczególnie o cechach symbolu, a także upowszechnienie listy krajobrazów zagrożonych;
11. zabezpieczenie dziedzictwa przed skutkami klęsk żywiołowych;
12. edukacja obywatelska w zakresie budowania powszechnego przekonania, że polska przestrzeń pojmowana, jako bogactwo naturalne i dziedzictwo kulturowe podlega zasadom zrównoważonego rozwoju, a ład przestrzenny jest dobrem publicznym.

4.2. Relacje Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie województwa i powiatu

Podczas wykonywania Gminnego Programu opieki nad Zabytkami omówiono uwarunkowania zewnętrzne ochrony zasobów dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy wynikające z dokumentów na poziomie wojewódzkim i powiatowym.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza jest zgodny z celami, zasadami i kierunkami wyznaczonymi w wojewódzkich i powiatowych dokumentach programowych oraz z dokumentami wyznaczającymi kierunki polityki przestrzennej gminy.

4.2.1 Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2018-2021

Program Opieki nad Zabytkami województwa śląskiego na lata 2018-2021 został przyjęty do realizacji przez Samorząd Województwa Śląskiego Uchwałą Nr V/50/14/2018 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 19 marca 2018 r.

Program jest instrumentem realizacji wojewódzkiej strategii działań wobec zabytków zawartej w dokumentach strategicznych. Określa warunki włączania zabytków w procesy gospodarczego rozwoju województwa przy pomocy zróżnicowanych podmiotów gospodarczych. Program nie obejmuje zakresu działań związanych z ochroną zabytków, wynikających z kompetencji wojewódzkiego konserwatora zabytków, ale jego realizacja będzie wymagała ścisłej współpracy z WKZ. Celem głównym Programu jest poprawa stanu zachowania zabytków oraz włączenie ich w procesy rozwoju gospodarczego i społecznego województwa z uwzględnieniem zasady zrównoważonego rozwoju

W dokumencie sformułowano misję Programu *"Harmonijny krajobraz kulturowy oraz autentyzm materialnego i niematerialnego dziedzictwa jest czynnikiem budowy kapitału społecznego i rozwoju gospodarczego województwa oraz promocji regionu w kraju i na świecie"* której realizacja została wyznaczona przez dwa cele strategiczne programu oraz podporządkowane im cele operacyjne:

Cel strategiczny I – Zachowanie dziedzictwa kulturowego i włączenie go w procesy gospodarcze:

- ✓ Cel operacyjny I.1 – Ustalenie potencjału zasobów zabytkowych województwa,
- ✓ Cel operacyjny I.2 – Budowa systemu zarządzania zabytkami województwa
- ✓ Cel operacyjny I.3 – Włączenie zabytków w procesy gospodarcze.

Cel strategiczny II – Kształtowanie pozytywnych postaw społeczeństwa wobec dziedzictwa kulturowego regionu:

- ✓ Cel operacyjny II.1 – Upowszechnianie wiedzy o zabytkach oraz sposobach opieki nad zabytkami,
- ✓ Cel operacyjny II.2 – Aktywizacja społeczności lokalnych na rzecz opieki nad zabytkami

4.2.2 Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"

Obecnie obowiązująca *Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"* została przyjęta uchwałą nr IV/38/13 przez Sejmik Województwa Śląskiego dnia 1 lipca 2013 r. Strategia określa wizję rozwoju, cele i główne sposoby ich osiągnięcia w kontekście występujących uwarunkowań w perspektywie do 2020 roku. Cele są odzwierciedlone w zdefiniowanych obszarach priorytetowych polityki rozwoju województwa tj. w obszarze: nowoczesnej gospodarki, szans rozwojowych mieszkańców, kształtowania przestrzeni regionu z otoczeniem i partnerstw wewnątrz regionalnych.

Główne cele strategiczne jakie określono to:

CEL I – Województwo śląskie regionem nowoczesnej gospodarki rozwijającej się w oparciu o innowacyjność i kreatywność.

CEL II – Województwo śląskie regionem o wysokiej jakości życia opierającej się na powszechnej dostępności do usług publicznych o wysokim standardzie.

CEL III – Województwo śląskie regionem atrakcyjnym i funkcjonalnej przestrzeni.

CEL IV – Województwo śląskie regionem otwartym będącym istotnym partnerem rozwoju Europy.

4.2.3 Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+

Plan Zagospodarowanie Przestrzennego Województwa Śląskiego został przyjęty uchwałą Sejmiku Województwa Śląskiego nr V/26/2/2016 z dnia 29 sierpnia 2016 r.

Jest to dokument planowania strategicznego określający działania, za pomocą których samorząd województwa wpływa na rozmieszczenie funkcji terenów w przestrzeni i ich wzajemne powiązanie. Plan uwzględnia założenia polityki przestrzennej państwa i tworzy warunki do realizacji ustaleń strategii rozwoju województwa.

Program opieki nad zabytkami współdziała z Planem przy realizacji celów polityki przestrzennej zapisanych w ustaleniach Planu w zakresie:

Celu I – Dynamizacji i restrukturyzacji przestrzeni województwa;

Celu II – Wzmocnienia funkcji węzłów sieci osadniczej;

Celu III – Ochrony zasobów środowiska, wzmocnienia systemu obszarów chronionych i wielofunkcyjnego rozwoju terenów otwartych.

4.2.4 Strategia Rozwoju Przyrody Województwa Operacyjny Śląskiego do roku 2030

Strategia już w preambule zakłada działania na rzecz zachowania i odtwarzania dziedzictwa przyrodniczego i kulturowego regionu. Strategia ta stanowi rozwinięcie Strategii Rozwoju Województwa Śląskiego „Śląskie 2020” w dziedzinie ochrony przyrody i krajobrazu.

Misją województwa śląskiego jest zachowanie i odtwarzanie dziedzictwa przyrodniczego i przyrodniczo - kulturowego oraz zrównoważone korzystanie z zasobów przyrody i kształtowanie środowiska przyrodniczego na jego obszarze, uwzględniające potrzeby przyszłych pokoleń oraz nie naruszające potrzeb i praw w tym zakresie mieszkańców sąsiadujących województw. (...) Ochrona prawna krajobrazu na podstawie przepisów ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody na terenie województwa śląskiego realizowana jest w formie parków krajobrazowych, obszarów chronionego krajobrazu oraz zespołów przyrodniczo - krajobrazowych. Ochrona kulturowych elementów krajobrazu realizowana jest również na podstawie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym.

5. UWARUNKOWANIA WEWNĘTRZNE OCHRONY DZIEDZICTWA KULTUROWEGO

5.1 Relacje gminnego programu opieki nad zabytkami z dokumentami wykonanymi na poziomie gminy (analiza dokumentów programowych gminy)

Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza wykazuje zgodność z opisanymi poniżej dokumentami strategicznymi i planistycznymi wykonanymi na poziomie gminy.

5.1.1 Program Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017-2023

Program Rewitalizacji Gminy Nędza został przyjęty Uchwałą Nr LIV-305-2017 Rady Gminy Nędza z dnia 25 lipca 2017 r.

Program jest podstawowym dokumentem dotyczącym gminnej polityki w zakresie rewitalizacji obszarów, które zostały uznane w toku delimitacji za zdegradowane. Jest to wieloletni program działań w sferze społecznej oraz gospodarczej lub przestrzenno-funkcjonalnej, technicznej, środowiskowej, zmierzający do wyprowadzenia obszaru zdegradowanego ze stanu kryzysowego, poprzez nadanie mu nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do jego rozwoju. Jednocześnie działania rewitalizacyjne, w tym związane z rewitalizacją przestrzenną, będą podporządkowane celom społecznym związanym z redukcją zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego.

Celem rewitalizacji jest poprawa warunków przestrzennych, ekonomicznych oraz społecznych dla mieszkańców, podnoszących jakość życia, co jest również głównym celem polityki władz gminy. Poza aplikowaniem o środki pomocowe zostaną również rozważone inne możliwości finansowania przedsięwzięć zmierzających do rewitalizacji zagrożonego obszaru gminy Nędza.

Zasięg oddziaływania *Programu* obejmuje jeden obszar zdegradowany, zlokalizowany w centrum miejscowości Nędza.

Program jest podstawą do ubiegania się o środki z funduszy Unii Europejskiej na projekty w nim zapisane. Wśród projektów zgłoszonych do *Programu* podczas otwartego naboru występują również projekty dotyczące kultury i szeroko pojętej ochrony dziedzictwa kulturowego:

Wiązka 1 - projekty na obszarze rewitalizacji:

- ✓ Ziola w glinie - integracyjny cykl wykładowo - warsztatowy.
- ✓ "Łączymy pokolenia"- cykl imprez integracyjnych, festynów rodzinnych mających na celu integrację lokalnej społeczności i kultywowanie śląskich tradycji.
- ✓ **Zagospodarowanie stacji kolei wąskotorowej w Nędzy.**
- ✓ Budowa transgranicznej ścieżki rowerowej Nędza – Pietrowice Wielkie – Velke Hostice.
- ✓ Zagospodarowanie Skweru w Centrum miejscowości Nędza.

5.1.2 Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza

Studium jest podstawowym dokumentem dla władz samorządowych gminy, na podstawie którego prowadzona ma być polityka i strategia działań, przede wszystkim w sferze zagospodarowania przestrzennego, ale także w sferze społeczno-gospodarczej i ekologicznej, które bezpośrednio lub pośrednio wpływają na kształtowanie struktury przestrzennej i układu funkcjonalno-przestrzennego. W przypadku istotnych zmian uwarunkowań lub dokonania znaczących odstępstw od ustaleń niniejszego Studium, należy przystąpić do kolejnych jego aktualizacji. Między innymi dlatego celowe jest dokonywanie oceny aktualności Studium co najmniej raz w ciągu kadencji Rady Gminy, co zresztą wynika także z obowiązujących przepisów.

Zmiana Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy Nędza uchwalona została Uchwałą Nr XXXVI-294-2013 Rady Gminy Nędza z dnia 13 maja 2013 r.

W Studium zawarto postulaty dotyczące ochrony konserwatorskiej:

Strefa „A” ścisłej ochrony konserwatorskiej (obiekty wpisane do rejestru zabytków):

- a) dworek myśliwski z 1781 r. nr A/1743/974/98, wraz z przylegającym terenem i relikdami zabudowy gospodarczej,
- b) linia kolejki wąskotorowej Gliwice-Racibórz na odcinku Rudy-Markowice, układ torowy, budynki lokomotywni w Rudach i Nędzy, budowle inżynierskie, nr A/1476/92,

Strefa „B” częściowej ochrony konserwatorskiej:

- a) „B1” - Nędza: zabudowa wsi rozlokowana po obu stronach ul. Sobieskiego i ul. Borowiec, historyczny układ ruralistyczny w typie ulicówki z sięgaczami, zespół kościoła par. pw. Matki Boskiej Różańcowej z cmentarzem przykościelnym i budynkiem plebani oraz zabudową mieszkaniową rozlokowaną wzdłuż ul. Borowiec;
- b) „B2” - Nędza: zespół tzw. domów celnych z 1925 r., usytuowany przy ul. Mickiewicza 22-58, jednorodny układ urbanistyczny budynków mieszkalnych, usytuowanych na planie czworoboku z budynkami gospodarczymi;
- c) „B3” - Nędza: zespół budynków kolejowych wraz ze Stacją PKP Nędza, zespół budynków mieszkalnych przy ul. Pocztovej, stację PKP oraz budynki stacyjne przy ul. Jesionowej, m.in. dawną lokomotywnię;
- d) „B4” - Nędza: zespół budynków mieszkalnych kolejowych i celnych przy ul. Jesionowej, zespół budynków mieszkalnych - domów kolejowych z 1924 r. wraz z zabudową gospodarczą oraz domów celnych z 1923 r. zlokalizowanych przy ul. Jesionowej;
- e) „B5” - Nędza: zespół budynków mieszkalnych - domów celnych przy ul. Jesionowej, zespół budynków mieszkalnych - domów celnych z 1923 r. wraz z zabudową gospodarczą, zlokalizowanych przy ul. Jesionowej;
- f) „B6” - Babice: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi, historyczny układ ruralistyczny z neoromańskim kościołem parafialnym p.w. św. Anny (lata 30. XX w.), z cmentarzem przykościelnym oraz zachowaną w dużym stopniu tradycyjną, zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX w., rozlokowaną przy ul. Wiejskiej, ul. Wyzwolenia, ul. Szkolnej, ul. Arki Bożka;
- g) „B7” - Górki Śląskie: zespół budynków mieszkalnych kolejowych przy ul. Nowej, zespół budynków mieszkalnych z lat 30. XX w. - domów kolejowych usytuowanych w czworoboku wraz z zabudową gospodarczą, zlokalizowanych w sąsiedztwie torów kolejowych;
- h) „B8” - Górki Śląskie: zespół budynków mieszkalnych - domy celne przy ul. Ofiar Oświęcimskich, zespół budynków mieszkalnych - domów celnych wybudowanych w latach 1920 - 1925, usytuowanych wraz z zabudową gospodarczą przy ul. Ofiar Oświęcimskich;
- i) „B9” - Trawniki: założenie dawnego folwarku, zabudowa mieszkaniowa wraz z zabudową gospodarczą z 2 poł. XIX w. i początku XX w.: ul. Trawniki 18 budynek mieszkalny-dawna rządcówka; ul. Trawniki 10-12-14-16 budynek mieszkalny-dawne czworaki; ul. Trawniki 20-22, 24-26 budynki mieszkalne bliźniacze z lat 1939-1940 na rzucie litery T; ul. Trawniki budynki inwentarsko-gospodarcze: stodoła, warsztaty, kuźnia, chlewnia, obora.

j) „B10” - Ciechowice: kompleks budynków szkolnych z lat 30. XX w.

k) „B11” - Zawada Książęca: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi z kościołem parafialnym p.w. św. Józefa Robotnika oraz zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z końca XIX i początku XX w., rozlokowaną przy ul. Raciborskiej, Betonowej i Dzwonkowej.

l) „B12” - Łęg: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi z zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX w.,

m) „B13” - Rogoń: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi, z zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego oraz gospodarczego z k. XIX i 1 ćw. XX w.,

n) „B14” - Szymocice: zabudowa historycznego układu ruralistycznego wsi z zachowaną w znacznym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z k. XIX i pocz. XX w.,

o) „B15” - Szymocice: zespół budynków mieszkalnych - tzw. domy celne przy ul. Wiejskiej wybudowane w latach 20. XX w.

Strefa „K” ochrony krajobrazu:

a) „K1” - Piła - Przysiółek Nędzy, strefą objęto obszar terenów otwartych zbiorników wodnych, łąk, pastwisk i lasów, rozciągający się wzdłuż rozlewiska rzeki Suminy wraz z zespołem zabudowy leśniczówki, drewnianą kapliczką pw. Matki Boskiej Bolesnej oraz zespołem budynków kolejowych przy ul. Gliwickiej oraz miejscami lokalizacji historycznych młynów wodnych;

b) „K2” - Łęg, rozległy obszar terenów otwartych – pól uprawnych, łąk, pastwisk, zbiorników wodnych, pomiędzy Odrą a Rezerwatem Przyrody „Łęczczok” z elementami krajobrazu naturalnego i kulturowego, stanowiący część historycznej kompozycji krajobrazowej związanej z rozwojem przestrzennym jednostek osadniczych: wsi Łęg, Zawada Książęca oraz pomocniczego gospodarstwa - zespołu dawnego folwarku Orzeszków;

c) „K3” - Kępa - zespół stawów: Brzezinian, Babiczak, Grabowiec, Ligotnik, Maćkowiak, Tatusiak, Duży Salm, Mały Salm, założonych w dolinie starorzecza Odry przez zakon Cystersów z Rud na przełomie XIV i XV w. wraz z zespołem alei na groblach pomiędzy stawami, stanowiących założenia zieleni komponowanej o pomnikowych okazach starodrzewu (200 i 300-letnie dęby i buki), a także zespołem dawnego folwarku Kępa (ob. Gospodarstwo Rybackie “Markowiak”),

d) „K4” - Zawada Książęca/Łęg: obszar starego cmentarza przy ul. Raciborskiej, o regularnym układzie, założony ok. 1870 r. z krzyżami nagrobnymi z końca XIX w. Na obszarze cmentarza zachowane zbiorowe mogiły i relikty starodrzewu;

e) „K5” - Górki Śląskie: założenie cmentarza, przy ul. Ofiar Oświęcimskich ze zbiorową mogiłą ofiar obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu.

Strefa „E” - ekspozycji:

a) „E1” – panorama wsi Nędza z bryłą kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Różańcowej – ciąg widokowy w kierunku północnym z ul. Sienkiewicza i ul. Gliwickiej,

b) „E2” otoczenie kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej – widok na bryłę kościoła z ul. Jana Pawła II oraz z ul. Sobieskiego,

c) „E3” panorama wsi Nędza z bryłą kościoła parafialnego pw. Matki Boskiej Różańcowej - widok w kierunku południowo-wschodnim z ul. 1 Maja, ul. Rogoń, ul. Wiejskiej,

d) „E4” panorama wsi Babice z bryłą kościoła parafialnego p.w. św. Anny - widok w kierunku północnym z ul. Wyzwolenia,

e) „E5” ciąg widokowy z ul. Kanałowej w kierunku wschodnim na założenie dawnego folwarku Trawniki,

f) „E6” ciąg widokowy z ul. Powstańców Śląskich w Trawnikach, obejmujący rozległą panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego pw. św. Józefa Robotnika na południowym – zachodzie,

g) „E7” widok z ul. Raciborskiej we wsi Zawada Książęca w kierunku południowym na wieżę kościoła parafialnego pw. św. Józefa Robotnika,

h) „E8” ciąg widokowy z ul. Wyzwolenia w Łęgu, w kierunku północnym na wieżę kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika we wsi Zawada Książęca,

i) „E9” ciąg widokowy w kierunku południowym – z ul. Odrzańskiej w Ciechowicach, na panoramę wsi Zawada Książęca z bryłą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika.

Strefa „W” ochrony archeologicznej:

a) „W ” - Nędza, obejmująca południową część wsi Nędza jako teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych związanych ze śladami osadnictwa w miejscu pierwotnej lokalizacji wsi;

b) „W2” - Górki Śląskie, obejmująca grodzisko stożkowe z XIII-XV w. oraz osadę z okresu wczesnego średniowiecza;

c) „W3” - Górki Śląskie, obejmująca teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych północnej części wsi.

Strefa „OW” obserwacji archeologicznej:

a) „OW1” - Zawada Książęca/Łęg, tzw. stary cmentarz przy ul. Raciborskiej, założony ok. 1870 r., z krzyżami nagrobnymi z końca XIX w. oraz zbiorowymi mogiłami wojennymi,

b) „OW2” - Babice, strefa obejmująca rozległy teren pól uprawnych, pastwisk i częściowo lasów, rozciągający się na północny-wschód od wsi Babice, o znacznym nagromadzeniu stanowisk archeologicznych,

c) „OW3” - Ciechowice, strefa obejmująca tereny przeznaczone pod urządzenia oczyszczania ścieków - gminną oczyszczalnię ścieków oraz tereny przyległe,

d) „OWx” - strefy ochrony poszczególnych stanowisk archeologicznych, poza obszarami większych skupisk, obejmujące obszar w promieniu 150 m od centrum stanowiska.

Stanowiska archeologiczne wpisane do rejestru zabytków:

a) grodzisko wczesnośredniowieczne z XIII w. nr rej. C/1739/100/98 w Górkach Śląskich,

b) stanowisko archeologiczne nieokreślonego typu z neolitu - w pld. części wsi na terenie rzeki Suminy, nr rej. C/1740/91/98, w Nędzy,

c) osada z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza na wysokiej, lewobrzeżnej terasie rzeki Suminy, nr rej. C/1740/91/98, w Nędzy.

5.1.3 Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza

Miejscowe plany zagospodarowania przestrzennego stanowią akty prawa miejscowego przyjmowane w formie uchwał przez Radę Miejską/Gminy, określające przeznaczenie oraz warunki zagospodarowania i zabudowy terenów. MPZP uwzględniają również ochronę dziedzictwa kulturowego i zabytków poprzez określenie obiektów i obszarów objętych ochroną konserwatorską.

Gmina Nędza posiada 8 obowiązujących miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego. Spośród nich w 7 uwzględniono obiekty i obszary zabytkowe obejmując je jednocześnie ochroną konserwatorską. Poniżej przedstawiono wyciąg z *Planów* dotyczący zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków:

Tabela 1. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego obejmujące tereny zabytkowe.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza w obrębie wsi Babice. Uchwała Nr V-20-2015 z dnia 26 stycznia 2015 r.
§ 25. 1. Obiekty chronione, na mocy przepisów ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, wpisane do rejestru zabytków województwa śląskiego i oznaczone na rysunku planu, zgodnie z poniższym wykazem: 1) Rezerwat Łęczczok, pomiędzy stawami Brzezian i Grabowiec. Pałacyk myśliwski, 1783r. wraz z przylegającym terenem i reliktnami zabudowy gospodarczej. A/1743/974/98 z dnia 31.12.2007r. 2) Linia kolei wąskotorowej Gliwice – Racibórz, na przebiegu w granicach planu układ torowy oraz budowle inżynierskie. A/1477/93 z dnia 01.03.1993r. 2. Obszary i obiekty chronione na mocy ustaleń planu: 1) ustala się strefę B ochrony konserwatorskiej, w granicach wyznaczonych na rysunku planu, obejmującą historyczny układ ruralistyczny wsi z kościołem parafialnym p.w. św. Anny i cmentarzem

przykościelnym;

2) dla strefy B ustala się:

- a) zachowanie układu dróg i placów,
- b) utrzymanie dominanty – wieży kościoła,
- c) dopuszczenie rozbudowy istniejącej zabudowy, nawiązującej do dotychczasowej podstawowej formy rzutu budynku, z zachowaniem kąta nachylenia połaci dachu i zastrzeżeniem lit. e,
- d) formy nowych budynków proste, każdorazowo na rzucie prostokąta, z dopuszczeniem elementów drugorzędnych, takich jak w szczególności ganki wejściowy, taras,
- e) dla zabudowy zagrodowej brak obowiązku stosowania formy budynku na rzucie prostokąta,
- f) zachowanie przestrzennego założenia wiejskiego, w tym historycznego przebiegu dróg.

3. Ustala się obiekty o wartościach zabytkowych, chronione prawem miejscowym, znajdujące się w Gminnej Ewidencji Zabytków i oznacza na rysunku planu:

1) ul. Wiejska, Kościół rzymskokatolicki pw. św. Anny, 1937-39r, styl nawiązujący do tendencji modernistycznych.

2) skrzyżowanie ul. Wiejskiej i Wyzwolenia, Kapliczka p. w. Św. Jana Nepomucena u zbiegu ulic Wiejskiej i Wyzwolenia z kamienną figurą św. Jana Nepomucena z 1722 roku, pocz. XIX w.

4. Ustala się obiekty o wartościach zabytkowych, chronione prawem miejscowym i oznacza na rysunku planu:

- 1) ul. Rudzka 7, budynek mieszkalny,
- 2) ul. Rudzka 13, budynek mieszkalny,
- 3) ul. Rudzka 40, budynek mieszkalno-gospodarczy,
- 4) ul. Piaskowa 18, budynek mieszkalny,
- 5) ul. Piaskowa 15, budynek mieszkalny,
- 6) ul. Arki Bożka 2, budynek mieszkalny, murowany,
- 7) ul. Arki Bożka 4, budynek mieszkalno-gospodarczy, z końca XIXw., murowany, z częścią gospodarczą usytuowaną pod wspólnym dachem, przykład zabudowy tradycyjnej
- 8) ul. Drzewna 30A, dom mieszkalny z częścią gospodarczą.

5. Dla obiektów o wartościach zabytkowych, o których mowa w punktach 3 i 4 ustala się:

- 1) zachowanie kątów nachylenia połaci dachów z dopuszczeniem przebudowy i remontu,
- 2) zachowanie szerokości elewacji frontowej oraz wysokości, z zastrzeżeniem punktu 3,
- 3) dopuszczenie zmiany wysokości w sytuacji zmiany użytkowania istniejącego poddasza nieużytkowego na poddasze użytkowe,
- 4) zachowanie wyglądu elewacji budynków, w tym podziałów architektonicznych, rytmu otworów okiennych i drzwiowych, z dopuszczeniem przebudowy wnek okiennych na drzwiowe w parterach budynków,
- 5) zachowanie elementów wykończenia, w szczególności detalu architektonicznego, podziałów stolarki okiennej,
- 6) dopuszczenie zewnętrznej termomodernizacji oraz licowania elewacji budynków, pod warunkiem zachowania lub odtworzenia detali architektonicznych,
- 7) dopuszczenie realizacji okien połaciowych, zadaszeń nad wejściami do budynków,
- 8) w sytuacji, kiedy względy techniczne (zły stan techniczny) uniemożliwiają użytkowanie obiektu budowlanego o wartościach zabytkowych, dopuszczenie rozbiórki częściowej lub całkowitej obiektu.

6. Ustala się zachowanie kapliczek, figur i krzyży przydrożnych oznaczonych na rysunku planu, z dopuszczeniem prac renowacyjnych:

- 1) ul. Rudzka 46, krzyż kamienny, 1937 r.,
- 2) skrzyżowanie ul. Wiejskiej i ul. Wyzwolenia, krzyż, koniec XIX w.,
- 3) ul. Wyzwolenia, krzyż, 1913 r.,
- 4) Skrzyżowanie ul. Arki Bożka i Rudzkie, krzyż Bożej Męki, 1914 r.

§ 26. 1. Dla ochrony zabytków archeologicznych ustala się granicę strefy „OW” obserwacji archeologicznej, każdorazowo w obszarze wyznaczonym na rysunku planu. Strefa, o której mowa w ust. 1, obejmuje tereny, w których mieści się każdorazowo archiwalne stanowisko archeologiczne oraz otulina o promieniu 30m:

L.p.	nr obszaru AZP	nr stan. na obszarze	typ stanowiska	przynależność chronologiczna, kulturowa
1.	101-41	1	nieokreślona	epoka kamienia, okres wpływów rzymskich
2.	101-41	2	nieokreślona	neolit, okres wpływów rzymskich
3.	101-41	3	śląd osadnictwa	pradzieje, XIX w
4.	101-40	21	śląd osadnictwa	okres wpływów rzymskich
5.	100-41	24	nieokreślona	okres wpływów rzymskich
6.	100-41	25	nieokreślona	pradzieje
7.	100-41	26	śląd osadnictwa	neolit, pradzieje

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Ciechowice. Uchwała Nr XXVII-214-2016 z dnia 13 października 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

- a) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Bocznej 2,
- b) dom mieszkalny z około 1910 r., przy ulicy Bocznej 6,
- c) dom mieszkalny z początku XX w., przy ulicy Dojazdowej 5,
- d) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Dojazdowej 12, 15,
- e) dom mieszkalny z 1931 r., przy ulicy Kuźnicka 7,
- f) zagroda wiejska z przełomu XIX - XX w., przy ulicy Odrzańskiej 5,
- g) kapliczka murowana z początku XIX w., przy ulicy Odrzańskiej 18,
- h) dom mieszkalny z pierwszej połowy XIX w. przebudowany w 1 ćw. XX w., przy ulicy Odrzańskiej

18,

- i) dom mieszkalny z lat 20-tych XX w., przy ulicy Odrzańskiej 28,
- j) dom mieszkalny z 1900 r., przy ulicy Odrzańskiej 30,
- k) dom mieszkalny z lat 20-tych XX w., przy ulicy Powstańców Śląskich 5,
- l) dom mieszkalny z 1930 r., przy ulicy Powstańców Śląskich 15,
- m) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Powstańców Śląskich 23,
- n) dom mieszkalny z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Raciborskiej 5,
- o) szkoła z około 1910 r., przy ulicy Raciborskiej 35,
- p) zagroda wiejska z ok. 1900 -1910 r. rozbudowana w latach 30-tych XX w., przy ulicy Wodnej 2,
- r) zagroda wiejska z lat 20 - 30-tych XX w., przy ulicy Wodnej 7, 10;

2) zakres ochrony obiektów, o których mowa w pkt 1 obejmuje:

- a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,
- b) zakaz:

- rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,
- lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,
- sytuowania masztów,

c) z zastrzeżeniem pkt 2 lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 1, pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych;

d) w przypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym, złym stanem technicznym zabytków architektury i budownictwa oraz utratą ich wartości zabytkowych dopuszcza się rozbiórkę tych obiektów zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmujące kompleks budynków szkolnych z lat 30 XX w.;

2) strefy „E” - ochrony ekspozycji, obejmujące:

a) rozległą panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika od strony północnej i wschodniej (widok z ul. Powstańców Śląskich w Trawniskach),

b) ciąg widokowy z ul. Odrzańskiej w Ciechowicach w kierunku południowym na panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika;

3) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „B” ustala się: a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,

- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,
- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej,

b) zakaz tworzenia nowych dominant w krajobrazie;

4) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 3 w granicach strefy „E” ustala się:

a) ochronę widoków, przedpola widokowego oraz ekspozycji i panoram historycznych jednostek osadniczych wraz z charakterystycznymi dominantami w krajobrazie,

b) zakaz lokalizacji nowych budynków oraz zieleni wysokiej w sposób ograniczający ekspozycje krajobrazu.

3. Ustala się granice strefy „OW” - obserwacji archeologicznej obejmujące obszar ochrony stanowiska archeologicznego Nr 100-40/48 AZP pokazanego na rysunku planu wraz z otoczeniem w promieniu 150 m od centrum stanowiska.

4. W strefach „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom,

związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych.

5. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/49, 100-40/50.

6. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Łęg. Uchwała Nr XXXVII-216-2016 z dnia 13 października 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów zabytkowych i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) kaplica p.w. św. Jana Nepomucena z 1909 r. przy ulicy Okrężnej z polichromowaną figurą św. Jana Nepomucena z połowy XIX w.,

b) neogotycka kaplica p.w. Najświętszej Marii Panny z 1883 r. przy ulicy Saperskiej,

c) kaplica Matki Boskiej z końca XIX w. przy ulicy Żwirowej usytuowana za wsią w miejscu dawnego cmentarza cholerycznego,

d) zespół dawnego pomocniczego gospodarstwa folwarcznego Orzeszków;

2) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. a - lit. c dopuszcza się roboty budowlane związane z utrzymaniem obiektów w dobrym stanie technicznym;

3) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 lit. d ustala się:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) dopuszcza się remont obiektów, o których mowa w pkt 1 lit. d, pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmujące historyczny układ ruralistyczny z charakterystycznym układem zabudowy siedliskowej z końca XIX i początku XX wieku;

2) strefy „K” - ochrony krajobrazu, obejmujące rozległe obszary terenów otwartych pomiędzy rzeką Odrą a rezerwatem przyrody „Łęczczok” z elementami krajobrazu kulturowego, stanowiący część historycznej kompozycji krajobrazowej związanej z rozwojem przestrzennym jednostek osadniczych: wsi Łęg, Zawady Książęcej oraz pomocniczego gospodarstwa folwarcznego Orzeszków;

3) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 3 w granicach strefy „B” ustala się:

a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,

- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,

- utrzymania historycznego rozmieszczenia placów,

- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej;

b) zakaz tworzenia nowych dominant w krajobrazie;

4) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 3 w granicach stref „K” ustala się:

a) nakaz zachowania elementów przyrodniczych, takich jak zespoły zieleni, aleje drzew, cieki wodne, kanały, źródła, stawy,

b) pozostawienie terenów, jako terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne.

3. Ustala się granice strefy „OW” - obserwacji archeologicznej obejmującą obszar ochrony stanowisk archeologicznych Nr 100-40/80 i 81 AZP pokazanych na rysunku planu wraz z otoczeniem w promieniu 150 m od centrum stanowiska.

4. W strefach „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych.

5. Na obszarze objętym planem występuje stanowisko archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerze 100-40/82.

6. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego, obiektów wpisanych do gminnej ewidencji zabytków oraz dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Górki Śląskie. Uchwała Nr XXVIII-169-2016 z dnia 5 maja 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony grodziska wczesnośredniowiecznego z XIII w. nr rej. C/1739/100/98, wpisanego do rejestru zabytków Województwa Śląskiego na podstawie przepisów odrębnych;

2) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) budynek leśniczówki z zabudową gospodarczą z 2 połowy XIX w., przy ulicy Basenowej 2,
b) dom młynarza - obecnie dom wielorodzinny w zespole zabudowy młyna z pierwszej połowy XIX w., przy ulicy Bogunickiej 5,

c) młyn w zespole zabudowy młyna z XIX w., przy ulicy Bogunickiej 5,

d) zespół zabudowy domów kolejowych z lat 1925-1930 przy ulicy Jasnej 7-11,

e) domy mieszkalne w zespole domów kolejowych z lat 1925 - 1930 przy ulicy Jasnej 7, 8, 9-10, 11,

f) dom mieszkalny z ok. 1890 roku przy ulicy Ofiar Oświęcimskich 34, 53,

g) kaplica z początku XX w. przy ulicy Ofiar Oświęcimskich obok nr 54,

h) zespół szkolno - przedszkolny im. Jana Pawła II z 1905 r. przy ulicy Ofiar Oświęcimskich 57;

3) zakres ochrony obiektów, o których mowa w pkt 2 obejmuje:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) zakaz:

- rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,

- lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,

- sytuowania masztów,

c) z zastrzeżeniem lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 2 pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmującej:

a) zespół usytuowanych na planie czworoboku kolejowych budynków mieszkalnych z lat 30. XX wieku wraz z zabudową gospodarczą przy ul. Nowej,

b) zespół budynków mieszkalnych - domów celnych z lat 1920-1925 wraz z zabudową gospodarczą przy ul. Ofiar Oświęcimskich;

2) strefy "OW" - obserwacji archeologicznej obejmującej: a) grodzisko stożkowate z XIII-XV wieku oraz osadę z okresu wczesnego średniowiecza, b) teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych w północnej części wsi;

3) strefy „K” - ochrony krajobrazu, obejmującej:

a) tereny otwarte (zbiorniki wodne, łąki, pastwiska, lasy) rozciągające się wzdłuż rozlewiska rzeki Suminy, wraz z zespołem zabudowy leśniczówki, drewnianą kapliczką p.w. Matki Boskiej Bolesnej oraz zespołem budynków kolejowych przy ul. Gliwickiej, a także miejscami lokalizacji historycznych młynów wodnych,

b) cmentarz przy ul. Ofiar Oświęcimskich ze zbiorową mogiłą ofiar obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu;

4) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „B” ustala się:

a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,

- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,

- utrzymania historycznego rozmieszczenia placów,

- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej poprzez zastosowanie dachów dwuspadowych ze spadkiem połaci dachowych od 30° do 45°,

b) zakaz tworzenia nowych dominant układu przestrzennego;

5) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych;

6) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „K” ustala się:

a) nakaz zachowania elementów przyrodniczych, takich jak zespoły zieleni, aleje drzew, cieki wodne, kanały, źródła, stawy,

b) pozostawienie terenów, jako terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne.

3. Na obszarze objętym planem nie występują dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Nędza. Uchwała Nr XLVII-265-2017 z dnia 9 marca 2017 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów wpisanych do rejestru zabytków Województwa

Śląskiego na podstawie przepisów odrębnych:

a) linia kolejki wąskotorowej Gliwice - Racibórz wraz z budynkiem stacji Mała Nędza z 1902 r. przy ulicy Gliwickiej 46, układem torów i budowlami inżynierskimi, Nr rejestru 1476/92 z dnia 01.03.1993 r.,

b) stanowisko archeologiczne nieokreślonego typu, neolit, epoka brązu, kultura łużycka, Nr rejestru OP 91/68,

c) osada z okresu wpływów rzymskich i wczesnego średniowiecza, Nr rejestru OP 380/73, d) grodzisko wczesnośredniowieczne, Nr rejestru OP 289/70;

2) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. MB Różańcowej z 1908 r., rozbudowany w 1929 r., przebudowany w latach 1945-48,

b) kaplica neogotycka z 1878 r. ul. Jana Pawła II, obok nr 27,

c) dom mieszkalny, tzw. dom celny z ok. 1925 r. przy ulicy Jesionowej 11, 13,

d) plebania z 1926 r. przy ulicy Kościelnej 2,

e) budynek klasztoru S. Służebniczek NMP, obecnie przedszkole z 1919 r.; przebudowany w latach 60-tych XX w., XX/XXI w. przy ulicy Mickiewicza 53,

f) dom mieszkalny chałupa z około 1890 r. przy ulicy Mickiewicza 55,

g) zespół stacyjny PKP Nędza obejmujący główny budynek dworcowy, dawną lokomotywnię z budynkami nastawni, warsztatem, ekspedycją, magazynem oraz układem peronów,

h) wiadukt nad torami PKP w ciągu ulicy 1 Maja (Drogi Wojewódzkiej Nr 421),

i) kaplica drewniana z 1 połowy XIX w., przy ulicy Gliwickiej na przeciw nr 72;

3) zakres ochrony obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 2 obejmuje:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) zakaz:

- rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,

- lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,

- sytuowania masztów,

c) z zastrzeżeniem lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków i obiektów, o których mowa w pkt 2 pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych,

d) w przypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym, złym stanem technicznym zabytków architektury i budownictwa oraz utratą ich wartości zabytkowych dopuszcza się rozbiórkę tych obiektów zgodnie z przepisami odrębnymi;

4) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów zabytkowych, podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

a) cmentarz przykościelny z początku XX w., z kaplicą z XVIII/XIX w. oraz kamiennym krzyżem Boża Męka z 1910 r. w granicach ogrodzenia cmentarza,

b) krzyż betonowy przy ulicy Kopernika 15,

c) krzyż betonowy przy ulicy Jana Pawła II 54,

d) kaplica murowana przy ulicy Kopernika 1;

e) budynek szkoły z 1908 r. przy ulicy Sobieskiego 53,

f) budynek mieszkalny przy ulicy Jana Pawła II 30,

g) budynek mieszkalny przy ulicy Pocztowej 8,

h) budynek leśniczówki wraz z kompleksem zabudowy gospodarczej przy ulicy Myśliwskiej 1,

i) zespół dawnego folwarku Trawniki obejmujący zabudowę mieszkalną i gospodarczą z 2 połowy XIX w. i początku XX w. obejmujący: - budynki mieszkalne - rządówka, dawne czworaki, dwa budynki bliźniacze z lat 30 XX w. przy ulicy Trawniki 10, 12, 14, 16, 18, 20, 22, 24, 26, - budynki inwentarsko - gospodarcze;

5) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 4 lit. a - lit. d dopuszcza się roboty budowlane związane z utrzymaniem obiektów w dobrym stanie technicznym;

6) dla obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 4 lit. e - lit. i ustala się:

a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,

b) z zastrzeżeniem pkt 6 lit. a dopuszcza się rozbudowę, przebudowę i remont budynków pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych.

2. Ustala się granice: 1) strefy „B” - pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmującej:

a) historyczny układ ruralistyczny wsi Nędza w typie ulicówki z kościołem parafialnym, budynkami towarzyszącymi oraz cmentarzem i budynkiem plebanii,

b) zespół tzw. domów celnych z 1925 r. przy ulicy Mickiewicza - układ urbanistyczny usytuowanych

na planie czworoboku budynków mieszkalnych i gospodarczych połączonych przewiązką,

c) zespół budynków kolejowych wraz ze stacją PKP Nędza, budynki mieszkalne przy ulicy Pocztowej, budynki stacyjne przy ulicy Jesionowej oraz budynek lokomotywni,

d) zespoły budynków mieszkalnych - domów celnych z 1923 roku, przy ulicy Jesionowej,

e) zespoły budynków mieszkalnych - domów celnych z 1924 roku, przy ulicy Dworcowej,

f) zespół budynków dawnego folwarku Trawniki - zabudowę mieszkalną i gospodarczą z 2 poł. XIX i początku XX wieku, budynki mieszkalne (rządcówka, dawne czworaki, dwa budynki bliźniacze z lat 30-tych XX wieku) oraz budynki gospodarcze (stodoła, warsztaty, kuźnia, chlewnia i obora),

g) historyczny układ ruralistyczny ulicy Rogol z zachowaną w dużym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX wieku;

2) strefy "W" - ochrony archeologicznej obejmującej południową część wsi jako teren szczególnego nagromadzenia stanowisk archeologicznych związanych ze śladami osadnictwa w miejscu pierwotnej lokalizacji wsi;

3) strefy "OW" - obserwacji archeologicznej obejmującej obszar w promieniu 150 m od centrum stanowisk archeologicznych o numerach 100-40/9-16.

4) strefy „E” - ochrony ekspozycji, obejmujące:

a) panoramę wsi z bryłą kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej - widok w kierunku północnym z ulic: Gliwickiej i Sienkiewicza, w kierunku południowo-wschodnim z ulic: 1 Maja, Rogol i Wiejskiej,

b) otoczenie kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej w Nędzy, widok na bryłę kościoła z ulic Jana Pawła II i Sobieskiego,

c) panoramę wsi Nędza z bryłą kościoła parafialnego p.w. Matki Boskiej Różańcowej - widok w kierunku południowo - wschodnim z ulic 1 Maja, Rogol i Wiejskiej,

d) panoramę obejmującą założenie dawnego folwarku Trawniki z ulicy Kanałowej w kierunku wschodnim,

e) panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika od strony północnej i wschodniej z ulicy Powstańców Śląskich;

5) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „B” ustala się:

a) nakaz:

- konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,
- ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni,
- utrzymania historycznego rozmieszczenia placów,
- nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej poprzez zastosowanie dachów dwuspadowych ze spadkiem połaci dachowych od 30° do 45°,

b) zakaz tworzenia nowych dominant układu przestrzennego;

6) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „W” - ochrony archeologicznej i „OW” - obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych;

7) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach stref „E” ustala się:

a) ochronę widoków, przedpola widokowego oraz ekspozycji i panoram historycznych jednostek osadniczych wraz z charakterystycznymi dominantami w krajobrazie,

b) zakaz lokalizacji nowych budynków oraz zieleni wysokiej w sposób ograniczający ekspozycję krajobrazu.

3. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/17-21.

4. Ustala się granice obszaru wymagającego rehabilitacji kolejki wąskotorowej Gliwice - Racibórz wraz z budynkiem stacji Mała Nędza przy ulicy Gliwickiej 46, układem torów i budowlami inżynierskimi.

5. Rehabilitacja, o której mowa w ust. 4 związana będzie z inwestycjami infrastrukturalnymi w dziedzinie transportu i komunikacji oraz rewitalizacji obiektów znajdujących się w granicach rehabilitacji.

6. Na obszarze objętym planem nie występują dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Szymocice. Uchwała Nr XXV-155-2016 z dnia 14 marca 2016 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej:

1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji

zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:

- a) zespół domów celnych z lat 20-tych XX w. przy ulicy Wiejskiej 43-45,
- b) kaplica neogotycka p.w. Matki Boskiej z pocz. XX w. przy ulicy Gliwickiej 24,
- c) kapliczka drewniana z poł. XX w. z polichromowaną figurą Jana Nepomucena przy ulicy Wiejskiej naprzeciw nr 16;

2) zakres ochrony obiektów, o których mowa w ust. 1 obejmuje:

- a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,
- b) zakaz:
 - rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów,
 - lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,
 - sytuowania masztów;
- c) z zastrzeżeniem pkt 2 lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 1 pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych;

3) ustala się nakaz ochrony kaplicy drewnianej o konstrukcji słupowej z początku XIX w. przy ul. Gliwickiej, jako obiektu zabytkowego, podlegającego ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu;

4) dla ochrony obiektu wymienionego w pkt 3 dopuszcza się roboty budowlane związane z utrzymaniem obiektu w dobrym stanie technicznym.

2. Ustala się granice:

- 1) strefy „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej obejmujące:
 - a) historyczny układ ruralistyczny wsi z zachowaną w dużym stopniu tradycyjną zabudową siedliskową z licznymi przykładami budownictwa mieszkalnego i gospodarczego z końca XIX i początku XX wieku,
 - b) zespół budynków mieszkalnych wraz z zabudową gospodarczą z lat 20-tych XX wieku - tzw. domy celne przy ul. Wiejskiej;
- 2) z zastrzeżeniem §5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „B” ustala się:
 - a) nakaz:
 - konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy,
 - ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni, - utrzymania historycznego przebiegu dróg i rozmieszczenia placów,
 - dostosowanie lokalizacji nowej zabudowy do historycznego układu przestrzennego,
 - nawiązanie architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej poprzez zastosowanie dachów dwuspadowych ze spadkiem połaci dachowych od 30° do 45°,
 - b) zakaz tworzenia nowych dominant układu przestrzennego.
3. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/22, 100-40/23.
4. Ustala się granice obszaru wymagającego rehabilitacji kolejki wąskotorowej Gliwice – Racibórz wraz z układem torów i budowlami inżynierskimi.
5. Rehabilitacja, o której mowa w ust. 4 związana będzie z inwestycjami infrastrukturalnymi w dziedzinie transportu i komunikacji oraz rewitalizacji obiektów znajdujących się w granicach rehabilitacji.
6. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

Miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego Gminy Nędza dla obszaru sołectwa Zawada Książęca. Uchwała Nr XLVII-264-2017 z dnia 9 marca 2017 r.

§ 7. 1. Ustala się następujące zasady ochrony dziedzictwa kulturowego i zabytków oraz dóbr kultury współczesnej.

- 1) ustala się nakaz ochrony następujących obiektów proponowanych do wpisu do gminnej ewidencji zabytków i podlegających ochronie na zasadach ustalonych przepisami niniejszego planu:
 - a) kościół parafialny rzymsko-katolicki p.w. św. Józefa Robotnika z lat 1954-1956 r., przy ulicy Raciborskiej 43,
 - b) cmentarz parafialny z około 1870 r., przy skrzyżowaniu ulic Raciborskiej i Okrężnej,
 - c) szkoła z 1900 r., przy ulicy Szkolnej 2;
- 2) zakres ochrony obiektów, o których mowa w ust. 1 pkt 1 obejmuje:
 - a) nakaz zachowania geometrii i spadku dachu, detali architektonicznych elewacji, o ile występują,
 - b) zakaz:
 - rozbudowy i nadbudowy istniejących obiektów, - lokalizacji reklam, za wyjątkiem szyldów, jako

elementów zewnętrznej informacji wizualnej na ścianach budynków na wysokości ich parterów,
 - sytuowania masztów,
 c) z zastrzeżeniem pkt 2 lit. a i lit. b dopuszcza się przebudowę i remont budynków, o których mowa w pkt 1, pod warunkiem zastosowania tradycyjnych materiałów budowlanych oraz wymianę okien na plastikowe z zachowaniem podziałów okiennych,
 d) w przypadku konieczności spowodowanej udokumentowanym, złym stanem technicznym zabytków architektury i budownictwa oraz utratą ich wartości zabytkowych dopuszcza się rozbiórkę tych obiektów zgodnie z przepisami odrębnymi.

2. Ustala się granice:

1) strefy „B” – pośredniej ochrony konserwatorskiej, obejmujące historyczny układ ruralistyczny wsi z kościołem parafialnym p.w. św. Józefa Robotnika z charakterystycznym układem zabudowy siedliskowej z końca XIX i początku XX wieku;

2) strefy „OW” - obserwacji archeologicznej, obejmujące:

a) teren starego cmentarza przy ulicy Raciborskiej z 1870 r. z drewnianą bramą wejściową, krzyżami nagrobnymi, kamienną Pietą, kamiennym krzyżem Boża Męka oraz zbiorowymi mogiłami kamiennymi,

b) obszar ochrony stanowiska archeologicznego Nr 100-40/83 AZP pokazanego na rysunku planu wraz z otoczeniem w promieniu 150 m od centrum stanowiska;

3) strefy „E” - ochrony ekspozycji, obejmujące:

a) rozległą panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika od strony północnej i wschodniej (widok z ul. Powstańców Śląskich w Trawniskach),

b) ciąg widokowy z ul. Odrzańskiej w Ciechowicach w kierunku południowym na panoramę wsi Zawada Książęca z sylwetą kościoła parafialnego p.w. św. Józefa Robotnika,

c) ciąg widokowy z ulicy Wyzwolenia w Łęgu w kierunku północnym na sylwetę kościoła p.w. św. Józefa Robotnika w Zawadzie Książęcej;

4) strefy „K” - ochrony krajobrazu, obejmujące:

a) rozległy obszar terenów otwartych (pól uprawnych, łąk, pastwisk, zbiorników wodnych) pomiędzy Odrą a rezerwatem przyrody „Łęczczok” z elementami krajobrazu naturalnego i kulturowego, stanowiący część historycznej kompozycji krajobrazowej związanej z rozwojem przestrzennym jednostek osadniczych: wsi Łęg, Zawada Książęca oraz pomocniczego gospodarstwa folwarcznego Orzeszków,

b) teren starego cmentarza przy ulicy Raciborskiej z 1870 r. z drewnianą bramą wejściową, krzyżami nagrobnymi, kamienną Pietą, kamiennym krzyżem Boża Męka oraz zbiorowymi mogiłami kamiennymi;

5) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „B” ustala się:

a) nakaz: - konserwacji i rewitalizacji istniejącej zabudowy z zachowaniem charakteru i skali istniejącej zabudowy, - ochrony i utrzymania oraz uzupełnienie istniejącego układu zieleni, - utrzymania historycznego rozmieszczenia placów, - nawiązania architektury nowych obiektów do form zabudowy istniejącej,

b) zakaz tworzenia nowych dominant w krajobrazie;

6) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „OW” obserwacji archeologicznej roboty ziemne mogą podlegać ograniczeniom, związanym z koniecznością przeprowadzenia badań archeologicznych zgodnie z przepisami odrębnymi dotyczącymi ochrony zabytków archeologicznych;

7) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „E” ustala się:

a) ochronę widoków, przedpola widokowego oraz ekspozycji i panoram historycznych jednostek osadniczych wraz z charakterystycznymi dominantami w krajobrazie,

b) zakaz lokalizacji nowych budynków oraz zieleni wysokiej w sposób ograniczający ekspozycje krajobrazu;

8) z zastrzeżeniem § 5 ust. 1 pkt 4 w granicach strefy „K” ustala się:

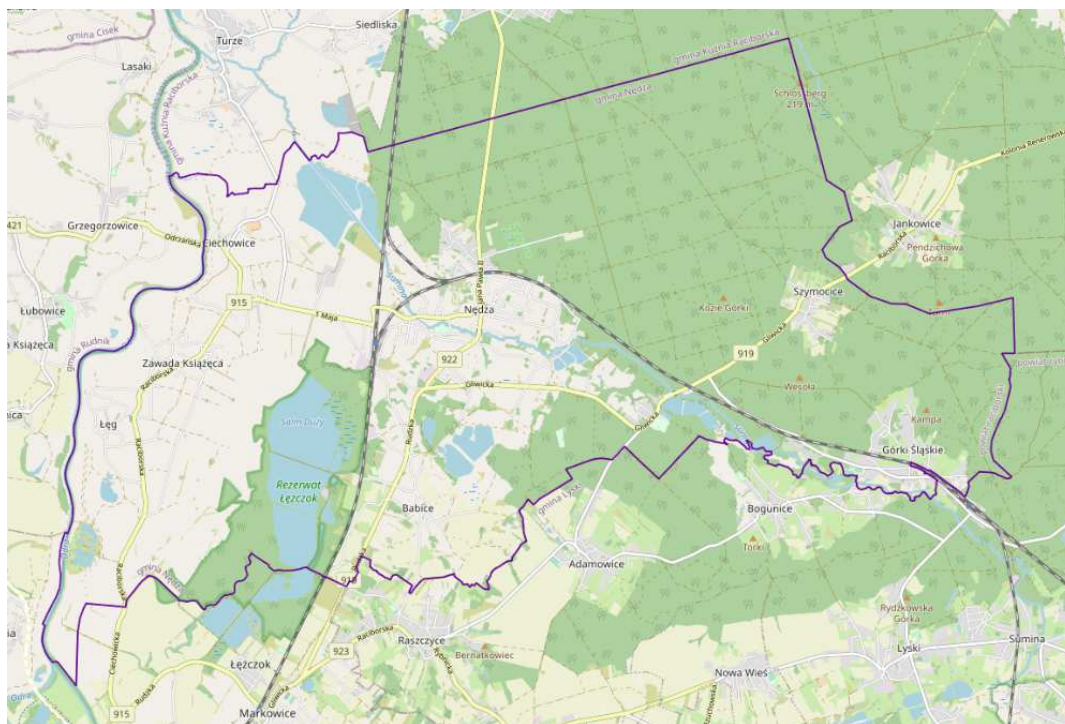
a) nakaz zachowania elementów przyrodniczych, takich jak zespoły zieleni, aleje drzew, ciek naturalne, kanały, źródła, stawy,

b) pozostawienie terenów, jako terenów otwartych pełniących funkcje rekreacyjne.

3. Na obszarze objętym planem występują stanowiska archeologiczne archiwalne, bez znanej lokalizacji o numerach 100-40/84-87. 4. Na obszarze objętym planem nie występują obiekty wpisane do rejestru zabytków Województwa Śląskiego oraz dobra kultury współczesnej.

5.2 Zasoby dziedzictwa i krajobrazu kulturowego gminy

5.2.1 Charakterystyka gminy

Ryc. 1. Mapa Gminy Nędza (źródło: http://mapa.inspire-hub.pl/#/gmina_nedza).

Gmina Nędza leży w środkowo-zachodniej części województwa śląskiego w górnym biegu rzeki Odry, w północno-zachodniej części powiatu raciborskiego. Pod względem podziału fizyczno-geograficznego południowa część gminy przynależy do Kotliny Raciborskiej (Nizina Śląska) wraz ze stawami rybnymi i miejscowościami Lęg, Zawada Książęca i Ciechowice oraz terenem wsi Nędza, natomiast wschodnia część położona jest na Płaskowyżu Rybnickim (Wyżyna Śląska).

Gmina zajmuje obszar 5 714 km², składa się na nią 7 sołectw: Nędza, Ciechowice, Zawada Książęca, Lęg, Babice, Szymocice oraz Górki Śląskie. Liczba mieszkańców wynosi ok. 7 385 tys. osób (wg danych z 2020 r.).

Obszar Gminy charakteryzuje się dużą różnorodnością biologiczną oraz posiada bardzo wysokie walory przyrodniczo-krajobrazowe, związane z występowaniem rozległych obszarów leśnych. Naturalnymi ramami krajobrazowymi jest dolina rzeki Odry oraz chroniony kompleks Lasów Rudzkich (Park Krajobrazowy), na które w wyniku działalności człowieka nałożyły się osie komunikacyjne w postaci dwóch linii kolejowych (Racibórz - Kędzierzyn i Rybnik - Kędzierzyn) oraz dróg wojewódzkich, wszystkie spotykające się w Nędzy.

Dominującym krajobrazem w gminie jest krajobraz leśny, który jest elementem **Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich**. Praktycznie cały obszar gminy (z wyjątkiem granicznej rzeki Odry) leży w jego granicach. Same kompleksy leśne stanowią prawie połowę powierzchni gminy: w północno-wschodniej części Lasy Rudzkie, w południowo-zachodniej części lasy otaczające stawy rybne, stanowiące **Rezerwat Przyrody „Łęczok”**. Cały Park obejmuje obszar 493,87 km². Ochroną prawną objęto zwarte połączenie lasów rudzkich i pszczyńskich, łąki i nieużytki towarzyszące gęstej sieci rzecznej, a także stawy rybne oraz inne elementy przestrzenne, bezpośrednio lub pośrednio związane z zapoczątkowaną tu 750 lat temu działalnością Zakonu Cystersów. Wzajemne przenikanie się elementów przyrodniczych i kulturowych stanowi charakterystyczną cechę tego obszaru. Dominują tu drzewostany sosnowe, rosnące na siedliskach borowych, wykształconych na glebach bielicowych, ale także wprowadzone sztucznie na siedliska żyznych lasów liściastych. Wykaz objętych ochroną ścisłą roślin naczyniowych Parku obejmuje współcześnie 47 gatunków. Natomiast fauna kręgowców Parku liczy 14 gatunków płazów, 6 gadów,

236 ptaków oraz 56 ssaków. Spośród ptaków 154 gatunki należą do awifauny lęgowej, a pozostałe to gatunki przelotne, zimujące bądź zalatujące przypadkowo.

Najbogatszym przyrodniczo terenem w obrębie Parku, i jednocześnie w większości leżącym w granicach gminy Nędza, jest kompleks leśno-stawowy „Łęczczok”, będący obecnie jedynym rezerwatem w granicach Parku. Ochronę prawną wprowadzono w celu zachowania starorzecza Odry, wielogatunkowego lasu lęgowego, alei zabytkowych drzew uformowanych wzdłuż grobli, stanowisk rzadkich roślin oraz ochrony miejsc lęgowych ptactwa. Obszar ten należy również do ogólnoeuropejskiej sieci Natura 2000.

Obok walorów przyrodniczych, ważnym powodem utworzenia Parku była troska o zachowanie materialnych i niematerialnych zabytków kultury regionu, nawiązując do dawnych tradycji zakonu Cystersów, który wielką wagę przykładał do świadomej i celowej gospodarki swoimi majątkami i kształtowania tegoż krajobrazu, z jego naturalnymi i antropogenicznymi komponentami. Na terenie gminy Nędza pamiątką budownictwa cysterskiego jest tzw. dworek myśliwski z 1781 r., czyli już z końcowego okresu działalności Cystersów, wybudowany w sąsiedztwie stawów hodowlanych, dziś należących do Rezerwatu „Łęczczok”. Niestety obecnie obiekt jest w bardzo złym stanie technicznym.

Rezerwat jest zdecydowanie najcenniejszym przyrodniczo miejscem w gminie, jedna z nielicznych ostoj naturalnej roślinności w dolinie górnej Odry z wyjątkową w skali kraju awifauną (drugie miejsce pod względem liczby gatunków ptaków w kraju).

Obecny teren rezerwatu już od XIII w. związany był z gospodarką stawową uprawianą przez miejscową ludność. Dalszy rozwój następował od XIV w. za sprawą Zakonu Cystersów z Rud, do którego teren ten należał do pocz. XIX w. Cystersi uregulowali istniejące stawy i stworzyli system nowych sztucznych zbiorników regulujących obrzeża Odry budując na nich groble i śluzy. Po kasacie klasztoru cystersów oraz ich majątku w 1810 r. następowały zmiany ze szkodą dla pierwotnej przyrody związane z przebudową stawów i terenów leśnych. Gospodarka rybicka przetrwała zaś do czasów współczesnych.

Rezerwat Łęczczok jest terenem bardzo zróżnicowanym i interesującym pod względem przyrodniczym oraz turystycznym. Liczne stawy wplecione w malowniczy krajobraz naturalnych lasów i sztucznych zadrzewień tworzą dziś niepowtarzalną kompozycję.

Na terenie Gminy występują również obszary rolnicze, rozciągające się głównie w zachodniej jej części, wzdłuż rzeki Odra. Użytki rolne zajmują niecałe 45% jej powierzchni, z czego połowa przypada na grunty orne, reszta na łąki i pastwiska. Gmina Nędza nie jest więc gminą typowo rolniczą, ze względu na małą przydatność do produkcji rolniczej większości występujących tutaj gleb.

Ryc. 2. Mapa rezerwatu przyrody "Łęczczok" (źródło: <https://www.nedza.pl/turystyka/przyroda.html>).

5.2.2 Rys historyczny gminy

Pierwsze osady, które pojawiły się nad Odrą na początku XIV w. to Zawada i Ciechowice. Ziemia raciborska wchodzi wówczas w skład piastowskiego księstwa raciborskiego. W 1532 r. umiera ostatni książę piastowski. Księstwo przejmuje margrabia brandenburski Jerzy Hohenzollern, który w 1512 r. na mocy woli króla czeskiego Władysława Jagiellończyka wygrał spór o sukcesję raciborsko-opolską. Rozpoczyna się okres wojen religijnych. W 1551 r. księstwo przejmują Habsburgowie.

Ziemia raciborska staje się przedmiotem licznych zastawów w kłopotach finansowych i interesach dynastycznych. Po wojnach śląskich, w latach 1741-1763, ziemia raciborska przechodzi pod panowanie pruskie. Zarówno Habsburgowie, jak i Prusacy dążyli do germanizacji miejscowej ludności. Jednak pomimo słabych związków z Rzeczpospolitą mieszkańcy Nędzy i okolicznych wsi oparli się naciskowi germanizacji. W 1918 r. odżyły nadzieje przyłączenia ziemi raciborskiej do odrodzonej Polski. Wybory do rad gminnych w 1919 r. wygrali Polacy. O ostatecznym losie Górnego Śląska miał zadecydować plebiscyt. Wynik plebiscytu był dla Polaków mniej korzystny w porównaniu z wyborami gminnymi. 20 marca 1921 r. odbyły się wybory: 1379 głosów za Polską, natomiast 1648 za Niemcami. 3 maja 1921 r. wybuchło III powstanie śląskie. Po początkowym entuzjazmie i sukcesach IV Raciborskiego Pułku Piechoty Wojsk Powstańczych nastąpił czas walk wzdłuż Odry, a później ustaliła się linia demarkacyjna na osi Rudy - Brzeziny. 7 lipca 1921 r. zakończono walki. Postanowieniem Ligi Narodów teren obecnej gminy Nędza znalazł się na granicy polsko-niemieckiej, po stronie niemieckiej. Przypominają o tym fakcie tzw. domy celne w Nędzy i w Górkach Śląskich.

29 stycznia 1945 r. oddziały armii radzieckiej dotarły do Zawady Książęcej nad Odrą. Rozpoczęły się uciążliwe walki niemiecko-radzieckie o przyczółek na prawym brzegu Odry, w rejonie Ciechowice - Podlesie. Do końca marca 1945 r. wsie obecnej gminy Nędza leżały na linii frontu. Wiele domostw legło w gruzach.

Po wojnie na terenie ówczesnego województwa śląsko-dąbrowskiego powołano Zarząd Gminy w Markowicach, do którego należała również wieś Nędza. W 1950 r. w wyniku reformy administracyjnej, Nędza znalazła się na terenie nowo utworzonego województwa opolskiego. W 1957 r. zlikwidowano gminę, a na ich miejsce powołano Gromadzkie Rady Narodowe i taką właśnie Radę utworzono również we wsi Nędza. Po ponownej reorganizacji systemu administracyjnego, 1 stycznia 1973 r. powstała gmina Nędza w powiecie raciborskim, w której skład wchodziły wsie: Nędza, Babice, Szymocice, Górki Śląskie, Zawada Książęca, Łęg i Ciechowice. W 1975 r. gminę z pozostałymi miejscowościami ziemi raciborskiej wyłączono z województwa opolskiego i przyłączono do województwa katowickiego. W wyniku reformy samorządu terytorialnego, dokonanej w 1999 r., gminę przyłączono do województwa śląskiego. Na podstawie Uchwały Rady Gminy (nr VII/34/99 z dnia 3 lutego 1999 r.) gmina Nędza przystąpiła do Stowarzyszenia Gmin Dorzecza Górnej Odry, z siedzibą w Raciborzu.

5.2.3 Krajobraz kulturowy oraz zabytki o najwyższym znaczeniu dla gminy

Krajobraz kulturowy to niepowtarzalne, indywidualne oblicze miejsca, którego wizerunek jest syntezą elementów przyrody, klimatu i ukształtowania terenu oraz zachodzących na tym terenie procesów politycznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, związanych z aktywnością człowieka. Ujawnia się poprzez dziedzictwo materialne, kształtujące krajobraz przyrodniczy na przestrzeni dziejów oraz dziedzictwo niematerialne - zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są przekazywane z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzane przez ludzi w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Krajobraz kulturowy jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Ochrona dziedzictwa kulturowego, które należy przekazać przyszłym pokoleniom, jest najistotniejszym czynnikiem kształtowania tożsamości i osobowości mieszkańców, by mogli identyfikować się ze swoim miastem i siedliskiem oraz zrozumieć jego historię.

UKŁADY RURALISTYCZNE

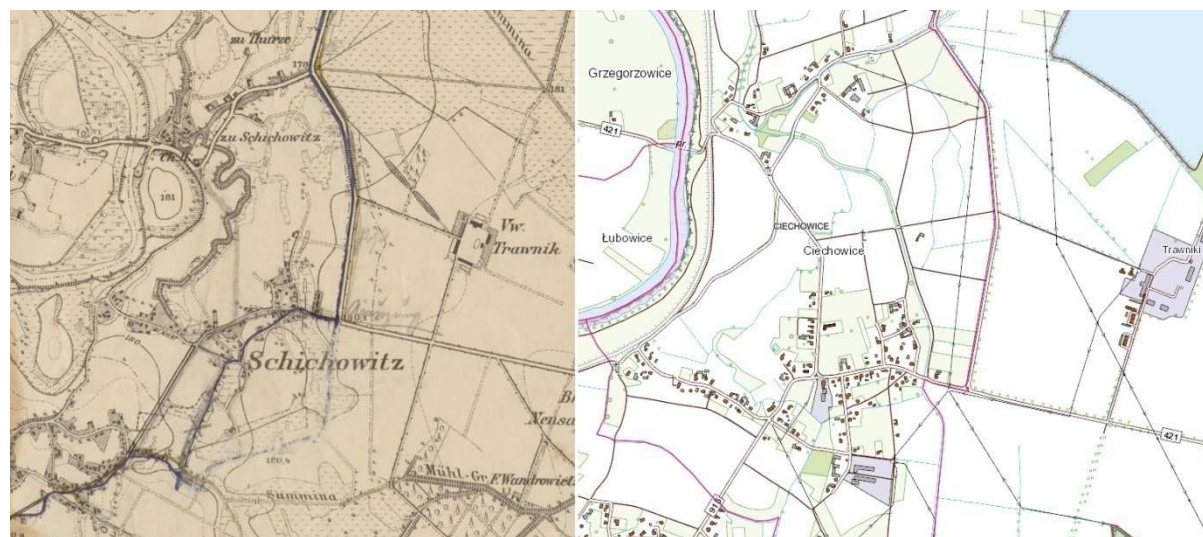
Pomimo stosunkowo dużego stopnia przekształceń (przebudowań, rozbiórek) substancji zabytkowej, część wsi Gminy Nędza zachowało swój dawny układ przestrzenny.

Babice

Jest to zwarta wieś położona na krawędzi Płaskowyżu Rybnickiego, opadającego ku dolinie Odry, przy trakcie z Rud do Raciborza. Założona została prawdopodobnie w XIV w., choć w dokumentach nazwa Babice pojawia się w 1531 r. (nazwa Babice wywodzi się od nazwy właściciela: Baby). W 1712 r. właścicielem wsi był hrabia Sobek. Jego dobra wchodziły w skład klucza raciborskiego i obejmowały folwarki Trawniki i Kępę (dzisiaj: Kępek), leśnictwo Łączek (dzisiaj: Łęczczok), stawy rybne Babiczak o powierzchni 2000 mórg. Ówczesny folwark Kępa należy lokalizować w obecnym rezerwacie przyrody Łęczczok nad stawem Babiczak. W końcu XIX w. był to wzorowy majątek z piękną bażantarnią.

Ryc. 3. Babice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) Babice, stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 4. Ciechowice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ciechowice

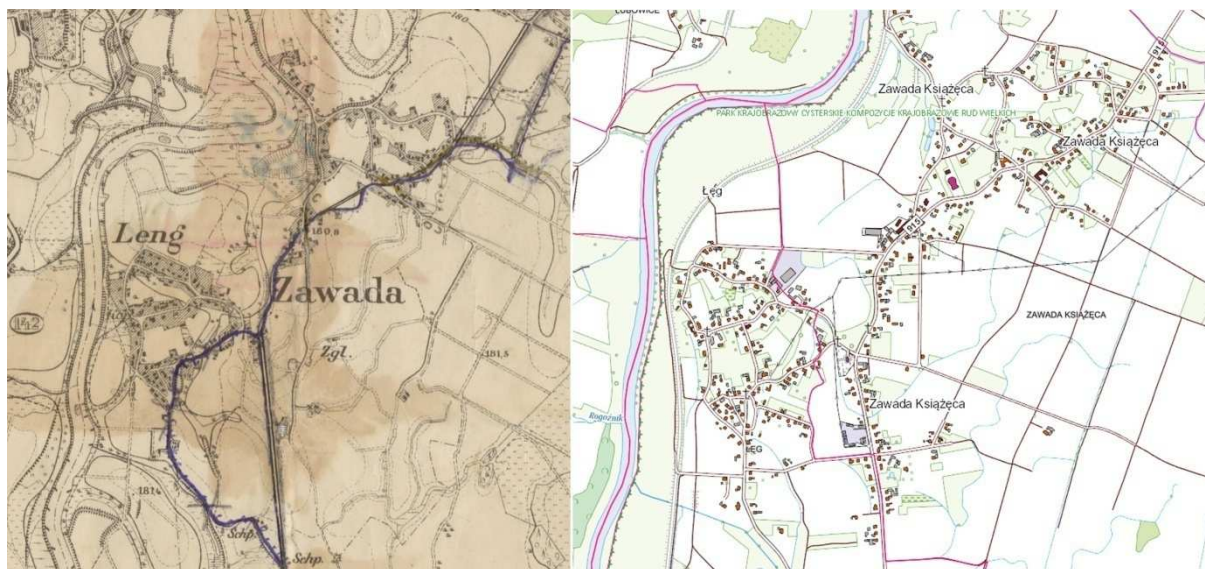
Wieś położona jest na prawym brzegu Odry, naprzeciw Łubowic. Pierwsza wzmianka o miejscowości pochodzi z 1292 r., w której to mówi się o powinnościach wójta z „Czechowicz”. W materiałach datowanych na 1531 r. występuje wieś Czykowitze, a w 1920 r. nazwa wsi przyjmuje formę Szychowice. Obecna nazwa, czyli Ciechowice pojawia się w 1945 r. W końcu XIX w. wieś obejmowała obszar 200 mórg roli, 5 mórg ogrodów i 21 mórg łąk. Obecnie na Odrze czynna jest przeprawa promowa pomiędzy Ciechowicami i Grzegorzowicami, gdyż podczas II wojny światowej istniejący w tym rejonie most na Odrze został wysadzony w powietrze.

Górki Śląskie

Wieś położona wśród lasów, przy linii kolejowej Nędza - Rybnik, na prawym brzegu rzeki Suminy. Pierwsza wzmianka o wsi, w której pojawia się nazwa Gurky, pochodzi z 1642 r. W XIX w. istniał już folwark Górek należący do majątku Suminiec (dawna nazwa Suminy). Obejmował on obszar 2000 mórg lasu i 756 mórg roli. We wsi było 53 gospodarzy, czynna była szkoła, młyn i tartak. W latach 1980-86 zbudowano przy ul. Ofiar Oświęcimskich 5, kościół parafialny pw. Dobrego Pasterza.

Ryc. 5. Górki Śląskie: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 6. Łęg oraz Zawada Książęca: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Łęg

Jest to zwarta wieś położona na prawym brzegu Odry. Pierwsza wzmianka pojawiła się w 1370 r. i brzmiała następująco: „ultra Langanam versus Odrum”. W 1532 r. wystawiono dokumenty z nazwami Lug i Lenge, odnoszącymi się do dzisiejszego Łęgu. W końcu XIX w. we wsi było 76 gospodarzy i 466 mieszkańców, a jej obszar obejmował 414 mórg ziemi ornej.

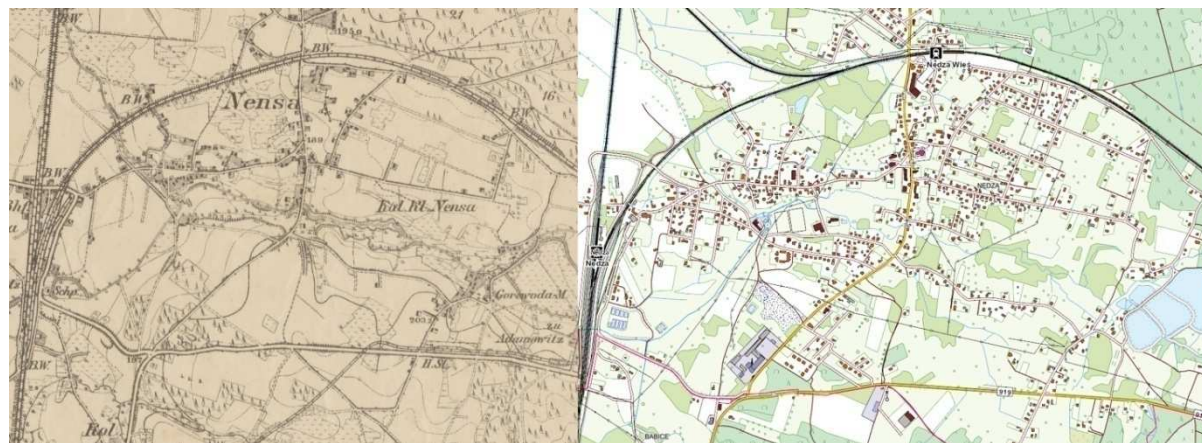
Nędza

Obecnie jest to rozległa wieś położona nad rzeką Suminą. Do XVI w. okoliczne lasy w jej sąsiedztwie opisywane były jako „siedziba niedźwiedzi i wilków”. W pobliżu chaty gajowego w 1620 r. baron Hans Freiherr von Mettich urządził gorzelnię i założył osadę, zwaną Bogata Nędza (do końca XVII w. określenie „bogata” oznaczało „pod opieką Boga”). W odległości 1/5 mili w kierunku północno-wschodnim założył drugą osadę, zwaną Mała Nędza. Osada rozrastała się i pod koniec XIX w. obejmowała 680 mórg ziemi, 38 mórg ogrodów, 140 mórg łąk i 80 mórg nieużytków.

Rozwój wsi związany był z budową linii kolejowych. Już w 1847 r. powstała linia z Koźła do Bogucina przez Nędzę i Racibórz, a w 1850 r. odgałęzienie z Nędzy do Katowic przez Rybnik. Węzeł

kolejowy w Nędzy uzupełniła w 1902 r. linia kolejki wąskotorowej z Trynku do Raciborza Płoni. Od 1832 r. w Nędzy czynna była szkoła powszechna, a w 1939 r. Ernest Exner zbudował roszarnię lnu. W 1909 r. powołana została do życia Ochotnicza Straż Pożarna, która istnieje w Nędzy do dzisiaj. Z roku na rok przybywało też mieszkańców wsi, w 1830 r. w Nędzy mieszkało 376 osób, w 1943 r. było ich już 2630, obecnie wieś liczy około 3500 mieszkańców. Od 1973 r. jest siedzibą gminy.

Nazwa wsi zmieniała się wielokrotnie i przyjmowała formy Nendza, Nensa, od 1936 r. Buchenau i od 1945 r. Nędza.

Ryc. 7. Nędza: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 8. Szymocice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Szymocice

Mała wieś położona wśród lasów przy traktzie z Rud do Raciborza. Założona została ok. 1300 r. jako Samotitz. W dokumencie pochodzącym z 1450 r. widnieje zapis Ssamoticzom, odnoszący się do wsi. W 1532 r. pojawia się nazwa Schamotzitz, która w 1845 r. zmienia się na Schymotzytz. Obecnie stosowana nazwa Szymocice obowiązuje od 1945 r. Etymolodzy wywodzą nazwę wsi od niejakiego Samoty (znanego w 1425 r.). W końcu XIX w. wieś liczyła 158 mieszkańców, stało w niej 25 domów, a do jej obszaru należały jedynie 54 hektary ziemi (w tym 44 hektary roli).

Zawada Książęca

Rozległa wieś położona na prawym brzegu Odry. Zawadę założono w 1310 r., prawdopodobnie jako osadę przy drodze do pobierania myta. W 1885 r. we wsi było 110 budynków mieszkalnych, a liczba mieszkańców wynosiła 640 (katolików). Do wsi należało 253 ha ziemi, a do folwarku 147 ha. W okresie międzywojennym powstał pomysł budowy nowego kościoła, jednak dopiero po wojnie doczekał się on realizacji. Kościół parafialny pw. św. Józefa Robotnika zbudowano w latach 1954-56 staraniem ks. Ewalda Pelki.

OBIEKTY SAKRALNE

Architekturę sakralną na terenie Gminy Nędza reprezentuje trzy kościoły rzymskokatolickie w miejscowości Babice, Nędza oraz Zawada Książęca. Świątynie pełnią rolę dominant architektonicznych w obrębie historycznych układów przestrzennych. Charakteryzuje je najbogatsza forma architektoniczna. Wszystkie zabytki sakralne są w stanie bardzo dobrym i dobrym.

Do zabytków sakralnym należy również budynek dawnego żeńskiego klasztoru ss. Służebniczek NMP w Nędzy, który obecnie pełni funkcję przedszkola.

Tabela 2. Obiekty sakralne na terenie Gminy Nędza.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Fotografia
1.	Babice ul. Wiejska	Kościół rzym.-kat. pw. Św. Anny	1937-1939	
2.	Nędza ul. Jana Pawła II	Kościół parafialny rzym.-kat. pw. MB Różańcowej	1908 r., rozb. 1929 r., przeb. 1945-48	
3.	Zawada Książęca ul. Raciborska	Kościół parafialny rzym.-kat. pw. Św. Józefa Robotnika	1954-1956	
4.	Nędza ul. Mickiewicza 53	Budynek klasztoru ss. Służebniczek NMP, ob. Przedszkole	1919 r., przeb. l. 60 XX w., XX/XXI w.	

Babice. Kościół pw. św. Anny. Kościół zbudowany w latach 1937-39. Posiada symetryczny, regularny rzut zbliżony kształtem do litery T. Prezbiterium skierowane na pñ., zamknięte prosto, połączone z prostokątną nawą i bocznymi aneksami, występującymi przed lica ścian nawy. Oś symetrii akcentowana od pñd. kwadratową, 5-kondygnacyjną wieżą, poprzedzoną kwadratową kruchtą. Dachy dwuspadowy, pulpitarne i brogowe. Otwory z zamknięciami pełnołukowymi. Budowla prezentuje surowy i oszczędny styl, nawiązujący do tendencji modernistycznych.

Nędza. Kościół parafialny pw. Matki Bożej Różańcowej. Kościół powstał w 1908 r. jako kościół filialny parafii w Markowicach, a w 1929 r. został rozbudowany w stylu neobarokowym. Po

zniszczeniach dokonanych w 1945 r., remont świątyni trwał do 1948 r. Budowniczym kościoła był ks. Alojzy Reif, proboszcz parafii św. Jadwigi w Markowicach. Kościół jest świątynią murowaną, potynkowaną, trójnawową. Posiada prosto zamknięte prezbiterium, koliste i półkoliste okna, obramione wejścia. Od strony zachodniej znajduje się czworoboczna, trójkondygnacyjna wieża, zwieńczona cebulastym hełmem z krzyżem. Powyżej półkolistego portalu, z kłamrowym obramowaniem, widać owalne okno. Partia dzwonnicy zwieńczona jest falistym gzymsem. Nad nawą góruje czworoboczna wieżyczka sygnaturki z cebulastym hełmem i krzyżem. Dwuspadowy dach świątyni (nad prezbiterium trójpołaciowy), z powiekami i lukarną, oraz hełmy wieży i wieżyczki, pokryte są blachą miedzianą (wcześniej dach pokryty był dachówką). Wewnątrz kościoła znajduje się neobarkowy ołtarz główny z trójdzielną nastawą. W centralnej jego części znajduje się obraz Matki Boskiej z Dzieciątkiem, wręczającej różaniec św. Dominikowi. W skrzydłach, na konsolach, usytuowano rzeźby św. Jana Chrzyciela i św. Jadwigi Śląskiej, a w zwieńczeniu Głorię i aniołki. Ołtarze boczne poświęcone są Sercu Pana Jezusa (obraz Serca Pana Jezusa jest nieznanego autorstwa), Krzyżowi Świętemu i św. Józefowi (XX-wieczna drewniana rzeźba świętego).

Zawada Książęca. Kościół parafialny pw. św. Józefa Robotnika. Kościół zbudowany w latach 1954-1956. Monumentalna, rozłożysta budowla, murowana, tynkowana, złożona z prostokątnej nawy, połączonej z półkoliście zamkniętym prezbiterium z niższym obejściem, nakrytymi wspólnym ceramicznym dachem dwuspadowym, przechodzącym w stożkowy. Przy prezbiterium para symetrycznych aneksów bocznych, przy fasadzie, częściowo wbudowana w korpus. Kwadratowa 6-kondygnacyjna wieża z ażurową ostatnią kondygnacją, nakryta cebulastym hełmem z latarnią. Nad prezbiterium mała sygnaturka. Ściany nawy rozczłonkowane pełnołukowymi arkadowymi niszami. Otwory z zamknięciami pełnołukowymi.

Nędza. Budynek klasztoru ss. Służebniczek NMP, ob. Przedszkole. Obiekt wybudowany w 1919 r., przebudowany w latach 60-tych XX w. oraz na przełomie XX/XXI w. Budynek na rozczłonkowanym nieregularnym rzucie, z charakterystyczną cylindryczną wieżą od północy. Dwukondygnacyjny, z jednokondygnacyjnymi przybudówkami, nakryty dachami wielopołaciowymi i dachem stożkowym nad wieżą. Murowany i tynkowany, o gładkich ścianach artykułowanych tylko prostokątnymi otworami.

CMENTARZE

Na terenie Gminy Nędza istnieje kilka cmentarzy. W Babicach założony w latach 30-tych XX w., zlokalizowany jest na płn. - wsch. od kościoła pw. św. Anny. W Górkach Śląskich usytuowany przy drodze Racibórz-Rybnik, również z lat 30-tych XX w., gdzie znajduje się zbiorowa mogiła upamiętniająca ofiary Marszu Śmierci więźniów KL Auschwitz (1945). Cmentarz w Nędzy znajduje się wokół kościoła parafialnego i pochodzi z pocz. XX w. Natomiast najstarszy cmentarz zlokalizowany jest w Zawadzie Książęcej (przy wjeździe do miejscowości Łęg), pochodzi z 1869 r. W centralnej jego części, na prostopadłościennym postumencie stoi kamienna figura Pieta z 1870 r.

Tabela 3. Cmentarze z terenu Gminy Nędza.

L.p.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie
1.	Babice	Cmentarz parafialny	1938 r.
2.	Górki Śląskie	Cmentarz parafialny	1939 r.
3.	Nędza	Cmentarz parafialny	1907 r.
4.	Zawada Książęca	Cmentarz parafialny	1869 r.

OBIEKTY REZYDENCJONALNE

Na terenie Gminy występuje tylko jeden przykład obiektu o charakterze rezydencjonalnym, jest to pałacyk myśliwski w Babicach (rejestr zabytków nr A/1974/72 z 30.11.1972 oraz A/1743/98 z 31.12.1998). Znajduje się na terenie rezerwatu przyrody Łęczczok, w pld. jego części, pomiędzy stawami Ligotnik i Brzeziniak. Wybudowany w 1783 r. przez Zakon Cystersów. Od 1810 r. był w rękach książąt raciborskich, za sprawą kasaty zakonu cystersów. Na początku XX w. w polowaniach

przy dworku brał udział cesarz niemiecki Wilhelm II. W czasie II Wojny Światowej, Niemcy ukryli w nim zbiory archiwum komory książęcej. Po wojnie dworek przekształcono w gajówkę.

Obiekt murowany, na planie prostokąta, z dwutraktowym układem wnętrza. Na skutek posadowienia na wzniesieniu nastąpiło zachwianie wysokości pomieszczeń i ilości kondygnacji - w trakcie przednim obiekt jest jednokondygnacyjny. W trakcie tylnym dwukondygnacyjny. Podpiwniczony z mieszkalnym poddaszem. Na osi parteru sieni z klatką schodową. Po obu stronach sieni dwa duże pomieszczenia, lewe mieści duży kominek i zabytkowe uszakowane drzwi, prawe stylowy piec. W pomieszczeniach poddasza resztki stiukowej dekoracji. Elewacje wzdłużne pięcioosiowe z centralnie ustawionymi kamiennymi portalami. Elewacje boczne oszkarpowane, jedna z dwoma, druga z pięcioma oknami. Okna w obramieniach uszaty. Dach mansardowy z lukarnami.

Obiekt jest przykładem nielicznych domków myśliwskich typu dworkowego w architekturze Śląska opolskiego. Ze względu na czas powstania i walory artystyczne posiada wartość historyczną, artystyczną i zabytkową. Obecnie w stanie ruiny, grozi katastrofą budowlaną, konieczne są prace zabezpieczające.

Fot. 1. Babice. Pałacyk myśliwski.

ZABYTKI TECHNIKI

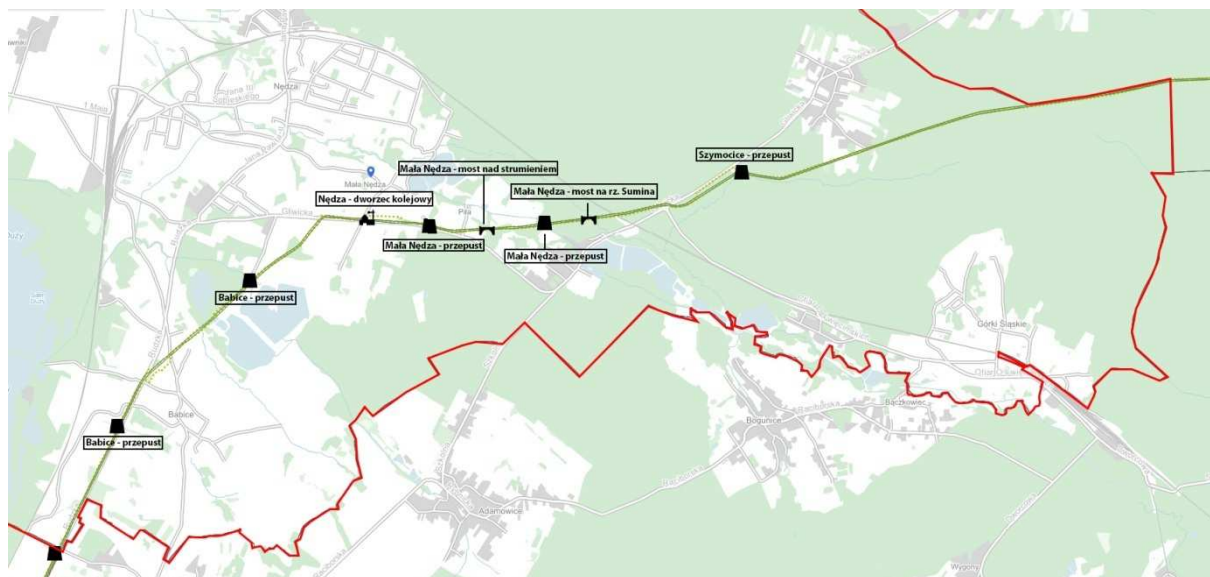
Do zabytków techniki z terenu gminy należą:

Linia kolejki wąskotorowej (rejestr zabytków nr A-1476/92 z 1.03.1993). Kolej wąskotorowa na odcinku Gliwice - Markowice powstała na przełomie XIX i XX w. i funkcjonowała do 1991 r. Ma długość 42 km i przebiega głównie przez tereny rolnicze i leśne. Odcinek Rudy - Markowice powstał w 1901 r. Na terenie gminy Nędza linia przebiega przez miejscowości Szymocice, Nędza i Babice. W Nędzy zachowany jest dworzec kolei wąskotorowej z 1902 r., usytuowany w południowej części wsi, tuż przy zachodniej stronie drogi Racibórz - Rudy. Jest to budynek murowany, o zwartej bryle, parterowy z poddaszem. Elewacje z nietynkowanej cegły urozmaicone są boniowaniem w narożnikach i opaskami wokół okien. W szczytach znajdują się ozdobne elementy snycerskie oraz okrągłe okienka. Ponieważ linia przebiegała nad ciekami wodnymi, konieczne było wybudowanie przepustów oraz mostów rozpiętych nad większymi ciekami. Na terenie gminy są to:

- most nad strumieniem w Małej Nędzy (54,942 km),
- most z 1901 r. na rzece Sumina (54,105 km),
- ceglane, sklepione przepusty: w Babicach (1. ul. Rudzka; 2. w pobliżu ul. Wyrobiskowej), w Małej Nędzy (1. ul. Skośna, 2. pomiędzy mostami) oraz w Szymocicach (na obszarze leśnym).

Kolejka wąskotorowa, będąc świadectwem dawnych sposobów podróżowania, silnie związana ze środowiskiem i krajobrazem Górnego Śląska, stanowi cenny zabytek techniki w skali kraju.

Obecnie stan zachowania linii jest zróżnicowany. Budynek dworca w Nędzy jest nieużytkowany, zaniedbany wymaga bieżących prac remontowych. Odcinki torowisk są w większości słabo zachowane: zdemontowane, zalane asfaltem lub porośnięte trawą. Podobnie zaniedbane są nieużytkowane mosty i przepusty na trasie. Należałoby poddać rewitalizacji linię kolejki w celu utworzenia Parku Kulturowego Kolejki Wąskotorowej, co umożliwiłoby efektywne zarządzanie zabytkiem przy jego złożonej sytuacji własnościowej.

Ryc. 9. Linia kolejki wąskotorowej wraz z budowlami inżynierskimi na terenie Gminy Nędza (mapa: autor na podstawie <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>).

Fot. 2. Nędza. Budynek stacji kolejki wąskotorowej oraz ślad po dawnym torowisku, obecnie pokryte asfaltem (fot. autor).

Pozostałości mostu w Ciechowicach. W latach 80-tych XX w. podjęto decyzję o Ciechowic i Grzegorzowic (gm. Rudnik) mostem. Pierwszy most na rzece Odrze zbudowano pod koniec XIX w. Otwarcie mostu nastąpiło w 1885 r. Obiekt został spalony w 1921 r. podczas działań powstańczych w III powstaniu śląskim. Nową przeprawę mostową w jego miejscu zbudowano w latach 1922-24. Był to betonowy most, składający się z siedmiu łukowych przęseł. Betonowy most został wysadzony 29.01.1945 r. Wycofujące się wojska niemieckie podłożyły ładunki wybuchowe, które odpalono gdy na most wjechały czołgi Armii Czerwonej. Zniszczono główne przęsło mostu, natomiast w latach 50-tych XX w., z rzekomych względów bezpieczeństwa, wysadzono kolejne cztery. Po II wojnie światowej mostu nieodbudowano. W bezpośrednim sąsiedztwie uruchomiono przeprawę promową.

Na terenie gminy Nędza, w miejscowości Ciechowice zachowały się przyczółki, wraz z ponemieckim metalowym szlabanem fortecznym (w pozycji zamkniętej, obydwie słupki są ze sobą spięte stalowymi profilami leżącymi dawniej pod jezdnią (ul. Raciborska), zapadka przytrzymuje ramię, do wystającego elementu była przykręcona podobnego kształtu blacha, zapadkę otwierana kluczem przytrzymuje sprężyna).

Zachowana substancja obiektu świadczy o jego proveniencji i pierwotnym przeznaczeniu. Pozostałości betonowego mostu nad rzeką Odrą to dzieło minionej epoki, które jest ważne dla regionu, ze względu na swoją wartość architektoniczną i historyczną.

Fot. 3. Ciechowice. Pozostałości mostu (fot. autor).

BUDYNKI MIESZKALNE I INNE

Budynki mieszkalne na terenie Gminy Nędza to w większości zabudowa jednorodzinna, zlokalizowana na terenie historycznych układów wiejskich, rzadziej wielorodzinna, tworząca zespoły zabudowy kolejowej (Górki Śląskie, ul. Jasna 7-11) i domów celnych (Szymocice, ul. Wiejska 43-45). Stan ich zachowania jest różny, niektóre budynki wymagają odnowienia elewacji zewnętrznych.

W większości są to obiekty powstałe na przełomie XIX i XX w., murowane i tynkowane, bez charakterystycznych elementów dekoracyjnych (niekiedy występują obramienia okien, podziały ramowe, gzymsy kostkowe, uskokowe obramienia szczytów), często powiązane z zabudową gospodarczą, z którą tworzą skromne zagrody. Jednym z ciekawszych obiektów jest chałupa z ok. 1890 r. w Nędzy przy ul. Mickiewicza 55, będąca jedynym zachowanym przykładem drewnianego budownictwa mieszkalnego z tego terenu. Wzniesiona została w konstrukcji zrębowej, parterowa z użytkowym poddaszem. Szczyt szalowany deskami w układzie poziomym, pod oknami dekoracyjne elementy snycerskie. Dach dwuspadowy, kryty blachą. Stolarka okienna i drzwiowa wymieniona na współczesną, o niehistorycznej formie i materiale.

W Górkach Śląskich znajdują się także leśniczówka z budynkiem gospodarczym z 2 poł. XIX w. (przy ul. Gliwickiej, droga Nędza-Górki Śląskie) oraz budynek nieczynnego młyna wraz z dawnym domem młynarza, ob. wielorodzinnym domem mieszkalnym z 1 poł. XIX w. (ul. Bogunicka 3).

Fot. 4. Ciechowice, ul. Kuźnicka 7, budynek mieszkalny; Górki Śląskie, ul. Bogunicka 3, dawny dom młynarza (fot. autor).

Fot. 5. Górkę Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich 53, budynek mieszkalny; Górkę Śląskie, leśniczówka (fot. autor).

Fot. 6. Nędza, ul. Jesionowa 11, dawny dom celny; ul. Mickiewicza 55, dom mieszkalny (fot. autor).

OBIEKTY UŻYTECZNOŚCI PUBLICZNEJ

Do budynków użyteczności publicznej ujętych w Gminnej Ewidencji Zabytków należą: trzy budynki szkolne (Ciechowice, Górkę Śląskie, Zawada Książęca) oraz dworzec PKP w Nędzy.

Tabela 4. Obiekty użyteczności publicznej z terenu Gminy Nędza.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Fotografia
1.	Ciechowice, ul. Raciborska 35	Szkoła	ok. 1910-1920	
2.	Górkę Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich 57	Szkoła, ob. Zespół szkolno-przedszkolny, im. Jana Pawła II	1905 r.	
3.	Zawada Książęca Ul. Szkolna 2	Szkoła, ob. Zespół szkolno-przedszkolny	1900 r.	

4.	Nędza, ul. Pocztowa	Budynek stacji kolejowej	2 poł. XIX w.	
----	---------------------	--------------------------	---------------	---

Szkoła w Ciechowicach przy ul. Raciborskiej 35 powstała w latach 1910-1920. Tworzy ją zespół połączonych budynków na rzucie zbliżonym do kształtu litery L, murowanych i otynkowanych, o zróżnicowanej wysokości. W części narożnej jednej z nich znajduje się podcień wsparty na kamiennym słupie, z arkadami obramionymi kamieniem.

Szkoła w Górkach Śląskich przy ul. Ofiar Oświęcimskich 57, wybudowana została w 1905 r. na planie litery L. Niższa część-parterowa, z wysokim użytkowym poddaszem, ustawiona jest frontem na południe, wyższa-trzykondygnacyjna, z wejściem od strony zachodniej. W obu częściach otwory okienne i drzwiowe ujęte są ceglanyymi opaskami, a elewacje zdobione ceglanyymi podziałami ramowymi.

Budynek szkolny w Zawadzie Książęcej przy ul. Szkolnej 2 powstał ok. 1900 r. Jest to obiekt murowany z cegły, nietynkowany, parterowy z użytkowym poddaszem. Część zabytkowa założona na planie prostokąta, z trzysiosowym ryzalitem pośrodku elewacji frontowej. W latach 1925 - 1933 działała tu polska szkoła mniejszościowa, do której uczęszczało 11 uczniów, co zostało upamiętnione żeliwną tablicą pamiątkową na ścianie budynku.

Jednym z najbardziej okazałych budynków na terenie gminy jest budynek dworca PKP z 2 poł. XIX w., znajdujący się przy ul. Pocztowej w Nędzy. Posiada rzut wydłużonego prostokąta, o dwuczłonowej bryle. Południowa część dwukondygnacyjna, kryta dachem dwuspadowym, o elewacjach dzielonych gzymsem i z dwuosiosowymi ryzalitami pośrodku. Część północna jest krótsza, jednokondygnacyjna, kryta dachem łamanym, z dwuosiosowymi wybudówkami pośrodku połaci. Budynki murowane z cegły, tynkowane, kryte dachówką. Obiekt jest obecnie nieużytkowany i zaniedbany, wymaga przeprowadzenia prac remontowych.

KAPLICZKI

W Gminnej Ewidencji Zabytków znajduje się 10 kapliczek. Wszystkie prezentują dobry stan zachowania. W większość prezentują jednolity typ budowli murowanych z cegły, tynkowanych, jednokondygnacyjnych, założonych na planie zbliżonym do kwadratu. Ich jednoprzestrzenne wnętrza dostępne jest przez otwór drzwiowy, zamknięty łukiem pełnym lub prostokątny. Elewacja frontowa podkreślona jest szczytem schodkowym (Łęg, kaplica na domniemanym cmentarzu cholerycznym) lub sygnaturką z niewielkim dzwonem (Górki Śląskie, Ciechowice). Dwie kapliczki wzniesione zostały w konstrukcji drewnianej: w Nędzy przy ul. Gliwickiej 72 z 1 poł. XIX w. (ob. 2013 r.) oraz w Szymolicach przy ul. Wiejskiej z 2 poł. XIX w.

Kapliczki przy ul. Gliwickiej 24 w Szymolicach oraz św. Jana Nepomucena przy ul. Okrężnej i pw. NMP przy ul. Saperskiej w Łęgu wzniesiono w stylu neogotyckim. Są one murowane z cegły, a ich elewacje w dekoracyjny sposób łączą białe, tynkowane płaszczyzny z ceglany detalami - obramieniami otworów okiennych i drzwiowych, narożnymi lizenami, sterczynami i fryzem kostkowym. Wewnątrz znajdują się ołtarzyki z figurą świętego lub obrazem, będące obiektem kultu.

Oprócz powyższych, częścią krajobrazu kulturowego gminy są kamienne krzyże, zlokalizowane w sąsiedztwie kaplic lub wolnostojące, przydrożne lub polne.

Tabela 5. Kapliczki z terenu Gminy Nędza.

Lp.	Miejscowość	Obiekt	Datowanie	Fotografia
1.	Babice, skrzyżowanie ul. Wiejskiej i ul. Wyzwolenia	Kapliczka	pocz. XIX w.	

2.	Ciechowice, ul. Odrzańska 18	Kapliczka	pocz. XIX w.	
3.	Górki Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich, obok nr 54	Kaplica	pocz. XX w.	
4.	Łęg, skrzyżowanie ul. Okrężnej i ul. Wyzwolenia	Kaplica pw. Św. Jana Nepomucena	1909 r.	
5.	Łęg, skrzyżowanie ul. Saperskiej i ul. Wita Stwosza	Kaplica pw. NMP	pocz. XX w.	
6.	Łęg, przy drodze gruntowej, przedłużenie w kierunku płd. ul. Wita Stwosza, niedaleko stawów dawny cmentarz choleryczny	Kaplica Matki Boskiej	k. XIX w.	
7.	Nędza, ul. Jana Pawła II, obok nr 27	Kaplica	1878 r.	
8.	Nędza, ul. Gliwicka, naprzeciw nr 72 (przysiółek Piła)	Kaplica	1 poł. XIX w.	
9.	Szymocice, ul. Gliwicka, obok nr 24	Kaplica	poł. XIX w.	

10.	Szymocice, ul. Wiejska, naprzeciw nr 16	Kaplica	2 poł. XIX w.	
-----	---	---------	---------------	---

5.2.4 Zabytki ruchome

Na mocy art. 3 pkt. 3 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, zabytkiem ruchomym jest rzecz ruchoma, jej część lub zespół rzeczy ruchomych, będące dziełem człowieka lub związane z jego działalnością i stanowiące świadectwo minionej epoki bądź zdarzenia, których zachowanie leży w interesie społecznym ze względu na posiadaną wartość historyczną, artystyczną lub naukową.

Zabytek ruchomy jest wpisywany do rejestru na podstawie decyzji wydanej przez wojewódzkiego konserwatora zabytków na wniosek właściciela tego zabytku (art. 10 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami). Wojewódzki konserwator zabytków może wydać z urzędu decyzję o wpisie zabytku ruchomego do rejestru w przypadku uzasadnionej obawy zniszczenia, uszkodzenia lub nielegalnego wywiezienia zabytku za granicę albo wywiezienia za granicę zabytku o wyjątkowej wartości historycznej, artystycznej lub naukowej. Do rejestru nie wpisuje się zabytku wpisanego do inwentarza muzeum lub wchodzącego w skład narodowego zasobu bibliotecznego (art. 11 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami).

Na terenie Gminy Nędza nie występują zabytki ruchome wpisane do rejestru zabytków.

5.2.5 Zabytki archeologiczne

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami wszystkie zabytki archeologiczne, bez względu na stan zachowania, podlegają ochronie i opiece. Na obszarach występowania stanowisk archeologicznych oraz w strefie ich ochrony, prowadząc inwestycje wymagające robót ziemnych, przed uzyskaniem pozwolenia na budowę lub przed rozpoczęciem prac ziemnych, należy przeprowadzić ratownicze badania archeologiczne w zakresie uzgodnionym z wojewódzkim konserwatorem zabytków. Wyniki badań często stanowią jedyną dokumentację następujących po sobie faktów osadniczych na tym terenie. Pozwalają one skorygować, uszczegółowić i potwierdzić informacje uzyskane ze źródeł pisanych. Pozyskany w trakcie badań materiał ruchomy umożliwia uzupełnienie danych o kulturze materialnej mieszkańców. Należy przy tym pamiętać, że zasięg stanowisk archeologicznych został wyznaczony na mapach na podstawie badań powierzchniowych i niekoniecznie może dokładnie odpowiadać zasięgowi występowania pozostałości osadnictwa pradziejowego pod ziemią. Dlatego należy traktować go zawsze orientacyjnie, ponieważ może okazać się, że obiekty archeologiczne zalegają także w sąsiedztwie wyznaczonego na podstawie obserwacji powierzchniowej, zasięgu stanowiska. Niezbędne jest także określenie zasad ochrony zabytków archeologicznych wpisanych do rejestru zabytków oraz ujętych w gminnej ewidencji zabytków, lub przeznaczonych do ujęcia w gminnej ewidencji zabytków, w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego, warunkach zabudowy i inwestycjach celu publicznego oraz respektowanie przez inwestorów zapisów dotyczących ochrony zabytków archeologicznych zawartych w opiniach i decyzjach właściwego miejscowo konserwatora zabytków, zgodnie z ustawą o ochronie i opiece nad zabytkami.

Na terenie Gminy Nędza zewidencjonowano 73 stanowiska archeologiczne (Aneks 2 na końcu opracowania), z czego 4 wpisane są do rejestru zabytków. 41 stanowisk znanych jest jedynie z literatury i źródeł archiwalnych, a ich dokładna lokalizacja nie została określona. Stan ten może jednak ulec zmianie w wyniku przyszłych odkryć i prowadzonych badań. Większość stanowisk archeologicznych została rozpoznana „powierzchniowo” podczas dużego projektu realizowanego w latach 80 i 90-tych XX w. - Archeologiczne Zdjęcie Polski (AZP).

Obszar Gminy Nędza znajduje się na 5 obszarach AZP: 99-41, 100-40, 100-41, 101-40, 101-41. Większość stanowisk archeologicznych to stanowiska wielokulturowe, na obszarze których wyróżniono materiał zabytkowy z różnych epok. Występują tutaj stanowiska od czasów epoki kamienia po nowożytność, wyraźna jest jednak przewaga stanowisk o chronologii nowożytnej.

Zabytkami archeologicznymi o najwyższej wartości są:

Średniowieczne grodzisko stożkowate w Górkach Śląskich (Górki Śląskie 7, AZP 101-41/59, rejestr zabytków nr A-100/68 z 30.03.1968 r.) zlokalizowane ok. 60 m na płn. od rzeki Suminy, na skraju wsi. Założone zostało na obrysie koła o średnicy 48 m, z majdanem o średnicy ok. 32 m. Obecnie dawny kształt założenia jest słabo czytelny, widoczny jest głównie częściowo niszczone kopiec, porośnięty drzewami iglastymi i krzewami. Stanowisko znajduje się na terenie prywatnym.

Grodzisko w Nędzy (Nędza 14, AZP 100-41/16, rejestr zabytków nr A-289/70 z 01.05.1985 r.) opisywane w literaturze jako domniemane grodzisko pierścieniowate, być może porzucone w trakcie budowy. W okolicy brak czytelnej formy terenowej pozwalającej zlokalizować grodzisko, a wzniesienie na którym ma się znajdować jest obecnie zabudowane (znajdują się na nim m.in. ujęte w ewidencji zabytków chałupa i przedszkole-d. klasztor oraz zespół domów celnych). Stanowisko wymaga przeprowadzenia badań w celu potwierdzenia lokalizacji

Osada wielokulturowa (kultura pucharów lejkowatych, przeworska, wczesne średniowiecze) w Nędzy (Nędza 7, AZP 100-41/9, rejestr zabytków nr A-380/73 z 24.04.1973 r.). Stanowisko zlokalizowane jest we wschodniej części wzniesienia, będącego wysoką terasą rzeki Suminy. Obszar był badany wykopaliskowo w latach 1978, 1980 i 1981, obecnie jest częściowo zabudowany domami jednorodzinnymi.

Stanowisko archeologiczne Nędza 8 (AZP 100-41/10, rejestr zabytków nr A-91/68 z 30.03.1968 r.) położone jest na terenach rolniczych w pobliżu zabudowy wiejskiej, obecnie nieużytkowanych. Jego pierwotna funkcja nie została ustalona, wydatkowane na okres neolitu, epokę brązu, okres wpływów rzymskich oraz prądzieje.

5.3. Zabytki objęte prawnymi formami ochrony

Podstawowe formy ochrony zabytków według Ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. stanowią:

1. wpis do rejestru zabytków;
2. wpis na Listę Skarbów Dziedzictwa;
3. uznanie za pomnik historii;
4. utworzenie parku kulturowego;
5. ustalenia ochrony w miejscowym planie zagospodarowania przestrzennego albo w decyzji o ustaleniu lokalizacji inwestycji celu publicznego, decyzji o warunkach zabudowy, decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji drogowej, decyzji o ustaleniu lokalizacji linii kolejowej lub decyzji o zezwoleniu na realizację inwestycji w zakresie lotniska użytku publicznego.

Na obszarze Gminy Nędza funkcjonują dwie z wyżej wymienionych form ochrony zabytków: wpis do rejestru zabytków oraz ustalenia ochrony w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego (s. 23-31 niniejszego opracowania).

5.3.1 Zabytki wpisane do rejestru zabytków

Zgodnie z *ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* rejestr zabytków prowadzi wojewódzki konserwator zabytków, który zgodnie z przytoczoną powyżej ustawą, jako jedyny organ ochrony zabytków posiada kompetencje wpisywania zabytków do rejestru. Wpis zabytku do rejestru zabytków dokonywany jest na mocy decyzji administracyjnej, w księdze rejestru zabytków, określanej w zależności od kategorii zabytku właściwym symbolem:

- ✓ księga A – zabytki nieruchome,
- ✓ księga B – zabytki ruchome,
- ✓ księga C – zabytki archeologiczne.

Zabytek nieruchomy może zostać wpisany do rejestru z urzędu lub na wniosek właściciela lub użytkownika wieczystego gruntu, na którym zabytek się znajduje. Do rejestru może być wpisane otoczenie zabytku wpisanego do rejestru, a także nazwa geograficzna, historyczna lub tradycyjna tego zabytku. Wpisu dokonuje właściwy Wojewódzki Konserwator Zabytków wydając decyzję administracyjną.

Zabytek wpisany do rejestru, który uległ zniszczeniu w stopniu powodującym utratę jego wartości historycznej, artystycznej lub naukowej albo, którego wartość będąca podstawą wydania decyzji o wpisie do rejestru nie została potwierdzona w nowych ustaleniach naukowych, zostaje skreślony z rejestru. Skreślenie z rejestru następuje na podstawie decyzji ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego.

Na terenie Gminy Nędza w rejestrze zabytków nieruchomych i archeologicznych znajduje się łącznie 7 obiektów zabytkowych (4 stanowiska archeologiczne, 3 obiekty nieruchome)⁴.

Tabela 6. Zabytki nieruchome Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Lokalizacja	Obiekt objęty ochroną	Nr rejestru zabytków
1.	Babice	Pałacyk myśliwski na terenie Rezerwatu Łęczczok	A/1974/72 z 30.11.1972 r. (opolskie) A-1743/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
2.	Na terenie gminy Nędza linia przebiega przez miejscowości: Szymocice, Nędza i Babice.	Linia kolejki wąskotorowej na odcinku Rudy - Markowice: - układ torowy, - Nędza: ✓ budynek dawnego dworca (ul. Gliwicka 46), ✓ most nad strumieniem w Małej Nędzy (54,942 km), ✓ most na rzece Sumina (54,105 km), ✓ przepust w Małej Nędzy (ul. Skośna), ✓ przepust w Małej Nędzy (pomiędzy mostami), - Babice: ✓ przepust - ul. Rudzka, ✓ przepust - w pobliżu ul. Wyrobiskowej, - Szymocice: ✓ przepust (na obszarze leśnym).	A/1476/93 z 01.03.1993 r. (katowickie)
3.	Ciechowice	Przyczółki mostowe (po wschodniej stronie rzeki Odry) wraz z metalowym szlabanem fortecznym	A/687/2020 z 20.08.2020 r. (ślaskie)

Tabela 7. Zabytki archeologiczne Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.

L.p.	Miejscowość	Stanowisko archeologiczne	Chronologia i funkcja	Nr rejestru zabytków
1.	Górki Śląskie	Stanowisko nr 7 (AZP 101-41/59)	Grodzisko stożkowate XIII-XIV w., XV w.	A/100/68 z 30.03.1968 r. (opolskie) A/1739/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
2.	Nędza	Stanowisko nr 7 (AZP 100-41/9)	Osada - neolit (kultura pucharów lejkowatych) Osada - faza C2 (kultura przeworska) Osada - wczesne średniowiecze V-X w.	A/380/73 z 24.04.1973 r. (opolskie) A/1742/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
3.	Nędza	Stanowisko nr 8 (AZP 100-41/10)	Chronologia nieokreślona - neolit Chronologia nieokreślona - epoka brązu (kultura łużycka) Chronologia nieokreślona - okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) Chronologia nieokreślona - pradzieje	A/91/68 z 30.03.1968 r. (opolskie) A/1740/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)
4.	Nędza	Stanowisko nr 14 (AZP 100-41/16)	Grodzisko? pierścieniowate, owalne	A/289/70 z 01.05.1985 r. (opolskie) A/1741/98 z 31.12.1998 r. (katowickie)

⁴ Wykaz wszystkich obiektów wpisanych do rejestru zabytków (stan na 18 października 2021 r. dane z Wojewódzkiego Urzędu Ochrony Zabytków w Katowicach).

5.4 Zabytki w gminnej ewidencji zabytków

Do obowiązków samorządu lokalnego należy ochrona zabytków, które znajdują się na terenie gminy. Zadania te precyzuje art. 4 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r. Gminy mają dbać między innymi o „zapewnienie warunków prawnych, organizacyjnych i finansowych umożliwiających trwale zachowanie zabytków oraz ich zagospodarowanie i utrzymanie”, a także zapobiegać „zagrożeniom mogącym spowodować uszczerbek dla wartości zabytków”. Do obowiązków nałożonych przez ustawę na gminę należy „uwzględnienie zadań ochronnych w planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym oraz przy kształtowaniu środowiska”, czemu ma służyć gminna ewidencja zabytków.

W gminnej ewidencji zabytków powinny być ujęte:

1. zabytki nieruchome wpisane do rejestru;
2. inne zabytki nieruchome znajdujące się w wojewódzkiej ewidencji zabytków
3. inne zabytki nieruchome wyznaczone przez wójta (burmistrza, prezydenta miasta) w porozumieniu z wojewódzkim konserwatorem zabytków.

Informacje o zabytkach nieruchomych, które powinna zawierać karta adresowa, określa Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 26 maja 2011 r. w sprawie prowadzenia rejestru zabytków krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. 2011 nr 113 poz. 661).

Na podstawie art. 21 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami z dnia 23 lipca 2003 r., gminna ewidencja zabytków jest podstawą do sporządzenia programu opieki nad zabytkami. Dodatkowo ustawa z dnia 18 marca 2010 r. o zmianie ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz o zmianie innych ustaw (Dz. U. 2010 nr 75 poz. 474) istotnie wzmacnia rangę gminnej ewidencji zabytków poprzez między innymi obowiązek uzgadniania z Wojewódzkim konserwatorem Zabytków projektów decyzji o WZIZT (Warunków Zabudowy i Zagospodarowania Terenu) oraz projektów budowlanych dotyczących obiektów ujętych między innymi w gminnej ewidencji zabytków. Gminna ewidencja zabytków jest dokumentem otwartym. Powinna być stale weryfikowana i aktualizowana.

Gminna Ewidencja Zabytków Gminy Nędza została opracowana w 2013 r., aktualizowana w 2017 r., 2018 r. oraz obecnie (2021 r.) Ewidencja prowadzona jest w formie kart adresowych zabytków nieruchomych i archeologicznych. Zawiera 59 zabytków nieruchomych oraz 73 stanowiska archeologiczne.

Spis zabytków nieruchomych i archeologicznych ujętych w gminnej ewidencji zabytków Gminy Nędza przedstawiają Aneksy 1 i 2 na końcu opracowania.

5.5 Dziedzictwo niematerialne

W rozumieniu Konwencji UNESCO, której tekst został przyjęty na 32 sesji Konferencji Generalnej UNESCO w październiku 2003 r., dziedzictwo niematerialne to zwyczaje, przekaz ustny, wiedza i umiejętności oraz związane z nimi przedmioty i przestrzeń kulturowa, które są uznane za część własnego dziedzictwa przez daną wspólnotę, grupę lub jednostki. Dziedzictwo niematerialne to rodzaj dziedzictwa, który jest przekazywany z pokolenia na pokolenie i ustawicznie odtwarzany przez wspólnoty i grupy w relacji z ich środowiskiem, historią i stosunkiem do przyrody. Dla danej społeczności dziedzictwo niematerialne jest źródłem poczucia tożsamości i ciągłości. Dziedzictwo niematerialne w rozumieniu wspomnianej wyżej Konwencji obejmuje:

- ✓ tradycje i przekazy ustne, w tym język jako narzędzie przekazu,
- ✓ spektakle i widowiska,
- ✓ zwyczaje, obyczaje i obchody świąteczne,
- ✓ wiedzę o wszechświecie i przyrodzie oraz związane z nią praktyki,
- ✓ umiejętności związane z tradycyjnym rzemiosłem.

Na terenie Gminy Nędza odbywa się **wielkanocna procesja konna**, zainicjowana przez mieszkańców Zawady: Jana Cyconia i Tadeusza Szczyrbowskiiego. Trasa procesji tradycyjnie przebiega od Zawady Książęcej, w kierunku Ciechowic i Łęgu. Uczestnicy - gospodarze zatrzymują

się na modlitwę przy krzyżach i kapliczkach przydrożnych, prosząc o urodzaj. W procesji uczestniczą powozy, jeźdźcy, towarzyszą jej piesi i rowerzyści, a także akompaniament orkiestry dętej. Po procesji odbywa się poczęstunek i wyścig konny. Tradycja ta wpisuje się w zwyczaj konnych procesji wielkanocnych zwanych „rajtowaniem”, który zachował się głównie w zachodniej części województwa śląskiego. Kilkusetletni zwyczaj kultywowany jest w okolicach Raciborza, w Bieńkowicach, Pietrowicach Wielkich, Raciborzu-Sudole oraz dzielnicy Gliwic - Ostropie. Podobne procesje organizowane są także na Śląsku Opolskim. Innymi żywymi tradycjami w regionie jest chodzenie z goikiem, zwyczaj wielkanocne: pisanki i śmigus dyngus, a także Dożynki i kołędowanie.

6. OCENA STANU DZIEDZICTWA KULTUROWEGO GMINY. ANALIZA SZANS I ZAGROŻEŃ

Analiza SWOT jest jednym z podstawowych narzędzi diagnostycznych. Określa ona cztery ważne elementy oceny: mocne i słabe strony, czyli pozytywne i negatywne warunki wewnętrzne oraz szanse i zagrożenia, czyli pozytywne i negatywne warunki zewnętrzne. Niniejsza analiza jest podstawą do określenia celów i kierunków działania Gminy Nędza w zakresie ochrony zabytków.

Tabela 8. Analiza SWOT Gminy Nędza.

MOCNE STRONY
• Wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe - Rezerwat Przyrody „Łęczczok”. • Cenne kompleksy leśne należące do Parku Krajobrazowego Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich. • Niski poziom zanieczyszczenia środowiska. • Wyznaczone atrakcyjne szlaki turystyczne (rowerowe i piesze) • Dobre oznakowanie szlaków, ważnych historycznych miejsc w gminie oraz atrakcji turystycznych. • Dobre warunki sprzyjające rozwojowi agroturystyki i ekoturystyki. • Cała powierzchnia gminy objęta aktualnymi miejscowymi planami zagospodarowania przestrzennego, uwzględniających problematykę dziedzictwa kulturowego. • Harmonia wybitnych walorów przyrodniczych (PK) oraz kulturowych (układy ruralistyczne historycznych jednostek osadniczych). • Niewielki stopień przekształcenia układów przestrzennych zlokalizowanych na obszarze pogranicza (tzw. domy celne). • Opracowania dotyczące historii i zabytków gminy dostępne na stronach internetowych Urzędu Gminy i Parafii oraz w formie tradycyjnych wydawnictw książkowych. • Rozwinięta współpraca zagraniczna oraz krajowa z gminami partnerskimi. • Duże poczucie tożsamości lokalnej. • Zaangażowanie mieszkańców w pielęgnowanie lokalnych tradycji.
SŁABE STRONY
• Pogarszający się stan zachowania infrastruktury kolejowej wzdłuż nieczynnej linii kolejki wąskotorowej. • Zły stan zachowania części obiektów zabytkowych (m.in. dworek myśliwski w Babicach). • Brak wystarczających środków finansowych potrzebnych do prowadzenia prac konserwatorskich przy zabytkach. • Brak lokalnego muzeum lub izby tradycji. • Niewystarczająca ilość gospodarstw agroturystycznych, brak rozwiniętej bazy turystycznej. • Niewykorzystanie potencjału agroturystycznego gminy. • Migracja młodszych pokoleń i związane z tym zatrącanie więzi z regionem. • Mała świadomość posiadanych wartości krajobrazu wiejskiego związanych z architekturą. • Brak aktualnej Strategii Rozwoju Gminy.

- Przekształcenia w obszarze historycznych struktur osadniczych, powodujące „zatarcia” układu przestrzennego oraz zmianę skali zabudowy
- Likwidacja kolejki wąskotorowej wraz z budynkami stacji i przystanków kolejowych, stanowiącej potencjał turystyczny.

SZANSE

- Zwiększenie świadomości mieszkańców w zakresie ważności znaczenia ochrony i opieki nad zabytkami i wartości dziedzictwa kulturowego,
- Położenie w rozwiniętym gospodarczo regionie przemysłowym,
- Dogodne położenie w sąsiedztwie dróg, łączących gminę z ważnymi ośrodkami miejskimi, jakimi są Rybnik i Racibórz.
- Istniejące możliwości pozyskania środków finansowych na wykonanie prac restauratorskich, konserwatorskich z różnych źródeł.
- Wzrost świadomości mieszkańców gminy w zakresie poprawy estetyki otoczenia i właściwego użytkowania obiektów zabytkowych.
- Popularyzowanie dobrych wzorców zagospodarowania i poszanowania obiektów zabytkowych.
- Przestrzeganie zapisów miejscowych planów zagospodarowania w zakresie ochrony zabytków i dziedzictwa kulturowego,
- Wykorzystanie nowoczesnych narzędzi komunikacji (Internet, bazy informacji turystycznej) dla popularyzacji walorów przyrodniczych, krajobrazowych i zasobów dziedzictwa kulturowego Gminy.
- Przeznaczanie środków z budżetu Gminy i pozyskiwanie dotacji na konserwację zabytków.
- Możliwość wykorzystania potencjału środowiskowego w rozwoju agroturystyki.
- Wprowadzenie tzw. uchwały reklamowej, normującej zasady umieszczania nośników reklamowych w przestrzeni publicznej.
- Przeprowadzenie rewitalizacji najcenniejszych układów ruralistycznych.
- Rewitalizacja linii kolei wąskotorowej.
- Możliwość wykorzystania linii kolejowej dla celów upowszechniania turystyki.
- Współpraca z Wojewódzkim Urzędem Ochrony Zabytków w Katowicach.
- Rozwój współpracy między gminami sąsiednimi i podmiotami gospodarczymi, szczególnie w zakresie turystyki.
- Opracowanie „produktu turystycznego” gminy.
- Rosnące zainteresowanie usługami agroturystycznymi i oferowanymi produktami turystycznymi.
- Wykorzystanie potencjału zasobów przyrodniczych gminy i zagospodarowanie cennych architektonicznie obiektów zabytkowych dla potrzeb agroturystyki.
- Moda na agroturystykę, folklor i wypoczynek na wsi.
- Promocja terenów atrakcyjnych turystycznie.
- Tworzenie nowych miejsc pracy w oparciu o walory środowiska kulturowego np. rozwój agroturystyki, tradycyjnej turystyki weekendowej.
- Położenie na terenie gminy Rezerwatu Przyrody „Łęczczok”, stanowiącego niezmiernie cenny obszar przyrodniczo-krajobrazowy z cysterskimi stawami o XV w. genezie.

ZAGROŻENIA

- Zacieranie walorów historycznych obiektów zabytkowych przez przypadkowe przebudowy i modernizacje powodujące ich dewaloryzację.
- Brak bieżącej konserwacji obiektów zabytkowych, powodujący pogłębianie pierwotnie niewielkich problemów (np. niewielkie ubytki w zadaszeniu, powiększające się latami i prowadzące do zawilgocenia i zawalenia konstrukcji dachowej).
- Emigracja młodych, wykształconych osób z terenu gminy.
- Zmniejszenie środków finansowych dla samorządów.
- Postępująca modernizacja wsi.
- Negatywne nastawienie części właścicieli i użytkowników do ochrony zabytków, postrzeganej nie jako szansa zachowania wspólnego dziedzictwa, a źródło represji i ograniczeń.

- Niedobór środków finansowych w budżecie gminy.
- Istniejące i projektowane napowietrzne linie energetyczne na obszarach krajobrazu gminy, a szczególnie na obszarach chronionych krajobrazu naturalnego.
- Zmiana form użytkowania terenów - postępujące odłogowanie gruntów i tendencje do zabudowy,
- Tendencja do rozproszenia zabudowy jednorodzinnej bez poszanowania zasad ładu przestrzennego, spowodowana brakiem zrozumienia naturalnych uwarunkowań terenu wynikających z jego ukształtowania.

Największym atutem Gminy Nędza jest środowisko naturalne oraz kulturowe, które w połączeniu z atrakcyjnym położeniem tworzy stosunkowo duży potencjał turystyczny. Szansą jest tworzenie oferty agroturystycznej, zwłaszcza z wykorzystaniem gospodarstw w zabytkowych obiektach. Malownicze położenie gminy, z rozległymi polami i łąkami wzdłuż Odry, Park Krajobrazowy Cysterskie Kompozycje Rud Wielkich wraz z Rezerwatem „Łęczczok” wraz z zachowanymi historycznymi układami ruralistycznymi tworzą harmonijny krajobraz kulturowy śląskiej wsi.

Do obszarów problemowych, wymagających podjęcia zdecydowanych działań rewitalizacyjnych należy zdegradowana linia kolei wąskotorowej. Zagrożeniem dla dziedzictwa kulturowego jest modernizacja obiektów mieszkalnych, podczas których znika zabytkowa stolarka okienna i drzwiowa oraz detal architektoniczny, przez co zatracany jest dawny charakter budynków.

7. ZAŁOŻENIA PROGRAMOWE

Celem niniejszego programu, opracowanego w oparciu o Gminną Ewidencję Zabytków, jest stworzenie wieloletniej strategii ochrony zabytków znajdujących się na terenie Gminy Nędza. Misją gminy, w kontekście zachowania i ochrony jej dziedzictwa kulturowego jest: ***"świadome kształtowanie krajobrazu kulturowego, poprawa stanu zachowania obiektów zabytkowych, a także racjonalne wykorzystanie istniejących zasobów dla rozwoju społeczno-gospodarczego gminy"***.

Gminny Program Opieki nad Zabytkami służy ochronie i wykorzystaniu lokalnych zasobów dziedzictwa kulturowego w różnych dziedzinach życia społecznego. Realizacja wyznaczonych celów wymaga przede wszystkim zmiany w świadomości, szczególnie w obszarze odpowiedzialności jednostki samorządu terytorialnego, podmiotów, instytucji i sfer funkcjonalnych, które odpowiadają za ochronę środowiska kulturowego i naturalnego, za ład i zagospodarowanie przestrzenne, a także wyznaczone kierunki rozwoju gminy. Ważne jest także, aby właściciele zabytkowych obiektów, zmienili swoje podejście, przyczyniając się w ten sposób do poprawy stanu zachowania wszelkich dóbr środowiska kulturowego i naturalnego.

Za podstawowe cele programu opieki nad zabytkami należy przyjąć te wynikające z art. 87 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opieki nad zabytkami, a więc:

- włączenie problemów ochrony zabytków do systemu zadań strategicznych, wynikających z koncepcji przestrzennego zagospodarowania kraju.
- uwzględnianie uwarunkowań ochrony zabytków, w tym krajobrazu kulturowego i dziedzictwa archeologicznego, łącznie z uwarunkowaniami ochrony przyrody i równowagi ekologicznej i konsekwentne oraz planowe realizowanie zadań kompetencyjnych samorządu dotyczących opieki nad zabytkami jako potwierdzenie uznania znaczenia dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gminy.
- zahamowanie procesów degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania.
- wyeksponowanie poszczególnych zabytków oraz walorów krajobrazu kulturowego.
- podejmowanie działań zwiększających atrakcyjność zabytków dla potrzeb społecznych, turystycznych i edukacyjnych oraz wykreowanie wizerunku gminy poprzez: podejmowanie działań sprzyjających wytworzeniu lokalnej tożsamości mieszkańców, wspieranie aktywności mieszkańców mającej na celu poszanowanie dziedzictwa kulturowego, edukację w zakresie miejscowego dziedzictwa kulturowego.
- wspieranie inicjatyw sprzyjających wzrostowi środków finansowych na opiekę nad zabytkami.

- określenie warunków współpracy z właścicielami zabytków, eliminujących sytuacje konfliktowe związane z wykorzystywaniem tych zabytków.
- podejmowanie przedsięwzięć umożliwiających tworzenie miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami.

W poprzednim Programie Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2018-2021 wyznaczono trzy priorytety oraz ich kierunki i zadania. Niektóre z nich mają charakter długofalowy, przez co nie było możliwości zrealizowania ich w okresie obowiązywania programu. W związku z tym planuje się ich wykonanie w kolejnym okresie.

Szczegółowe zestawienie działań podjętych przez Gminę Nędza zostało zaprezentowane w rozdziale 11. *Realizacja i finansowanie przez miasto zadań z zakresu ochrony zabytków.*

7.1 Priorytety i kierunki działań programu opieki nad zabytkami

Poniżej przedstawiono priorytety, kierunki działań i zadania Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2022 - 2025.

PRIORYTET I OCHRONA I REWALORYZACJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO	
Kierunki działań:	Zadania:
Zahamowanie procesu degradacji zabytków i doprowadzenie do poprawy stanu ich zachowania	➤ Monitoring stanu zachowania zabytków będących własnością Gminy: ✓ przegląd stanu technicznego obiektów; ✓ wyznaczenie obiektów, dla których niezbędny jest remont/konserwacja; ✓ opracowanie planu remontów. ➤ Prowadzenie prac remontowo-konserwatorskich zabytków stanowiących własność gminy, w miarę posiadanych do dyspozycji środków finansowych w budżecie oraz pozyskanych ze źródeł zewnętrznych. ➤ Współpraca z Wojewódzkim Konserwatorem Zabytków. ➤ Wspomaganie działań rewaloryzacyjnych i rewitalizacyjnych zdegradowanych cennych obiektów i obszarów o znaczeniu historycznym. ➤ Intensyfikacja starań o uzyskanie zewnętrznych środków finansowania. ➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. W przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania niezbędne jest uwzględnianie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. ➤ Realizacja zadań z zakresu ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego w „Programie Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017 - 2023”, m.in.: ✓ "Łączymy pokolenia" - cykl imprez integracyjnych, festynów rodzinnych mających na celu integrację lokalnej społeczności i kultywowanie śląskich tradycji. ✓ <u>Zagospodarowanie stacji kolei wąskotorowej w Nędzy.</u> ✓ Budowa transgranicznej ścieżki rowerowej Nędza - Pietrowice Wielkie - Velke Hostice. ✓ Zagospodarowanie Skweru w Centrum miejscowości Nędza. ➤ Kompleksowa inwentaryzacja zachowanych elementów linii kolei wąskotorowej w celu jej rewaloryzacji oraz jednolitego oznakowania (m.in. opracowanie Kart Ewidencyjnych Zabytku Nieruchomego). ➤ Restytucja linii kolei wąskotorowej wraz z zachowanymi budynkami stacji i przystankami - jako elementu zintegrowanej komunikacji turystycznej, ew. rewitalizacja linii w celu uruchomienia połączenia turystycznego na trasie Nędza - Rudy Raciborskie. ➤ Bieżąca pielęgnacja na terenie cmentarzy na obszarze gminy (m.in. poprzez wycinkę samosiejek). ➤ Prace zabezpieczające przy pałacyku myśliwskim w Babicach.

	➤ Zachowanie najcenniejszych kompozycji i dekoracji ścian szczytowych (pierwotny układ otworów okiennych, niewielkie kapliczki, inicjały właścicieli, itp.), zachowanie detalu architektonicznego przy remontach elewacji budynków, wtórne wykorzystanie detalu. ➤ Przeprowadzenie inwentaryzacji kapliczek i krzyży na terenie gminy, wypracowanie strategii ich ochrony oraz ujednolicenie ich oznakowania. ➤ Ochrona stanowisk archeologicznych: ✓ wskazanie lokalizacji w dokumentach planowania przestrzennego; ✓ prowadzenie wszelkich działań inwestycyjnych po przeprowadzeniu nadzoru archeologicznego lub badań wykopaliskowych; ✓ zachowanie w przestrzeni wyodrębnionej formy stanowisk archeologicznych naziemnych z własną formą krajobrazową.
Zintegrowana ochrona dziedzictwa kulturowego	➤ Wszystkie zabytki rejestrowe oraz ewidencyjne należy umieszczać w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego. ➤ Wszystkie prace ingerujące w substancję zabytkową powinny być zaopiniowane przez właściwego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków (zabytki ewidencyjne) lub powinny uzyskać decyzję na prace (zabytek rejestrowy), ➤ Prace przy zabytkach rejestrowych powinny być wykonywane pod nadzorem konserwatorskim.
PRIORYTET II: KSZTAŁTOWANIE KRAJOBRAZU KULTUROWEGO I JEGO OCHRONA	
Kierunki działań:	Zadania:
Ochrona krajobrazu kulturowego i poprawa ładu przestrzennego	➤ Egzekwowanie zapisów określonych w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego: ✓ w przypadku uchwalania nowych miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego niezbędne jest uwzględnienie postulatów ochrony dziedzictwa kulturowego. ➤ Aktualizacja Studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Gminy ze szczególnym uwzględnieniem potrzeb zachowania krajobrazu kulturowego gminy. ➤ Zadania dla Gminnej Ewidencji Zabytków: ✓ aktualizacja i weryfikacja istniejącego zbioru kart adresowych znajdujących się w Gminnej Ewidencji Zabytków, ✓ systematyczne uzupełnianie kart adresowych o uzyskane nowe dane i aktualizowaną w przypadku zmian w wyniku rozbiórek i remontów dokumentację fotograficzną, ✓ udostępnianie opracowanych kart adresowych do celów projektowych i badawczych dla służb i podmiotów opracowujących wszelkie plany zagospodarowania przestrzennego czy inne programy: np. rewitalizacyjne, opieki nad zabytkami, ✓ sporządzenie sprawozdania z realizacji założeń Gminnego Programu Opieki nad Zabytkami (zgodnie z art. 87 Ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami),
PRIORYTET III: PROMOCJA DZIEDZICTWA KULTUROWEGO I PIELEGNACJA TOŻSAMOŚCI REGIONALNEJ	
Kierunki działań:	Zadania:
Edukacja i popularyzacja	➤ Udostępnianie informacji o zabytkach i działaniach promocyjnych na stronie internetowej Urzędu Gminy.

wiedzy o dziedzictwie kulturowym	➤ Współorganizowanie wszelkiego rodzaju wystaw poświęconych historii oraz ochronie obiektów zabytkowych gminy. ➤ Organizowanie konkursów artystycznych poruszających tematykę zabytków. ➤ Informowanie właścicieli obiektów zabytkowych o możliwości pozyskiwania środków na odnowę zabytków wpisanych do rejestru zabytków. ➤ Promocja obiektów zabytkowych podczas uroczystości na terenie gminy. ➤ Wspieranie działalności organizacji pozarządowych związanych z historią i kulturą, bibliotek oraz innych instytucji kultury. ➤ Organizacja spotkań, mających na celu upowszechnienie wiedzy na temat lokalnego dziedzictwa kulturowego. ➤ Organizacja wydarzeń kulturalnych zwiększających wrażliwość na historię i tradycję regionu: ✓ kontynuowanie corocznych Procesji Konnych w Zawadzie Książęcej, ✓ realizacja projektu: „Łączymy pokolenia” – cykl imprez integracyjnych, festynów rodzinnych mających na celu integrację lokalnej społeczności i kultywowanie śląskich tradycji ✓ organizacja innych wydarzeń, np. konkursu fotograficznego dotyczącego dawnych tradycji i życia codziennego. ➤ Udział Gminy a także lokalnych społeczności w Europejskich Dniach Dziedzictwa. ➤ Edukacja mieszkańców, począwszy od poziomu przedszkolnego i szkoły podstawowej, nauka historii na przykładzie zachowanych zabytków - promowanie działań związanych z ochroną zabytków w szkołach, włączanie zagadnień ochrony dziedzictwa kulturowego do programów nauczania. ➤ Tworzenie i promowanie szlaków turystycznych, ścieżek rowerowych przebiegających w pobliżu obiektów zabytkowych, w szczególności realizacja projektu: „Budowa transgranicznej ścieżki rowerowej Nędza – Pietrowice Wielkie - Velke Hostice”.
Promocja dziedzictwa kulturowego gminy służąca kreacji produktów turystyki kulturowej	➤ Wydawanie i wspieranie publikacji, folderów promocyjnych, przewodników poświęconych problematyce dziedzictwa kulturowego Gminy. ➤ Promocja i rozwój istniejących szlaków turystycznych. ➤ Stworzenie interaktywnej mapy dziedzictwa kulturowego. ➤ Opracowanie produktu turystycznego Gminy, np. związanego z Rezerwatem Przyrody „Łęczczok”. ➤ Utworzenie regionalnej izby tradycji oraz promocja tworzenia lokalnych izb o charakterze muzealnym przez mieszkańców i lokalne stowarzyszenie. ➤ Opracowanie i wydanie, np. w oparciu o bogaty zbiór fotografii archiwalnych Parafii w Nędzy, albumu dokumentującego życie codzienne gminy, mieszkańców, wydarzenia z historii regionu. ➤ Aktywna współpraca z regionalnymi mediami w celu promocji zabytków i upowszechnienia działań związanych z opieką nad zabytkami.

8. INSTRUMENTARIUM REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Podmiotem odpowiedzialnym za realizację Programu Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza jest Wójt gminy. Do osiągnięcia celu i efektywnego wykonywania zadań w nim określonych służą pomocą następujące instrumenty:

- instrumenty prawne - wynikające z przepisów prawnych (ustaw i przepisów wykonawczych), uchwał Rady Gminy, np. dotyczących zmian miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego, wnioskowanie o wpis do rejestru zabytków obiektów będących własnością gminy, wykonywanie decyzji administracyjnych (np. wojewódzkiego konserwatora zabytków czy uchwalenie zasad i trybu udzielania dotacji na prace konserwatorskie przy zabytkach);
- instrumenty finansowe - dotacje, subwencje, dofinansowania, nagrody, zachęty finansowe lub ulgi podatkowe dla właścicieli i posiadaczy obiektów zabytkowych, korzystanie z funduszy europejskich;
- instrumenty kontrolne - aktualizacja Gminnej Ewidencji Zabytków, monitoring stanu zachowania dziedzictwa kulturowego oraz monitoring stanu zagospodarowania przestrzennego, sporządzanie co dwa lata sprawozdania z realizacji *Programu* oraz aktualizacja *Programu* związana z ustawowym 4-letnim okresem obowiązywania, dostosowania go do zmieniających się zapisów prawnych oraz możliwości finansowania;
- instrumenty koordynacji - realizacje projektów i programów dotyczących ochrony dziedzictwa kulturowego zapisanych w wojewódzkich, powiatowych i gminnych strategiach, planach rozwoju lokalnego itp., współpraca z ośrodkami naukowymi i akademickimi, współpraca z organizacjami pozarządowymi, kościołami i związkami wyznaniowymi w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami;
- instrumenty społeczne - działania edukacyjne, promocyjne, współdziałanie z organizacjami pozarządowymi, działania prowadzące do tworzenia miejsc pracy związanych z opieką nad zabytkami, kulturą, turystyką, współpraca ze społecznymi opiekunami zabytków (powoływanie nowych).

9. ZASADY OCENY REALIZACJI GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Proces osiągania celów wytyczonych w Programie opieki nad zabytkami dla Gminy Nędza będzie monitorowany poprzez analizę stopnia jej realizacji.

Analiza ta będzie dokonywana każdorazowo przez Wójta Gminy Nędza, zgodnie z ustaleniami art. 87 ust. 5 ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami.

Z realizacji programów zarząd województwa, powiatu i wójt (burmistrz, prezydent miasta) sporządza, co 2 lata, sprawozdanie, które przedstawia się odpowiednio sejmikowi województwa, radzie powiatu lub radzie gminy.

Wykonanie sprawozdania powinna poprzedzić ocena poziomu realizacji gminnego programu uwzględniająca: wykonanie zadań przyjętych do realizacji w okresie czteroletnim obowiązywania gminnego programu opieki nad zabytkami oraz efektywność ich wykonania.

Ocena poziomu realizacji Programu winna uwzględniać m.in.:

- bieżący monitoring Gminnej Ewidencji Zabytków uwzględniający informacje o stanie zachowania obiektów, zmianach lokalizacyjnych, zmianach stosunków własnościowych,
- ocenę zaawansowania prac związanych z rewitalizacją obiektów zabytkowych,
- ocenę prac związanych z opracowaniem aktów prawa miejscowego dla terenów o wysokich wartościach kulturowych,
- ocenę aktywności kulturalnej lokalnej społeczności, w tym ocena przedsięwzięć folklorystycznych i zainteresowań tradycyjnym rękodziełem,
- ocenę aktywności placówek kulturalnych (światlice wiejskie, biblioteki),
- monitoring postępu prac powoływaniem gminnego ośrodka kultury,
- ocenę wykorzystania i funkcjonowania szlaków turystycznych oraz towarzyszącej im infrastruktury,
- ocenę realizacji programu edukacji i promocji zabytków, w tym z wykorzystaniem nowoczesnych technik informatycznych,
- ocenę rozwoju bazy agroturystycznej,

- ocenę kontaktów z właścicielami obiektów w zakresie działań zmierzających do rewitalizacji obiektów zabytkowych.

Po przyjęciu przez Radę Gminy treści Programu w drodze uchwały należy udostępnić dokument do publicznej wiadomości na gminnej stronie internetowej. Program należy sukcesywnie analizować oraz uzupełniać, uwzględniając zmieniające się uwarunkowania prawne, kulturowe i społeczne.

Realizowanie założeń Programu opieki nad zabytkami dla Gminy Nędza będzie wymagało współpracy nie tylko osób odpowiedzialnych za wdrożenie działań wynikających z celów tego dokumentu, ale także aktywizacji właścicieli, użytkowników obiektów zabytkowych, organizacji pozarządowych, grup społecznego działania, środowisk naukowych itp.

Mając na uwadze dobro ogółu należy dołożyć starań, aby wytyczone cele zostały realizowane. Gmina i podległe jej jednostki zobowiązują się prowadzić działalność informacyjną i popularyzatorską w zakresie dziedzictwa kulturowego gminy.

10. ŹRÓDŁA FINANSOWANIA GMINNEGO PROGRAMU OPIEKI NAD ZABYTKAMI

Niniejszy rozdział wskazuje możliwości w zakresie pozyskiwania dodatkowych środków ze źródeł pozabudżetowych. Należy jednak stwierdzić, iż ważne jest, aby gminy również z własnej inicjatywy podjęły próbę wygospodarowania w swoich budżetach środków na ochronę zabytków i opiekę nad zabytkami. Jest to o tyle istotne, iż duża część źródeł wewnętrznych wymaga zapewnienia wkładu własnego we współfinansowanych przez nie projektach. Regularne zabezpieczanie środków z budżetu gminy pozwoli na podjęcie powolnych, ale systematycznych kroków w kierunku ratowania kolejnych obiektów dziedzictwa kulturowego.

Podstawową zasadę finansowania zadań z zakresu opieki nad zabytkami określa *Ustawa o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* z dnia 23 lipca 2003 r. Zgodnie z zapisami zawartymi w rozdziale 7 w/w Ustawy, obowiązek sprawowania opieki nad zabytkami, w tym finansowania prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku spoczywa na osobie fizycznej lub jednostce organizacyjnej posiadającej tytuł prawny do zabytku. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej w/w tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest jej zadaniem własnym.

Źródła zewnętrznego finansowania można podzielić następująco:

Źródła krajowe:

- ✓ dotacje ministra kultury oraz programy operacyjne Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ promesa Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego,
- ✓ dotacje wojewódzkiego konserwatora zabytków,
- ✓ dotacje wojewódzkie,
- ✓ dotacje powiatowe,
- ✓ dotacje gminne,
- ✓ inne źródła.

Źródła zagraniczne:

- ✓ źródła unijne w ramach funduszy strukturalnych,
- ✓ źródła pozaunijne.

➤ Dotacje

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami dotacja może zostać udzielona osobie fizycznej, jednostce samorządu terytorialnego lub innej jednostce organizacyjnej będącej właścicielem bądź posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków. Dotacja udzielana jest na wykonanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych, planowanych do przeprowadzenia w roku

złożenia wniosku lub następnym, bądź na zasadzie refundacji poniesionych już nakładów przed upływem 3 lat po wykonaniu prac.

Art. 77 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami określa szczegółowo wykaz działań które mogą podlegać dofinansowaniu. Dotacja na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane może obejmować wyłącznie nakłady konieczne poniesione na przeprowadzenie następujących działań:

- sporządzenie ekspertyz technicznych i konserwatorskich;
- przeprowadzenie badań konserwatorskich lub architektonicznych;
- wykonanie dokumentacji konserwatorskiej;
- opracowanie programu prac konserwatorskich i restauratorskich;
- wykonanie projektu budowlanego zgodnie z przepisami prawa budowlanego;
- sporządzenie projektu odtworzenia kompozycji wnętrz;
- zabezpieczenie, zachowanie i utrwalenie substancji zabytku;
- stabilizację konstrukcyjną części składowych zabytku lub ich odtworzenie w zakresie niezbędnym dla zachowania tego zabytku;
- odnowienie lub uzupełnienie tynków i okładzin architektonicznych albo ich całkowite odtworzenie, z uwzględnieniem charakterystycznej dla tego zabytku kolorystyki;
- odtworzenie zniszczonej przynależności zabytku, jeżeli odtworzenie to nie przekracza 50% oryginalnej substancji tej przynależności;
- odnowienie lub całkowite odtworzenie okien, w tym ościeżnic i okiennic, zewnętrznych drzwi i drzwi, więźby dachowej, pokrycia dachowego, rynien i rur spustowych;
- modernizację instalacji elektrycznej w zabytkach drewnianych lub w zabytkach, które posiadają oryginalne, wykonane z drewna części składowe i przynależności;
- wykonanie izolacji przeciwwilgociowej;
- uzupełnianie narysów ziemnych dzieł architektury obronnej oraz zabytków archeologicznych nieruchomości o własnych formach krajobrazowych;
- działania zmierzające do wyeksponowania istniejących, oryginalnych elementów zabytkowego układu parku lub ogrodu; - zakup materiałów konserwatorskich i budowlanych, niezbędnych do wykonania prac i robót przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków;
- zakup i montaż instalacji przeciwwłamaniowej oraz przeciwpożarowej i odgromowej.

Standardowo, dotacja udzielana jest w wysokości do 50% nakładów koniecznych na wykonanie powyższych działań. Natomiast wysokość dotacji może zostać zwiększona, nawet do 100% nakładów koniecznych, w wypadku jeżeli:

- zabytek posiada wyjątkową wartość historyczną, artystyczną lub naukową,
- wymaga przeprowadzenia złożonych pod względem, technologicznym prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych,
- stan zachowania zabytku wymaga niezwłocznego podjęcia prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych.

Jednocześnie, łączna kwota dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru lub znajdującym się w gminnej ewidencji zabytków, udzielonych przez ministra właściwego do spraw kultury i ochrony dziedzictwa narodowego, wojewódzkiego konserwatora zabytków bądź organ stanowiący gminy, powiatu lub samorządu województwa, nie może przekraczać wysokości 100 % nakładów koniecznych na wykonanie tych prac lub robót.

Dotacje Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków

Dotacje przyznawane są zgodnie z Zarządzeniem wewnętrznym nr 2/2021 Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków z dnia 4 lutego 2021 r. w sprawie trybu weryfikacji wniosków, przyznawania oraz rozliczania dotacji celowej Śląskiego Wojewódzkiego Konserwatora Zabytków ze środków finansowych budżetu państwa, w części której dysponentem jest Wojewoda Śląski na dofinansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, które zostaną przeprowadzone w roku złożenia wniosku o udzielenie dotacji, zmienionego zarządzeniami wewnętrznymi nr: 2/2020 z dnia 28 lutego 2020 r., 4/2020 z dnia 4 maja 2020 r., 1/2021 z dnia 3 lutego 2021 r. oraz 3/2021 z dnia 12.05.2021 r.

Dodatkowo od 22 kwietnia 2021 r. ŚWKZ posiada możliwość przyznawania dotacji na prace konieczne do wykonania ze względu na uszkodzenie tego zabytku w następstwie: pożaru, wybuchu, wstrząsu sejsmicznego, silnego wiatru, intensywnych opadów atmosferycznych, osuwiska ziemi, powodzi, katastrofy budowlanej lub innego nagłego zdarzenia o podobnym przebiegu, które wystąpiło w okresie 6 miesięcy przed dniem złożenia wniosku. Wnioski można składać przez cały rok na specjalnie przygotowanym druku.

Dotacje samorządowe

Dofinansowanie prac przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków lub znajdujących się w gminnej ewidencji zabytków odbywa się na podstawie art. 81 ustawy o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz na podstawie uchwały Sejmiku Województwa w sprawie trybu i zasad przyznawania dotacji celowej na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy tym zabytku.

Dotacje z budżetu Województwa Śląskiego - zasady i tryb udzielania dotacji określa uchwała nr V/9/6/2015 Sejmiku Województwa Śląskiego z dnia 25 maja 2015 r. w sprawie przyjęcia zasad udzielania dotacji celowych na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytkach wpisanych do rejestru zabytków.

Dotacje z budżetu Powiatu Raciborskiego. Z budżetu Powiatu Raciborskiego mogą być udzielane dotacje na podstawie uchwały Nr XXIX/234/2021 Rady Powiatu Raciborskiego z dnia 25 maja 2021 r. w sprawie określenia zasad udzielania dotacji na prace konserwatorskie, restauratorskie lub roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków. Udzielenie dotacji może nastąpić na podstawie pisemnego wniosku o udzielenie dotacji złożonego w Starostwie Powiatowym w Raciborzu w terminie od 1 stycznia do końca lutego danego roku. Dotacja może być udzielona w wysokości do 80 % nakładów koniecznych do wykonania prac lub robót przy zabytku.

Dotacje gminne

Zgodnie z ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami oraz zgodnie z ustawą o samorządzie gminnym finansowanie prac konserwatorskich, restauratorskich i robót budowlanych przy zabytkach jest również obowiązkiem jednostki samorządu terytorialnego szczebla gminnego. Dla jednostki samorządu terytorialnego, posiadającej tytuł prawny do obiektu, opieka nad zabytkiem jest ponadto jej zadaniem własnym. Zasady i tryb postępowania o udzielenie dotacji z budżetu Gminy na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytkach określa odpowiednia uchwała, podjęta przez Radę Gminy.

➤ Źródła zewnętrznego finansowania - krajowe

Konkurs „Zabytek Zadbany”

„Zabytek Zadbany” jest corocznym konkursem ogłaszanym przez Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego. Nadzór nad konkursem sprawuje Generalny Konserwator Zabytków. Od 2011 r. podmiotem realizującym procedurę konkursową jest Narodowy Instytut Dziedzictwa.

Konkurs skierowany jest do właścicieli, posiadaczy i zarządców zabytkowych obiektów wpisanych do rejestru zabytków. Jego celem jest promocja opieki nad zabytkami i upowszechnianie najlepszych wzorów właściwego utrzymania i zagospodarowania obiektów. Charakter edukacyjny konkursu polega na popularyzacji wiedzy dotyczącej właściwego postępowania z zabytkami architektury podczas ich użytkowania oraz w trakcie przeprowadzanych remontów.

Obiekty można zgłaszać w 6 kategoriach:

- 1) Utrwalenie wartości zabytkowej obiektu,
- 2) Rewaloryzacja przestrzeni kulturowej i krajobrazu (w tym założenia dworskie i pałacowe),
- 3) Adaptacja obiektów zabytkowych,
- 4) Architektura i budownictwo drewniane,
- 5) Architektura przemysłowa i budownictwo inżynieryjne,
- 6) Kategoria specjalna: właściwe użytkowanie i stała opieka nad zabytkiem.

Fundusz Termomodernizacji i Remontów

Celem rządowego programu wsparcia remontów i termomodernizacji jest poprawa stanu technicznego istniejących zasobów mieszkaniowych, ze szczególnym uwzględnieniem ich termomodernizacji. Z programu mogą skorzystać właściciele zasobów mieszkaniowych (gminy, spółdzielnie mieszkaniowe, właściciele mieszkań zakładowych i prywatni właściciele). Jego beneficjentami są także osoby mieszkające w budynkach objętych programem, gdyż poprawia się komfort zamieszkiwania z jednoczesnym zmniejszeniem opłat za energię ciepłą.

Program realizowany na podstawie ustawy o wspieraniu termomodernizacji i remontów obejmuje dwa główne moduły - wsparcie przedsięwzięć termomodernizacyjnych i wsparcie przedsięwzięć remontowych. Wprowadza on także dodatkowe wsparcie dla właścicieli budynków mieszkalnych objętych w przeszłości czynszem regulowanym. Wsparcie jest udzielane w postaci tzw. premii, czyli spłaty części kredytu wykorzystanego na realizację przedsięwzięcia. Spłata jest dokonywana ze środków Funduszu Termomodernizacji i Remontów, obsługiwanego przez Bank Gospodarstwa Krajowego i zasilanego ze środków budżetu państwa.

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW)

Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej (NFOŚiGW) jest głównym źródłem finansowania w Polsce inwestycji proekologicznych. Wraz z wojewódzkimi funduszami ochrony środowiska i gospodarki wodnej NFOŚiGW tworzy system funduszy ekologicznych.

W ramach NFOŚiGW realizowane są projekty termomodernizacji zabytkowych budynków. Remonty termomodernizacyjne przyczynią się do redukcji zużycia energii pierwotnej i końcowej oraz spowodują obniżenie kosztów zużycia energii elektrycznej i ciepłej. Dodatkowo prace remontowe będą miały również walor konserwatorski, gdyż zostaną przeprowadzone w obiektach zabytkowych, cennych dla kultury narodowej.

Program Kultura - Interwencje

Organizatorem Programu Kultura - Interwencje jest Narodowe Centrum Kultury. Jest on realizowany zgodnie z założeniami Paktu dla Kultury. Celem strategicznym Programu jest tworzenie warunków dla wzmacniania tożsamości i uczestnictwa w kulturze na poziomie regionalnym, lokalnym i krajowym poprzez finansowe wsparcie realizacji projektów upowszechniających dorobek kultury i zwiększających obecność kultury w życiu społecznym.

Koncepcja programu została oparta na założeniu, że uczestnictwo w kulturze sprzyja podnoszeniu kompetencji społeczeństwa, tworzeniu warunków do rozwijania aktywności twórczej i przygotowaniu obywateli do aktywnego udziału w różnych formach życia społecznego. O wsparcie w ramach programu Kultura – Interwencje mogą ubiegać się zarówno samorządowe instytucje kultury (z wyłączeniem instytucji współprowadzonych przez Ministra oraz jednostki samorządu terytorialnego), jak i organizacje pozarządowe.

Finansowanie z fundacji

Kolejną możliwością pozyskiwania funduszy zewnętrznych jest finansowanie pochodzące z fundacji. Można tu wymienić np. fundacje bankowe, Fundację LOTTO Milion Marzeń, Fundację Polska Miedź – KGHM, Fundację PGNiG, Fundację Orange.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków

Dnia 1 stycznia 2018 r. weszły w życie przepisy ustawy z dnia 22 czerwca 2017 r. o zmianie ustawy z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, tworzące Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków jako państwowy fundusz celowy. To jest pierwsze pozabudżetowe źródło ich finansowania. Fundusz początkowo zasilony zostanie z kar administracyjnych oraz nawiązek orzekanych przez sądy za przestępstwa popełniane przeciwko zabytkom. Nowelizacja zakłada wprowadzenie administracyjnych kar pieniężnych w miejsce grzywien wyznaczanych wskutek postępowań w sprawach o wykroczenia. Grzywny, które były zasądzane przez sądy, były rażąco niskie. Niektórym opłacało się więc niszczyć zabytek, a grzywnę wpisać np. w koszty inwestycyjne. Kary administracyjne są nakładane przez wojewódzkich konserwatorów od 1 stycznia 2018 r.

Narodowy Fundusz Ochrony Zabytków pozwoli na szybkie dofinansowanie zabytków uszkodzonych, np. wskutek katastrof, jak powódzie czy pożary. Dodatkowe pieniądze pozwolą na pilne ratowanie zabytków, czyli naprawę uszkodzonego dachu, rynien czy powybijanych okien. Środkami Funduszu będzie dysponował Generalny Konserwator Zabytków, działający w imieniu Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego.

Program „Niepodległa” na lata 2017-2021

Program dotacyjny „Niepodległa”, skierowany do organizacji pozarządowych i samorządowych instytucji kultury, ma wspierać organizatorów obchodów stulecia odzyskania niepodległości, którzy planują przygotowanie wydarzeń lokalnych i regionalnych. Budżet na dofinansowanie działań w ramach tego programu wynosi 6 milionów zł, a pojedynczy wniosek może uzyskać dotację od 8 do 150 tys. zł. Od organizatorów wymagane jest zapewnienie 15% udziału własnego. Rodzaje kwalifikujących się zadań: festiwale, koncerty, spektakle, wytyczenie i oznakowanie szlaków tematycznych i historycznych, tworzenie archiwów historii mówionej i archiwów społecznych, projekty animacyjno-edukacyjne, oparte na interakcji i współdziałaniu, np.: warsztaty, gry terenowe, questy, wystawy wraz z katalogami i publikacje.

Fundusz dopłat z Banku Gospodarstwa Krajowego w Warszawie

Celem rządowego programu bezzwrotnego finansowego wsparcia budownictwa jest zwiększenie zasobu lokali mieszkalnych oraz lokali i pomieszczeń z zakresu pomocy społecznej, służących zaspokajaniu potrzeb osób o niskich i przeciętnych dochodach.

Fundusz Kościelny

Fundusz Kościelny został powołany na mocy art. 8 ustawy z dnia 20 marca 1950 r. o przejęciu przez Państwo dóbr martwej ręki, poręczeniu proboszczom posiadania gospodarstw rolnych i utworzeniu Funduszu Kościelnego (Dz. U. Nr 9, poz. 87, z późn. zm.) jako forma rekompensaty dla kościołów za przejęte przez Państwo nieruchomości ziemskie.

Kościelne osoby prawne mogą ubiegać się o przyznanie dotacji z Funduszu Kościelnego na konserwację i remonty obiektów sakralnych i kościelnych o wartości zabytkowej w znaczeniu nadanym przez aktualne ustawodawstwo.

Szczegółowe informacje dotyczące zasad postępowania przy udzielaniu dotacji z Funduszu Kościelnego ogłasza Minister Spraw Wewnętrznych i Administracji na stronie internetowej Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji, zwanego dalej „MSWiA”, oraz w BIP MSWiA.

➤ Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Jednym z najważniejszych źródeł finansowania zadań związanych z ochroną i opieką zabytków są środki budżetu państwa będące w dyspozycji Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, który corocznie ogłasza stosowne konkursy.

Programy operacyjne Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego:

Programy Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Ochrona Zabytków

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań:

- 1) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania;
- 2) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, planowanych do przeprowadzenia w roku udzielenia dofinansowania dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych);
- 3) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków);

4) prac konserwatorskich, restauratorskich lub robót budowlanych przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków przeprowadzonych w okresie trzech lat poprzedzających rok złożenia wniosku (po wykonaniu wszystkich prac lub robót określonych w pozwoleniu wydanym przez wojewódzkiego konserwatora zabytków) dla zabytków wpisanych na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO oraz uznanych za Pomnik Historii (dotyczy wpisów indywidualnych oraz obszarowych). Do programu nie kwalifikują się zadania, które są współfinansowane ze środków europejskich. O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

O dofinansowanie w ramach programu mogą ubiegać się podmioty prawa polskiego, osoby fizyczne, jednostki samorządu terytorialnego lub inne jednostki organizacyjne, będące właścicielem lub posiadaczem zabytku wpisanego do rejestru albo posiadające taki zabytek w trwałym zarządzie.

Program „Infrastruktura kultury”

Celem programu jest poprawa warunków funkcjonowania instytucji i obiektów kultury. Przedmiotem dofinansowania mogą być modernizacje i remonty obiektów przeznaczonych na działalność kulturalną i edukacyjną, w zakresie kultury oraz przygotowanie dokumentacji technicznej do inwestycji.

Dotacje Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego na badania archeologiczne

Celem programu jest ochrona dziedzictwa archeologicznego poprzez wspieranie kluczowych dla tego obszaru zadań, obejmujących niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentację zasobów dziedzictwa archeologicznego oraz opracowanie i publikację wyników przeprowadzonych badań archeologicznych.

W ramach programu można ubiegać się o dofinansowanie następujących rodzajów zadań służących ochronie dziedzictwa archeologicznego na terenie Rzeczypospolitej Polskiej, realizowanych zgodnie z obowiązującymi przepisami w zakresie ochrony i opieki nad zabytkami:

1) niedestrukcyjne rozpoznanie i dokumentacja zasobów dziedzictwa archeologicznego z wykorzystaniem metod tradycyjnych i nowoczesnych, m.in. badań powierzchniowych, prospekcji podwodnej, badań geofizycznych, prospekcji lotniczej, skaningu laserowego;

2) opracowanie, wraz z obowiązkową publikacją książkową, wyników przeprowadzonych badań archeologicznych, w tym analiza i konserwacja pozyskanych w ramach tych badań zabytków.

➤ Źródła zewnętrzne finansowania - pozostałe

Poza podstawowymi źródłami finansowania jakimi są środki publiczne pochodzące z budżetu państwa oraz budżetów samorządów, finansowanie ochrony zabytków może odbywać się również przy znaczącym udziale funduszy pochodzących z Unii Europejskiej oraz Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego. W 2020 r. skończył się okres obowiązywania funduszy europejskich. Obecnie trwają prace nad konkretnymi programami w nowej perspektywie finansowej na lata 2021-2027 z funduszy Unii Europejskiej.

Program Kultury, Mechanizmu Finansowego Europejskiego Obszaru Gospodarczego na lata 2014-2021

Program Kultura, o całkowitym budżecie ponad 88 mln euro (z których 75 mln euro stanowią środki Mechanizmu Finansowego EOG, a przeszło 13 mln euro wkład krajowy) wdrażany jest przez Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego jako Operatora Programu, we współpracy z partnerami z państwudarczyńców: Norweska Rada Sztuki (ACN) i Norweski Dyrektoriat ds. Dziedzictwa Kulturowego (RA).

Program jest kontynuacją programów z obszaru wsparcia kultury wdrażanych przy wsparciu dwóch poprzednich edycji Funduszy norweskich i EOG. Program koncentruje się na roli, jaką kultura i dziedzictwo kulturowe odgrywają w rozwoju lokalnym i regionalnym z uwzględnieniem nacisku na zatrudnienie, przedsiębiorczość w obszarze kultury i szkolenie zawodowe.

Program powinien uwzględniać działania i inicjatywy w sztuce i kulturze, które promują włączenie mniejszości etnicznych i narodowych.

O wsparcie w ramach uruchamianego Programu mogą ubiegać się m.in. publiczne instytucje kultury, publiczne szkoły artystyczne i publiczne uczelnie artystyczne, organizacje pozarządowe, jednostki samorządu terytorialnego czy kościoły i związki wyznaniowe.

Dofinansowanie projektów może sięgać do 85% ich wartości.

Program Operacyjny Infrastruktura i Środowisko 2021-2027 – Priorytet VIII „Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury”

W ramach tego priorytetu, możliwa jest ochrona i rozwój dziedzictwa kulturowego, zarówno materialnego, jak i niematerialnego. Realizowane inwestycje będą miały na celu efektywne wykorzystanie potencjału dziedzictwa kulturowego w osiąganiu korzyści społecznych i gospodarczych, zarówno w wymiarze krajowym, jak regionalnym i lokalnym. W ramach priorytetu możliwe są działania:

- Działanie 8.1 Ochrona dziedzictwa kulturowego i rozwój zasobów kultury
- Działanie 8.2 Ochrona zabytków.

Wsparcie będzie dotyczyło prac związanych z renowacją, konserwacją, rewaloryzacją i restauracją obiektów zabytkowych (i ich zespołów), jak również przebudowy i rozbudowy obiektów zabytkowych. Możliwy będzie również m.in. zakup urządzeń chroniących obiekt przed kradzieżą i zniszczeniem, a także zakup wyposażenia do prowadzenia działalności kulturalnej.

11. REALIZACJA I FINANSOWANIE PRZEZ GMINĘ ZADAŃ Z ZAKRESU OCHRONY ZABYTEKÓW

Zgodnie z ustawą z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami, na każdym właścicielu i posiadaczu zabytku spoczywają obowiązki, wynikające z zasad sprawowania opieki nad zabytkami. Dbanie o stan zabytku, tym samym ponoszenie nakładów na prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane spoczywa na właścicielu i posiadaczu obiektu zabytkowego, dysponującego tytułem prawnym do zabytku. W przypadku jednostki samorządu terytorialnego prowadzenie i finansowanie wspomnianych prac i robót jest zadaniem własnym. Pełna realizacja zadań z zakresu ochrony zabytków przez samorząd miejski powinna przebiegać dwutorowo, uwzględniając poniższe priorytety:

1) opieka nad zabytkowymi obiektami i obszarami, których właścicielem lub współwłaścicielem jest gmina,

2) kształtowanie przestrzeni publicznych oraz ochrona dziedzictwa kulturowego (w tym krajobrazu kulturowego) na całym obszarze gminy.

Gmina jest ustawowo zobligowana do opieki nad obiektami, których jest właścicielem: utrzymywania w dobrym stanie technicznym, przeprowadzania remontów i bieżących konserwacji. Niezależnie od zapisów legislacyjnych gmina powinna dołożyć wszelkich starań, aby stan zabytków, jak i całej przestrzeni publicznej, wpływał pozytywnie na jakość życia mieszkańców, a turystów zachęcać do dłuższych pobytów.

Zaleca się, aby finansowe wsparcie gminy w latach 2022 - 2025 przy zadaniach z zakresu opieki i ochrony dziedzictwa kulturowego, w miarę możliwości, z każdym kolejnym rokiem systematycznie wzrastało do pewnego, stałego poziomu finansowania (np. procentowego udziału w corocznie uchwalanym budżecie). Pozwoli to potencjalnym beneficjentom na zaplanowanie inwestycji w perspektywie kilkuletniej (np. gdy w ciągu jednego roku nie jest możliwe zakończenie prac). Kolejnym rozwiązaniem polepszającym stan zachowania lokalnych zabytków jest występowanie gminy w roli partnera przy projektach unijnych lub ministerialnych, w których beneficjenci (właściciele zabytków) często nie są w stanie zapewnić wymaganego wkładu własnego. Takie działania z pewnością podniosłyby poziom życia mieszkańców oraz atrakcyjność turystyczną gminy.

Zadania GPOnZ mogą też być realizowane przez instytucje kultury podległe gminie lub funkcjonujące na jej terenie (np. Regionalne izby tradycji, domy kultury, biblioteki) w ramach działalności bieżącej. Ponadto (w zakresie ustawy o działalności pożytku publicznego i wolontariacie)

gmina może wspierać działalność kulturalną związaną z ochroną zabytków i tradycji prowadzoną przez organizacje pozarządowe (m.in. stowarzyszenia, parafie).

Wydatki budżetu Gminy Nędza na kulturę i ochronę dziedzictwa narodowego:

- ✓ **I półrocze 2021 r.⁵ - 1.307.043,81, m.in.:**
 - Dotacja celowa z budżetu jednostek samorządu terytorialnego - "Nędza i Velke Hostice wczoraj i dziś – transgraniczna panorama" (10 229,03).
 - Dotacja celowa z budżetu jednostek samorządu terytorialnego - "Wydanie pamiątkowej płyty audio z udziałem Orkiestry Dętej Gminy Nędza" (13 740,00).
- ✓ **2020 r.⁶ - 525 392,00** (Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, Biblioteki).
- ✓ **2019 r.⁷ - 562 541,73** (Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, Biblioteki).
- ✓ **2018 r.⁸ - 515 603,64** (Domy i ośrodki kultury, świetlice i kluby, Biblioteki).

⁵ Zarządzenie Nr 20/2017 Burmistrza Łochowa z dnia 28 marca 2017 r.

⁶ Sprawozdanie Wójta Gminy Nędza z dnia 4 marca 2021 r. w sprawie przedstawienia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu gminy, sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury oraz informacji o stanie mienia gminy

⁷ Sprawozdanie Wójta Gminy Nędza z dnia 12 marca 2020 r. w sprawie przedstawienia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu gminy, sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury oraz informacji o stanie mienia gminy.

⁸ Sprawozdanie Wójta Gminy Nędza z dnia 14 marca 2018 r. w sprawie przedstawienia sprawozdania rocznego z wykonania budżetu gminy, sprawozdania rocznego z wykonania planu finansowego samorządowych instytucji kultury oraz informacji o stanie mienia gminy.

ANEKS 1. WYKAZ OBIEKTÓW NIERUCHOMYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTKÓW Z TERNU GMINY NĘDZA

L.p.	Miejscowość	Adres	Obiekt	Nr działki	Datowanie	Rejestr zabytków
1	Babice	Rezerwat Łęczok między stawem Brzeziniak a Grabowiec	Pałac myśliwski	263/3	1783 r.	A/1743/974/98 z dn. 31.12.1998 r.
2	Babice	ul. Wiejska	Kościół rzymskokatolicki pw. Św. Anny	845	1937-1939 r.	
3	Babice	ul. Wiejska	Cmentarz parafialny	845	1938 r.	
4	Babice	skrzyżowanie ul. Wiejskiej i ul. Wyzwolenia	Kapliczka	899	pocz. XIX w.	
5	Ciechowice	ul. Boczna 2	Dom mieszkalny	81/5	l. 20-30-te XX w.	
6	Ciechowice	ul. Boczna 6	Dom mieszkalny	85/3	ok. 1910 r.	
7	Ciechowice	ul. Dojazdowa 5	Dom mieszkalny	507	pocz. XX w.	
8	Ciechowice	ul. Dojazdowa 12	Dom mieszkalny	334/2	l. 20-30-te XX w.	
9	Ciechowice	ul. Dojazdowa 15	Dom mieszkalny	409/2	ok. 1890; l. 20-30-XX w.	
10	Ciechowice	ul. Kuźnicka 7	Dom mieszkalny	193	1931 r.	
11	Ciechowice	ul. Odrzańska 5	Zagroda wiejska	480	XIX/XX w.	
12	Ciechowice	ul. Odrzańska 18	Kapliczka	459	pocz. XIX w.	
13	Ciechowice	ul. Odrzańska 18	Dom mieszkalny	460	1 poł. XIX w. (?), przeb. 1 ćw. XX w.	
14	Ciechowice	ul. Odrzańska 28	Dom mieszkalny	456	l. 20/30-te XX w.	
15	Ciechowice	ul. Odrzańska 30	Dom mieszkalny	455	ok. 1900 r.	
16	Ciechowice	ul. Powstańców Śląskich 5	Dom mieszkalny	345	l. 20-te XX w.	
17	Ciechowice	ul. Powstańców Śląskich 15	Dom mieszkalny	320	ok. 1930 r.	
18	Ciechowice	ul. Powstańców Śląskich 23	Dom mieszkalny	303	l. 20-30-te XX w.	
19	Ciechowice	ul. Raciborska 5	Dom mieszkalny	338/4	l. 20-30-te XX w.	
20	Ciechowice	ul. Raciborska 35	Szkoła	297/2	ok. 1910-1920 r.	
21	Ciechowice	ul. Wodna 1 (d. ul. Wodna 7)	Dom mieszkalny	109	l. 20-30-te XX w.	
22	Ciechowice	ul. Wodna 16 (d. Wodna 2)	Dom mieszkalny	108	ok. 1900-1910 w., rozb. l. 30-te XX w.	
23	Ciechowice	ul. Kuźnicka 10 (d. ul. Wodna 10)	Dom mieszkalny	115/2	l. 20-30-te XX w.	
24	Ciechowice	ul. Raciborska	Przyczółki mostowe (po wschodniej stronie rzeki Odry) wraz z metalowym szlabanem fortecznym	117/1, 117/2	1922-1924 r.	A/687/2020 z dn.20.08.2020 r.
25	Górki Śląskie	ul. Gliwicka	Budynek leśniczówki z zabudową gospodarczą	256/4	2 poł. XIX w.	
26	Górki Śląskie	ul. Bogunicka 3 (d. 5)	Dom młynarza, ob. dom wielorodzinny w zespole zabudowy młyna	270/1	1 poł. XIX w.	
27	Górki Śląskie	ul. Bogunicka	Młyn w zespole zabudowy młyna	270/1	XIX w.	

28	Górki Śląskie	ul. Jasna 7-11	Zespół zabudowy domów kolejowych	238, 248, 240/1, 237/1, 252/4	l. 1925-1930	
29	Górki Śląskie	ul. Jasna 7	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	248	l. 1925-1930	
30	Górki Śląskie	ul. Jasna 8	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	238, 252/4	l. 1925-1930	
31	Górki Śląskie	ul. Jasna 9 (d. 9-10)	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	248	l. 1925-1930	
32	Górki Śląskie	ul. Jasna 11	Dom mieszkalny w zespole domów kolejowych	248	l. 1925-1930	
33	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich 34	Dom mieszkalny	758	ok. 1890-1900	
34	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich 53	Dom mieszkalny	231/4	ok. 1890-1900	
35	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich, obok nr 54	Kaplica	206/6	pocz. XX w.	
36	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich 57	Szkoła ob. Zespół szkolno-przedszkolny, im. Jana Pawła II	212/1	1905 r.	
37	Górki Śląskie	ul. Ofiar Oświęcimskich	Cmentarz parafialny	285	1939 r.	
38	Łęg	skrzyżowanie ul. Okrężnej i ul. Wyzwolenia	Kaplica pw. Św. Jana Nepomucena	151, 152, 149/1	1909 r.	
39	Łęg	skrzyżowanie ul. Saperskiej i ul. Wita Stwosza	Kaplica pw. NMP	200	pocz. XX w.	
40	Łęg	przy drodze gruntowej, przedłużenie w kierunku pld. ul. Wita Stwosza, nieдалеко stawów, dawny cmentarz choleryczny	Kaplica Matki Boskiej	488	k. XIX w.	
41	Nędza	ul. Gliwicka 46	Budynek stacyjny kolejki wąskotorowej	695	1902 r.	A/1476/92 z dn. 01.03.1993 r.
42	Nędza	Babice - 2 przepusty, Nędza - budynek dworca, 2 przepusty, most nad strumieniem, most na rz. Sumina, Szymocice - przepust	Linia kolejki wąskotorowej		XIX/XX w.	A/1476/92 z dn. 01.03.1993 r.
43	Nędza	ul. Jana Pawła II	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. MB Różańcowej	270	1908 r., rozb. 1929 r., przeb. 1945-48	
44	Nędza	ul. Jana Pawła II	Cmentarz parafialny	270, 269/2	1907 r.	
45	Nędza	ul. Jana Pawła II, obok nr 27	Kaplica	269/3	1878 r.	
46	Nędza	ul. Gliwicka, naprzeciw nr 72 (przysiółek Piła)	Kaplica	340	1 poł. XIX w.	
47	Nędza	ul. Jesionowa 11	Dom mieszkalny, tzw. dom celny	1181/3	ok. 1925 r.	
48	Nędza	ul. Jesionowa 13	Dom mieszkalny	1009/1, 1223	pocz. XX w.	
49	Nędza	ul. Kościelna 2	Plebania	299/1	1926 r.	

50	Nędza	ul. Mickiewicza 53	Budynek klasztoru ss. Służebniczek NMP, ob. przedszkole	942	1919 r., przeb. l.60 XX w., XX/XXI w.	
51	Nędza	ul. Mickiewicza 55	Dom mieszkalny - chałupa	943/1	ok. 1890 r.	
52	Nędza	ul. Pocztowa	Budynek stacji kolejowej	1224	2 poł. XIX w.	
53	Nędza	ul. 1 Maja DW 421 km 23+586.5	Wiadukt w ciągu drogi wojewódzkiej nr 421	1188	k. XIX w.	
54	Szymocice	ul. Gliwicka, obok nr 24	Kaplica	78/2	poł. XIX w.	
55	Szymocice	ul. Wiejska 43-45	Zespół domów celnych	234/4, 234/5	l. 20-te XX w.	
56	Szymocice	ul. Wiejska, naprzeciw nr 16	Kaplica	129/2	2 poł. XIX w.	
57	Zawada Książęca	ul. Raciborska	Kościół parafialny rzymskokatolicki pw. Św. Józefa Robotnika	195	1954-1956	
58	Zawada Książęca	skrzyżowanie ul. Raciborskiej i ul. Leśna	Cmentarz parafialny	748, 749	1869 r.	
59	Zawada Książęca	ul. Szkolna 2	Szkoła ob. Zespół szkolno-przedszkolny,	285	1900 r.	

ANEKS 2. WYKAZ STANOWISK ARCHEOLOGICZNYCH W GMINNEJ EWIDENCJI ZABYTEKÓW Z TERNU GMINY NĘDZA

L.p.	Miejscowość	Nr obszaru AZP	Nr st. w miejscowości	Nr st. na obszarze	Funkcja obiektu	Chronologia	Rejestr zabytków
1	Babice	100-41	21	24	nieokreślona	okres wpływów rzymskich	
2	Babice	100-41	22	25	nieokreślona	pradzieje	
3	Babice	100-41	23	26	śląd osadn. śląd osadn.	neolit pradzieje	
4	Babice	101-40	24	19	śląd osadn. śląd osadn.	pradzieje późne średniowiecze	
5	Babice	101-40	25	20	śląd osadn.	epoka kamienia	
6	Babice	101-40	26	21	śląd osadn. śląd osadn.	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) późne średniowiecze	
7	Babice	101-40	27	22	śląd osadn.	epoka kamienia	
8	Babice	101-41	12	1	nieokreślona nieokreślona	epoka kamienia okres wpływów rzymskich	
9	Babice	101-41	13	2	nieokreślona nieokreślona nieokreślone	neolit? okres wpływów rzymskich średniowiecze	
10	Babice	101-41	14	3	śląd osadn. śląd osadn.	pradzieje średniowiecze XIV w.	
11	Babice	101-41	1	4	osada	epoka kamienia	
12	Babice	101-41	2	5	osada	epoka kamienia	
13	Babice	101-41	3	6	nieokreślona nieokreślona	mezolit neolit	
14	Babice	101-41	4	7	znalezisko luźne	?	
15	Babice	101-41	5	8	nieokreślona osada 2 jamy	epoka kamienia wczesne średniowiecze VI-X w.	
16	Babice	101-41	6	9	osada?	VI-X w.	
17	Babice	101-41	7	10	osada nieokreślona	kultura przeworska wczesne średniowiecze	
18	Babice	101-41	8	11	nieokreślona nieokreślona	epoka brązu(kultura łużyck) wczesne średniowiecze	
19	Babice	101-41	9	12	osada	wczesne średniowiecze - IX-X w.	
20	Babice	101-41	10	13	osada	mezolit	
21	Babice	101-41	11	14	cmentarzysko	kultura przeworska - faza C1	
22	Babice	101-41	12	15	nieokreślona	epoka kamienia?	

23	Babice	101-41	13	16	osada wydymowa	epoka kamienia	
24	Babice	101-41	14	17	nieokreślona	epoka brązu	
25	Babice	101-41	15	18	znalezisko luźne	wczesne średniowiecze	
26	Babice	101-41	16	19	osada	neolit	
27	Babice	101-41	17	20	znalezisko luźne	HB1	
28	Ciechowice	100-40	1	48	nieokreślona	pradzieje	
29	Ciechowice	100-40	2	49	śląd osadn. śląd osadn.	późny rzym (kultura przeworska) późne średniowiecze	
30	Ciechowice	100-40	3	50	nieokreślona	pradzieje	
31	Górki Śląskie	100-41	2	27	nieokreślona	epoka kamienia	
32	Górki Śląskie	100-41	3	28	nieokreślona osada nieokreślona	epoka brązu? (kultura łużycka) wczesne średniowiecze X-XIII w. średniowiecze	
33	Górki Śląskie	100-41	4	29	nieokreślona nieokreślona	epoka kamienia ?	
34	Górki Śląskie	100-41	5	30	nieokreślona	epoka kamienia	
35	Górki Śląskie	100-41	6	31	nieokreślona nieokreślona	pradzieje średniowiecze	
36	Górki Śląskie	100-41	7	32	nieokreślona	epoka kamienia	
37	Górki Śląskie	100-41	8	33	nieokreślona	neolit	
38	Górki Śląskie	100-41	9	34	nieokreślona	neolit	
39	Górki Śląskie	100-41	10	35	osada osada osada	epoka kamienia epoka brązu średniowiecze	
40	Górki Śląskie	100-41	11	36	znalezisko luźne	pradzieje	
41	Górki Śląskie	101-41	7	59	grodzisko stożkowate	XIII-XIV w., XV w.	A-100/68 z dn. 30.03.1968 r.
42	Górki Śląskie	101-41	8	60	osada	wczesne średniowiecz	
43	Łęg	100-40	1	80	nieokreślona	średniowiecze XIII-XIV w.	
44	Łęg	100-40	2	81	śląd osadn. śląd osadn.	wczesne średniowiecze X-XIII w. średniowiecze, wg. prof.. M. Gedla nowożytność	
45	Łęg	100-40	3	82	śląd osadn. nieokreślona	okres lateński późne średniowiecze	
46	Łęg	101-40	4	11	śląd osadn.	epoka kamienia	
47	Łęg	101-40	5	12	śląd osadn. osada	pradzieje późne średniowiecze i nowożytność	
48	Łęg	101-40	6	13	śląd osadn.	epoka kamienia	
49	Łęg	101-40	7	14	śląd osadn.	epoka kamienia	
50	Łęg	101-40	8	15	śląd osadn.	epoka kamienia	
51	Łęg	101-40	9	16	śląd osadn.	epoka kamienia	
52	Łęg	101-40	10	17	osada	późne średniowiecze	
53	Łęg	101-40	11	18	śląd osadn.	epoka kamienia	

54	Nędza	100-41	7	9	osada osada osada	neolit (kultura pucharów lejkowatych) faza C2 (kultura przeworska) osada - wczesne średniowiecze V-X w.	A-380/73 z dn. 24.04.1973 r.
55	Nędza	100-41	8	10	nieokreślona nieokreślona nieokreślona nieokreślona	neolit epoka brązu (kultura łużycka) okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) pradzieje	A-91/68 z dn. 30.03.1968 r.
56	Nędza	100-41	9	11	nieokreślona	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	
57	Nędza	100-41	10	12	osada	okres wpływów rzymskich (kultura przeworska)	
58	Nędza	100-41	11	13	nieokreślona nieokreślona śląd osadn.	epoka kamienia wczesne średniowiecze pradzieje	
59	Nędza	100-41	12	14	nieokreślona śląd osadn. śląd osadn. śląd osadn.	wczesne średniowiecze mezolit (okres atlantycki) epoka kamienia pradzieje	
60	Nędza	100-41	13	15	nieokreślona nieokreślona śląd osadn.	pradzieje okres wpływów rzymskich (kultura przeworska) pradzieje	
61	Nędza	100-41	14	16	grodzisko? pierścieniowate, owalne	wczesne średniowiecze?	A-289/70 z dn. 01.05.1985 r.
62	Nędza	100-41	6	17			
63	Nędza	100-41	15	18	znalezisko luźne	pradzieje	
64	Nędza	100-41	16	19	nieokreślona	neolit	
65	Nędza	100-41	17	20	cmmentarzysko ciałopalne?	?	
66	Nędza	100-41	18	21	nieokreślona osada nieokreślona	neolit wczesne średniowiecze średniowiecze	
67	Szymocice	100-41	1	22	nieokreślona	epoka kamienia	
68	Szymocice	100-41	2	23	nieokreślona	epoka kamienia	
69	Zawada Książęca	100-40	1	83	śląd osadn.	okres wpływów rzymskich? (kultura przeworska?)	
70	Zawada Książęca	100-40	2	84	śląd osadn.	epoka kamienia?	
71	Zawada Książęca	100-40	3	85	śląd osadn.	pradzieje	
72	Zawada Książęca	100-40	4	86	śląd osadn.	pradzieje	
73	Zawada Książęca	100-40	5	87	śląd osadn.	pradzieje	

Materiały wykorzystane w tekście:

- 1) Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. z 1997 r., Nr 78, poz. 483 ze zm).
- 2) Ustawie z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 710, ze zm.).
- 3) Ustawie z dnia 8 marca 1990 r. o samorządzie gminnym (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1372, ze zm.).
- 4) Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (t. j. Dz. U. 2021, poz. 741, ze zm.).
- 5) Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. - Prawo budowlane (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 11, ze zm.).
- 6) Ustawa z dnia 27 kwietnia 2001 r. Prawo ochrony środowiska (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 802, ze zm.).
- 7) Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1098, ze zm.).
- 8) Ustawa z dnia 21 sierpnia 1997 r. o gospodarce nieruchomościami (t. j. Dz. z U. 2021, poz. 1899).
- 9) Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (t. j. Dz. U. z 2020, poz. 194).
- 10) Ustawa z dnia 24 kwietnia 2003 r. o działalności pożytku publicznego i wolontariacie (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1038, ze zm.).
- 11) Ustawie z dnia 21 listopada 1996 r. o muzeach (t. j. Dz. U. z 2021, poz. 1641).
- 12) Ustawie z dnia 27 czerwca 1997 r. o bibliotekach (t. j. Dz. U. z 2019, poz. 1479).
- 13) Ustawy z dnia 14 lipca 1983 r. o narodowym zasobie archiwalnym i archiwach (t. j. Dz. U. z 2020 poz. 164).
- 14) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 28 sierpnia 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia prac konserwatorskich, prac restauratorskich i badań konserwatorskich przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków albo na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz robót budowlanych, badań architektonicznych i innych działań przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków, a także badań archeologicznych i poszukiwań zabytków (Dz. U. z 2019, poz. 1721).
- 15) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dnia 10 września 2019 r. zmieniające rozporządzenie w sprawie prowadzenia rejestru zabytków, krajowej, wojewódzkiej i gminnej ewidencji zabytków oraz krajowego wykazu zabytków skradzionych lub wywiezionych za granicę niezgodnie z prawem (Dz. U. z 2019, poz. 1886).
- 16) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 28.04.2017 r. ws. Listy Skarbów Dziedzictwa (Dz. U. z 2017, poz. 928).
- 17) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 16.08.2017 r. ws. dotacji celowej na prace konserwatorskie lub restauratorskie przy zabytku wpisanym na Listę Skarbów Dziedzictwa oraz prace konserwatorskie, restauratorskie i roboty budowlane przy zabytku wpisanym do rejestru zabytków (Dz. U. z 2017, poz. 1674).
- 18) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 10.01.2014 r. ws. dotacji na badania archeologiczne (Dz. U. z 2014, poz. 110).
- 19) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 9.02.2004 r. ws. wzoru znaku informacyjnego umieszczanego na zabytkach nieruchomych wpisanych do rejestru zabytków (Dz. U. z 2004, poz. 259).
- 20) Rozporządzenie Ministra Kultury z dn. 25.08.2004 r. ws. organizacji i sposobu ochrony zabytków na wypadek konfliktu zbrojnego i sytuacji kryzysowych (Dz. U. z 2004, poz. 2153).
- 21) Rozporządzenie Ministra Kultury i Dziedzictwa Narodowego z dn. 18.04.2011 r. ws. wywozu zabytków za granicę (Dz. U. z 2011, poz. 510).
- 22) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 23) Krajowy Program Ochrony Zabytków i Opieki nad Zabytkami na lata 2019-2022.
- 24) Strategia Rozwoju Kapitału Społecznego (współdziałanie, kultura, kreatywność) 2030.
- 25) Koncepcja Zagospodarowania Przestrzennego Kraju 2030.
- 26) Materiały udostępnione przez Urząd Gminy Nędza.
- 27) Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami Województwa Śląskiego na lata 2018-2021.
- 28) Strategia Rozwoju Województwa Śląskiego "Śląskie 2020+"

- 29) Plan zagospodarowania Przestrzennego Województwa Śląskiego 2020+.
- 30) Strategia Rozwoju Przyrody Województwa Operacyjny Śląskiego do roku 2030.
- 31) Program Rewitalizacji Gminy Nędza na lata 2017-2023.
- 32) Zmiana Studium Uwarunkowań i Kierunków Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza.
- 33) Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego Gminy Nędza.
- 34) Gminny Program Opieki nad Zabytkami Gminy Nędza na lata 2018 - 2021, Uchwała nr LXXII-435-2018 Rady Gminy Nędza z dnia 3 września 2018 r.

www.zabytek.pl
www.mapy.zabytek.gov.pl/nid/
www.nid.pl
www.samorząd.nid.pl

Spis rycin, tabel i fotografii:

Tabela 3. Miejscowe Plany Zagospodarowania Przestrzennego obejmujące tereny zabytkowe.
Tabela 4. Obiekty sakralne na terenie Gminy Nędza.
Tabela 3. Cmentarze z terenu Gminy Nędza.
Tabela 4. Obiekty użyteczności publicznej z terenu Gminy Nędza.
Tabela 5. Kapliczki z terenu Gminy Nędza.
Tabela 6. Zabytki nieruchome Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.
Tabela 7. Zabytki archeologiczne Gminy Nędza wpisane do rejestru zabytków.
Tabela 8. Analiza SWOT Gminy Nędza.

Ryc. 1. Mapa Gminy Nędza (źródło: http://mapa.inspire-hub.pl/#/gmina_nedza).

Ryc. 2. Mapa rezerwatu przyrody "Łęczczok"
(źródło: <https://www.nedza.pl/turystyka/przyroda.html>).

Ryc. 3. Babice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) Babice, stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 4. Ciechowice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 5. Górki Śląskie: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 6. Łęg oraz Zawada Książęca: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 7. Nędza: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1910 r., skala 1:25 000, nr mapy 5875; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 8. Szymocice: a) wycinek mapy Messtischblatt, 1928 r., skala 1:25 000, nr mapy 5876; b) stan obecny, skala 1:10000.

Ryc. 9. Linia kolejki wąskotorowej wraz z budowlami inżynierskimi na terenie Gminy Nędza (mapa: autor na podstawie <https://mapy.zabytek.gov.pl/nid/>).

Fot. 1. Babice. Pałacyk myśliwski.

Fot. 2. Nędza. Budynek stacji kolejki wąskotorowej oraz ślad po dawnym torowisku, obecnie pokryte asfaltem (fot. autor).

Fot. 3. Ciechowice. Pozostałości mostu (fot. autor).

Fot. 4. Ciechowice, ul. Kuźnicka 7, budynek mieszkalny; Górki Śląskie, ul. Bogunicka 3, dawny dom młynarza (fot. autor).

Fot. 5. Górki Śląskie, ul. Ofiar Oświęcimskich 53, budynek mieszkalny; Górki Śląskie, leśniczówka (fot. autor).

Fot. 6. Nędza, ul. Jesionowa 11, dawny dom celny; ul. Mickiewicza 55, dom mieszkalny (fot. autor).